

VICTOR SPINEI - 80

...în dialog cu Victor Spinei

Om din uniforma cu medalii

Grigore ILISEI...
(p.11)

Mircea CIUBOTARU
(p.14)

Liviu Ioan STOICIU

Când se coc fructele poeziei

3

Al. CISTELECAN

În Mărginimea Imperiului

4

Cristina SCARLAT

Monica Pillat, *Aproape în departe*

4

Gellu DORIAN - 70 *Poesis*

Pe masa mea se duc războaie

5

Adrian ALUI GHEORGHE

Cartea de recitare (Jurnal de campanie)

6

Constantin COROIU

Memoria la timpul prezent

6

Ioan ADAM

Ocolul Pământului în 45 de cărți

7

Cătălin MIHULEAC

Strania valiză a domnului Silberstein
(fragment din romanul în curs de apariție)

8

Dans

Toamna-mi îneacă sufletul în fum...
Toamna-mi poartă-n suflet roiuri de frunzare.
Dansul trist al toamnei îl dansăm acum,
Tragică beție, moale legănare...

Sângeră vioara neagră-ntre oglinzi.
Gândurile-s moarte. Vrerile-s supuse.
Fără nici o șoaptă. Numai să-mi întinzi
Brățele de aer ale clipei duse.

Ochii mei au cearcăni. Ochii tăi îs puri.
Câtă deznădejde pașii noștri mână!
Ca un vânt ce smulge frunza din păduri,
Ca un vânt ce-nvîrte ușa din țâțână...

Măine dimineată o să fim străini,
Vei privi tăcută mâine dimineată
Cum prin descărnate tufe, în grădini,
Se rotesc fuioare veștede de ceață...

Și-ai să stai tăcută cum am stat și eu,
Când mi-am plâns iubirea destrămată-n toamnă,
Și-ai să-ascuți cum cornul vântului mereu
Nourii pe ceruri către zări îndeamnă.

Pe când eu voi trece sub castani roșcați,
Cu-mpietrite buze, palid, pe cărare,
Și-or să mi se stingă pașii cadentați --
În nisip, scrișnită, lașă remușcare...

Nicolae Labiș

Liviu ANTONESCU

Kadare, un nobil scriitor fără Nobel

10

Leo BUTNARU

Cap, pajură și pinteni

17

Emanuela ILIE

Întâlniri fundamentale, cu pretext restaurator

17

Daniel Ștefan POCOVNICU

Surprinzătoarea solidaritate

18

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000.
Jurnal epistolar (XIX)

19

Dionisie VITCU

„Setea de glorie e ca râia...”

20

Adrian Dinu RACHIERU

Eugen Simion, un arhitect cultural (IV)

22

Constantin PRICOP

Național și universal

24

„A fi vizibil înseamnă a fi în lumină.” - HORIA-ROMAN PATAPIEVICI

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Florin Faifer, Vasile Fluturel, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Nicolae Mecu, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Ioan Răducea, Cristina Scarlat, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU Când se coc fructele poeziei 3

Nicolae PANAITE Octombrie... 3

Al. CISTELECAN În Mărginimea Imperiului 4

Cristina SCARLAT Monica Pillat, *Aproape în departe* 4

Gellu DORIAN - 70 *Poesis* Pe masa mea se duc războaie 5

Adrian ALUI GHEORGHE Cartea de recitare (Jurnal de campanie) 6

Constantin COROIU Memoria la timpul prezent 6

Ioan ADAM Ocolul Pământului în 45 de cărți 7

Cătălin MIHULEAC *Strania valiză a domnului Silberstein*
(fragment din romanul în curs de apariție) 8

Liviu ANTONESCI Kadare, un nobil scriitor fără Nobel 10

Gabriel GHERBĂLUȚĂ O Penelopă este-acum femeia 10

Grigore ILISEI în dialog cu **Victor SPINEI** 11

Mircea CIUBOTARU Omul în uniformă cu medalii 14

Remus-Valeriu GIORGIONI Evoluție? sau Creație? 15

Oana-Mioara ARHIP Clipa aleargă prin șine 16

Leo BUTNARU Cap, pajură și pintenii 17

Emanuela ILIE Întâlniri fundamentale, cu pretext restaurator 17

Daniel Ștefan POCOVNICU Surprinzătoarea solidaritate 18

Georgeta ADAM Poezie și alchimie 18

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000.
Jurnal epistolar (XIX) 19

Dionisie VITCU „Setea de glorie e ca râia...” 20

Flavius PARASCHIV Nainoa și rechinii 20

Dan Bogdan HANU Suburbii subterane 21

Ioan RĂDUCEA Stilpnicul *Atlas* 21

Emanuel VASILIU Reprise 21

Adrian Dinu RACHIERU Eugen Simion, un arhitect cultural (IV) 22

Ioan ȚICALO Americanul... 22

Vasile FLUTUREL Nasc și la Moldova oameni... ai cărții 23

Constantin PRICOP Național și universal 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com
www.exprescultural.ro
facebook.com/exprescultural
ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar
revista pot depune sumele în contul
RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS
Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției
din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

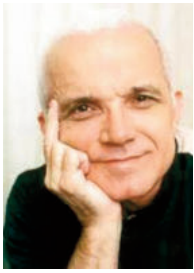
Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.
108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată
adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului Andrei Jitaru

***Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor**

***Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

Liviu Ioan STOICIU

Când se coc fructele poeziei

Octombrie...

Nicolae PANAITÉ

„Toamna poeziei, s-au copt fructele”... Când scriu aici, tocmai s-a acordat Premiul Nobel pentru Literatură unui norvegian ajuns la 64 de ani, „care dă voce celor nerostite”, Jon Fosse (mai mic decât Mircea Cărtărescu cu 3 ani; interesant, Cărtărescu a fost cotelat ca sigur premiat Nobel în acest an; n-a fost să fie). Un Jon Fosse care scrie într-o limbă „nouă norvegiană”, utilizată de doar zece la sută din populația țării! Am reținut acest amănunt cu „zece la sută”, fiindcă noi, cu limba română, am avut mereu impresia că datorită limbii noastre fără acoperire internațională nu primim Premiul Nobel pentru Literatură; acum a căzut și acest mit al limbii „marginale”. Sigur, contează traduceri din această limbă. Așa că, în această toamnă a poeziei, în primul rând pentru Jon Fosse, premiat Nobel, s-au copt fructele (el are și cărți de poezie de top, nu numai de proză și de teatru)...

Octombrie, toamna... Cum mai stăm noi cu toamna poeziei, când poezilor li se coc fructele. Privind de sus, de la înălțimea „poetilor mari” (numiți ca atare de critica literară de la noi, cât sunt în viață: după ce mor, dacă n-au avut norocul să fie cuprinși în „Istoria critică a lui Manolescu”, sunt uitați, minimalizați; eticheta de poet mare din timpul vieții e aruncată la coș), așa zice că poezii generației 80 continuă „să rupă gura târgului” – de exemplu, anul ăsta, Ion Mureșan, la 68 de ani, a dat iar lovitură cu o carte de poezie, n-am mai citit atâtea laude cred nicio dată la adresa altcuiva. „Mare poet” nu e de ajuns când se scrie despre Ion Mureșan. Interesant că nu mai au parte de același tratament de mari poezii optzeciști Mircea Cărtărescu și Matei Vișniec (ei reprezintă literatura română în străinătate, traduși și premiați; e adevărat, ca prozator, primul, și ca dramaturg al doilea; dar ei au fost premiați la cărți de poezie la debut și ani la rând, în tinerețe) – pentru ei nu se mai coc fructele poeziei azi cum se coceau altădată. În schimb, e pe val în poezie „ca nimeni altul”, multipremiat pe plan național, poetul Gabriel Chifu, la 69 de ani, care e considerat de „critica înaltă” și mare prozator – dacă ar fi susținut cu traduceri cu banii statului, prin ICR (cum e susținut nominalizat anual al caselor de pariuri, Cărtărescu), poate ar intra în evidența premiilor Nobel, alături de „marele poet” Ion Mureșan, nu? Pentru ei se coc fructele și la această „vârstă a recunoașterii internaționale”... Iar dacă ești atent și frecvențezi listele premiilor la poezie ai Uniunii Scriitorilor sau listele premiilor naționale (cu jurii ale Uniunii Scriitorilor) „Mihai Eminescu” și „Lucian Blaga” sau „Tudor Arghezi”, ai să descoperi alți poezii optzeciști cărora li se tot coc fructele. Dar și premiile acordate poezilor la festivaluri și zile ale revistelor literare (unele, patronate de dușmani ai Uniunii Scriitorilor) dau „toamnei poeziei” senzația că poezilor optzeciști li se coc în continuare fructele (unii sunt chiar premiați peste tot)... Personal, mă mir că poezii optzeciști, să mă refer numai la ei, aflați în „toamna poeziei” (la propriu), domină literatura noastră prin cărțile originale pe care le scot, înainte de toate. Apoi, prin editurile pe care le patronază, să mă refer la cele

conduse azi (Călin Vlasie-Rocart, Aurel Ștefanachi-Tipo Moldova, Mircea Petean-Limes, Nicolae Panaite-Alfa, Valeriu Stancu-Cronica, Radu Ulmeanu-Pleiade, de pildă). Și prin revistele literare pe care le conduc azi (nu le mai pun la socoteală pe cele care au dispărut): *Convorbiri literare* și *Poezia*-Cassian Maria Spiridon (cu premii anuale), *Euphorion*-Dumitru Chioaru, *Miscarea literară*-Olimpiu Nușfelean (cu premii anuale), *Scriptor*-Lucian Vasiliu, *Hyperion*-Gellu Dorian (cu premii anuale), *Arca*-Vasile Dan, *Discobolul*-Aurel Pantea, *Expres cultural*-Nicolae Panaite, *Acolada*-Radu Ulmeanu, *Feed Back*-Daniel Corbu, *Poesis*-George Vulturescu, *Nord Literar*-Gheorghe Pârja, *Apostrof*-Marta Petreu (care a predat șefia revistei lui Ion Vartic; cu premii), *Ardealul literar* (Mariana Pândaru Bârgău). Sau care organizează manifestări literare credibile, valabile și azi, festivaluri și „Zile ale revistei...”: Adi Cristi (Festivalul internațional „Poezia la Iași” și Scriitorii anului), Gellu Dorian (Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia, organizator până anul trecut; fără el, în acest an organizarea dată pe mâna „primarului” a fost amatoristică la Botoșani, ruptă de realitățile literare de la noi; precum și „Recitalurile revistei *Hyperion*”), Călin Vlasie (la prima ediție în acest an, Festivalul internațional „Literatura în stradă”, la Pitești; cu acordare de premii „Opera Omnia” pentru poezie și proză și

premiu pentru debut), Ion Popescu Brădiceni („Serile la Brădiceni”, cu premii pentru Opera Omnia; festivalul are și o publicație, *Miracol de Brădiceni*), George Vulturescu și Dumitru Păcuraru (Zilele „Poesis”, cu premii, la Satu Mare), Gh. Pârja, „Serile de poezie Nichita Stănescu de la Deșești” (mie necunoscut; cu premii), Daniel Corbu, festivalul „Grigore Vieru” la Iași. Ele îmi vin acum în minte.

Fenomenul optzecist în poezie dă roade bogate din anii 80 până azi, chiar dacă reprezentanții lui „sunt la o vârstă” (și mulți dintre ei au plecat pentru totdeauna într-o lume literară mai bună). „Toamna poeziei” e mai restrânsă însă când e vorba de poezii nouăzeciști, îi numeri pe degete pe liderii lor la care se mai coc fructele (Horia Gârbea, Radu Sergiu Ruba, Lucian Vasilescu, Mihail Gălățanu, Daniel Bănuțescu, Lucian Nicolae Coandă, Gălașan-Ghiu), opera lor rămâne mai degrabă în penumbra optzeciștilor, oricâte manifeste engleze ar inventa. Mai departe – douămiiști, nucleul dur (nu le mai dau numele) care au crezut că sunt buricul pământului (întreținând la nesfârșit polemici extraliterare, cu înjurături și „exclusivism”) și s-au trezit că sunt ignorați de Uniunea Scriitorilor, de critica literară adevărată (mai puțin cei ce sunt premiați ai Uniunii Scriitorilor, de la Vlad Moldovan la Dan Sociu; nu trebuie generalizat) și de istoriile literare (sigur, în afară de „istoria” lui Mihai Iovănel, în care armata douămiiștilor e atât de jenantă, că ai senzația că la ea se limitează literatura română azi), de dicționarele apărute. La douămiiști se coc „altfel” fructele („postumane”, cumva) și „ce seamănă, aia culeg”; de la ei se așteaptă să fie pus în evidență talentul inteligenței artificiale.

În octombrie, cerul îmbracă pădurile și câmpurile într-o imensă hlamidă ca de aur, iar nouă, oamenilor, ne stimulează dorul de drumeție și zbor, uimindu-ne altfel de fiecare dată.

În octombrie, sufletul își găsește sălaș și liniște în azurul care acum, mai mult ca oricând, ne atinge, iar pământul își primește frunzișul multicolor.

În octombrie, livezile și grădinile ne dăruiesc belsugul dat în pîrgă, trezind în noi bucuria culegerilor și amintirilor.

În octombrie, aripi de cer și dor îmi deschid inima, ajutându-mă să-mi regăsesc izvoarele copilăriei și drumul spre obârșii.

Octombrie, nu știu de ce, este luna în care aflu cheia pentru a descuia ușile ce le-am găsit ferecate pe parcursul anului.

Într-un octombrie de neuitat, sub îndrumarea unui dascăl admirabil, Ovidiu Condurache, am încercat a face niște liniuțe drepte și îndoite, reușind astfel să scriu primul și cel mai scump cuvînt din viața mea: mama! Atunci am avut parcă o vedenie nemaîntîlnită pînă astăzi: mama se refugia în cuvînt, descoperind-o acolo emblemă, dragoste și plenitudine.

În acest octombrie am conceput acest text într-o casă aflată între Tamisa și Hyde Park. Vedeam toamna cum aburea fereastra pe care Isabella încerca să-și scrie pentru prima dată literele de început ale prenumelui ei.

Într-un octombrie îndepărtat și de neuitat am trăit primii fiori ai *zburătorului*, după vizionarea filmului *In ginocchio da te*. La sfîrșitul filmului, am ajuns acasă valsînd și rostogolindu-mă pe stratul moale de frunze înmiresmat ce îmbrăca grădina.

Într-un octombrie al copilăriei am suportat o intervenție chirurgicală la spitalul din Negrești, pe atunci raion al regiunii Iași (căzusem de pe stogol de fîn, încercînd să ascund vreo doi sîni cu pere pietroase, pînă în iarnă, cînd se făceau numai bune de mîncat).

Într-un octombrie, dar la diferență de opt ani, i-am condus la cele veșnice pe cei care mi-au dat viață și o tolbă de povețe pe care nu le voi uita. De aceea iau cu mine luna octombrie cu toată încărcătura ei, ca să mă pot împotrivi în ziua cumpenelor și să rămîn în picioare.

Octombrie nu se revelează progresiv; e nevoie de timp, muncă și pasiune sub pecetea duhului toamnei. Numai astfel porțile acestui anotimp se deschid spre nebănuite orizonturi, vîzînd și ascultîndu-i poveștile.

Într-un octombrie de la sfîrșit de secol XX, după vizionarea, într-o seară, a emoționantului film *Legende de toamnă*, a doua zi eram, într-o toamnă nebun de frumoasă la Iași, pe strada Ștefan cel Mare. Bătrînii tei, cei de demult, încă nu fuseseră tăiați de o hotărîre a fărâdelegilor edililor de atunci! Frunzele lor planau prin aer, atingîndu-mă și îngropîndu-mi tălpile în ele. Pietonalul Ștefan cel Mare parcă era un rîu de aur. Am trăit atunci o zi magică. În seara aceleiași zile am scris poezia

Toamnă la Iași

Frumoasă mai e toamna la Iași!
Frunzele cad pe Ștefan cel Mare
Parcă ar cădea din soare
Pe cîmpul de luptă niște ostași.

Frumoasă mai e toamna-n Copou!
Duhul luminii ne cheamă, ne strigă;
Clipa eternă, clipa de vamă
Pe fețele noastre pînza-și înșiră...

Frumoasă mai e toamna-n Țicău!
Planetele se-apropie, aștrii se-arată.
Se aude, se aude Moara aceea,
Moara aceea și crucea de piatră.

Toamna vine spre mine,
Se-apropie, sîinii ei îmi acoperă chipul;
În octombrie acesta, ca niciodată,
Aud în clepsidra vorbindu-mi nisipul...

E seară, e demult, și-s eu toamna;
Rîuri de soare curg parcă din Empireu.
Voi, poezii, ce n-ați fost încă la Iași,
Rugați-vă, ca să veniți, lui Dumnezeu.

AL. CISTELECAN

În Mărginimea Imperiului

Poate nu era de așteptat ca tocmai Mircea A. Diaconu să devină cel mai calificat "bucovinolog" și cel mai harnic militant pentru recunoașterea (și, eventual, consacrarea) identității culturale a provinciei (și a celei păstrate, și a părții pierdute). Dar nu se poate spune nici că nu existau semne, ba chiar multe, începând cu mografia "Mircea Streinul" din 1998 și cu monografia "Mișcarea Iconar" din 1999 și mergând până la ineditul volum de poeme "obiectuale" "Cernăuți. Obiecte pierdute" și culminând cu recentul eseu *Ciprian Porumbescu. La marginea imperiului* (Editura Universității "Ștefan cel Mare", Suceava, 2023). Asta ca să nu mai numărăm și alte izbînzi militante, concretizate în îngrijiri de ediții și alte inițiative de promovare. Toate isprăvile lui "bucovinene" pornesc de la premisa -

justițiară - că provincia nu e recunoscută printre cele protagoniste, iar pleadoariile lui vor să-i restituie meritele neglijate. Nostalgia aceasta "promotională" se vede numidecît chiar în deschiderea eseului, unde Diaconu mărturisește că și-ar fi dorit o carte "mai degrabă despre Bucovina", decît una focalizată doar pe Ciprian Porumbescu; iar dacă nu o carte despre Bucovina, măcar una din care provincia să se străvadă "din experiențele de viață" ale compozitorului, punînd la bătaie pentru asta și "o disponibilitate afectivă." Numai că, pentru a ajunge la "portretul" lui Porumbescu și, prin intermediul lui, la "spiritul unui timp altfel inaccesibil", trebuie să facă ceva ordine în haosul edițiilor care cuprind jurnalul compozitorului și alte documente (scrisori în primul rînd). E o operație prealabilă, deși plasată, în volum, în poziție (aproape) finală. E o critică acerbă de edițiilor, luate la rînd și comparate, începînd cu cea a lui Leca Morariu din 1986 și încheind cu cea a Stancăi Scholz-Cionca din 2023. E poate un model de scrupulozitate, căci Diaconu scoate în evidență toate inadvertențele, de toate felurile (inclusiv de paginare), și toate omisiunile ori lecțiunile greșite. Editarea jurnalului și corespondenței se mai complică și prin faptul că "au beneficiat de transcrieri și traduceri succesive, aflate în diferite locuri" (jurnalul era scris în germană), de unde alte dificultăți de editare. Dar detectivistica lui Diaconu rămîne exemplară - și după ea s-ar putea realiza, în fine, măcar o ediție critică.

Jurnalul fiind "o oglindă a locului și a epocii", dar și "oglindea vieții unui tînr", Diaconu dezvoltă din aceste oglinzi portretul unui "spirit liber, atît de liber încît nu devine nici măcar robul propriilor convingeri sau al propriilor speranțe". Prin refracție, iese și tabloul epocii și provinciei, unde "românii se simt disprețuiți" - dar nici ei nu rămîn datori la dispreț. "Conviețuirea", care în particular pare a fi lipsită de discriminări etnice (printre prietenii compozitorului sînt tot felul de neamuri), în plan social pare animată și tensionată de o ostilitate - culturală cel puțin - reciprocă. Și Ciprian, dar și românii, îi disprețuiesc, bunăoară, pe evrei, dar asta nu-l împiedică pe compozitor să aibă prieteni evrei. În felul lui (în felul lor), era/u, în acest sens, niște eminescieni - disprețuiau rasa, dar respectau individul.

În căutarea propriu-zisă a lui Ciprian, Diaconu pornește de la liniile definitorii ale destinului acestuia: "fascinația muzicii, /.../ iubirea pentru Bertha, fatală și, prin urmare, mitizantă, apoi /.../ moartea prematură, datorată tuberculozei". Sînt linii destinate explorate cu mîgală, în detaliu, atît pe partea sentimentală (unde Ciprian e

afectat grav de tot și ajunge să aibă noaptea "frisoane" și "teribile aiureli", în vreme ce sîngele-i "curgea în vine firebinte ca plumbul" după o întîlnire cu Bertha; sau, altădată, și mai patetic: "mă gîndesc la viitorul meu, care, fără ființa aceasta dragă, se scufundă în neant", cît și pe cea creativă sau pe linia condiției sociale. Cu toate că pare a fi dus, atît la Cernăuți, cît și la Viena, o viață studențească destul de vivace (chefuri, boemă, fete, concertate ș.a.), Ciprian a trăit în continuă precaritate, trebuind mereu să solicite bani, fie de la tatăl Iraclie, fie de la prieteni, cum o face cu Epaminonda Buccevschi, pe care ajunge să-l implore: "Te rog, te rog mult, fă ceva pentru mine!". Pe cît poate, își ascunde și sărăcia și boala după o mască de bună-dispoziție și umor - scrisorile și jurnalul arată un spirit dezinvolt, cu

vădite efecte de artă ironică și auto-ironică. E extrem de sever cînd e vorba de muzică, de cea religioasă în primul rînd care, în Bucovina, i se pare "o behăială, văicăreală și hăuleală" menită să izgonească "pe fiecare vizitator al bisericii". "Ciprianul nostru", va nota Leca Morariu, "cam prea mult umbla" "în cele excesive cărări ale libertății academice". Nu-i de mirare, căci se simte cu adevărat liber - e ceea ce Diaconu subliniază mereu - în fața oricăror probleme (mai puțin în cele legate de iubire, sărăcie și boală). Are un spirit critic - pe bună dreptate zice Diaconu - caragialian și face tot felul de șotii, de parcă ar fi fost membru prin anticipație al grupului "Ars amatoria" (e poate

cam prea hagiografic "scrisul balzacian" și "rafinamentul unui Cervantes", dar astea sînt impozite datorate patriotismului local). Cînd e să facă observații sociale bonom-sarcastice se descurcă prea bine chiar: "românii trec mereu în Dobrogea, aflînd acolo o țară de tot nouă unde fug purceii fripti prin mlaștini și pe copaci spînzură poloboace de vin - în scurt trăiesc ca în ismenele lui Avraam". Aplicîndu-i puțină psihanaliză, Diaconu conchide, după ce-i evocă isprăvile mai goliardice (e o ipoteză propusă de Diaconu, dar la care nu aderă de tot) că "fugea de fapt de strigătul, disperat uneori, pe care, prin retortele sensibilității sale, considerate excesive, îl metamorfoza în scenarii umoristice" - muzicale sau literare. E însă și grav și radical în problemele naționale (a fost la un pas de martiriu, totuși!) și, comparînd situația din Bucovina - unde "putreziciunea a crescut prea mult" - cu cea din Banat, exclamă îndurerat: "E cu totul altă nație pe acolo!" Pe aceeași coardă psihanalizantă, Diaconu valorizează și reacția în fața morții care l-a "însoțit mereu" (dă la un moment dat un lung pomelnic de morți din familie) și a bolii "care-l macină", presupunînd că "lui Ciprian nu-i rămîne decît să saboteze și moartea, și boala, printr-un exces de vitalitate" și prin debordanță boemă. Din păcate, nici una din cele două nu se lasă sabotate - și acesta va fi și cazul lui Ciprian, care se simte adesea părăsit de toți și de toate: "n-am pe nime, doar numai biata mea violină". Portretul "mai uman și mai credibil" pe care și-l propune Diaconu capătă consistență pe măsură ce detaliile biografice se strîng tot mai bogate, într-o expoziție barocă. Inclusiv cînd e vorba de contradicții de sine: bunăoară, nu s-ar mai întoarce la Stupca nicidecum, preferînd o viață de quasi-homeless la Viena, dar, altădată, "O, dulce trebuie să fie să șezi, singur, la focul de lemne de brad" etc. În cele din urmă însă, cu un umor funebru, decide să revină "cît de curînd acasă: cît mai am de tușit, mai tușesc acasă, fără spese, decît aici cu spese enorme". N-a mai avut mult.

Un eseu de virtuoziitate, zis pe scurt și direct.

Cristina SCARLAT

Monica Pillat, Aproape în departe¹

ALFABET PENTRU ÎNGERI

Poezia este limba îngerilor; limba în care putem scotoci după înțelesuri, putem să țesem și să deșesem povești de la începutul lumii - sau să ni se pară - cu gustul plin al certitudinii. E povestea vârstelor noastre, martorul trecerii și al „depozitării” amintirilor în ascunzișuri adânc ferite înțelegerii, în care putem excava răspunsuri. Monica Pillat, cu textele din ultimul volum, *Aproape în departe*, este unul din autorii care ilustrează din plin acest lucru: „Din alfabetul de-altădată, / Am început să pierd din semne, / Până n-a mai rămas niciunul. / Pot să-ți aduc numai cochilia / Din care a ieșit Cuvântul / Care plutea cîndva pe ape” („Dar”, p. 9).

CU EL DE MÂNĂ

Într-o lume din ce în ce mai bulversă(n)tă, poeta rămîne fidelă cortinei, scenei, culiselor și scenariilor care se pliază începuturilor lumii, începuturilor poveștii lumii, țesăturii de înțelesuri pe care încearcă să le descoce în poeme pentru a-și limpezi drumul și experiențele și rostul într-un azi care pare la marginea lumii, și nu în miezul ei. *Poezie și drum* s-ar putea intitula volumul Monicăi Pillat, autotarea căutînd de-a lungul vîrștelor, așa cum reiese din textele reunite aici, sensul drumurilor sale în lume și drumul spre experiențele esențiale, prin care ținem legătura cu lumea nevăzută a esențelor: „(...) M-am preschimbât treptat în drumul / Pe care l-am lăsat în urmă, / Iar cine va deschide ușa / Mă va găsi deja plecată” („Topirea toamnei”, p. 45).

De mîna cu Tatăl, orice vîrstă am avea, vom fi mereu copii. Că-lăuză și soare, El este cel care, ascuns și și la vedere, ne însoțește pașii, ni-i numără, ni-i măsoară, ni-i rostuieste pentru drum. Suntem mereu pelerini, pe un drum pe care ne simțim uneori copleșiți, înăbușiți de tăcerea care ni se pare definitivă, dar mereu ceva ne distrage din bucla de gol care tînde să ne înghită, arătîndu-ne direct sau născînd în noi irizările a ceva care ne face să simțim cu gust plin apropierea departelui: „Cînd se deschide cerul minții, / Ce mi se arată nu începe / În nici un grai de pe pămînt. // Mă locuiește o iubire / Care mă face să-i fiu templu, / Coș cu merinde și potir. / E ca și cum singurătatea / Ar deveni îmbrățișarea / De dinainte de Cuvînt” („De nespus”, p. 21). Și: „Credeam că singur voi străbate / Suișul lung până la Tine, / Dar, iată, mergem împreună! / Ce lină mi se face crucea...” („Suișul”, p. 49).

POVEȘTI

Poezia își trage sevele din ceva-ul care-și împletește esența cu cerneala sîngelui în care curg poveștile strămoșilor, Adami și Eve, împletindu-se cu a noastră. În sânge e vie lumea de strămoși, ne strigă, ne face atenți că în noi mai plînge cineva, caută, vrea să-și spună povestea. Noi putem fi vocea prin care sângele se poate des-țese de povești, atunci cînd inspirația, harul și ceva în plus se armonizează în cuvînt: „Cînd vreau să aflu în oglindă / Ce stă ascuns și viețuiește / Sub zilnica înfățișare, / Obrazul meu ca o cortină, / Se dă în lături să-mi arate / Un șir de chipuri, ca-n albume (...)” Și în poveste de povești, putem avea surpriza re-gă-

sirii departelui în aproape: „Dacă dau fețele deoparte, / Până rămîne numai una, / Apar descult, în straie albe, / Și mă-nspăimînt atît de tare / Că ai putea fi Tu acolo, / Încît nu-mi mai ridic privirea” („Arheologie”, p. 11).

DIN ALTE VREMURI ȘI NU LA UN CLICK DISTANȚĂ

Zăpezile de altădată nu mai sunt ca altădată. Lumea s-a schimbat. Obiceiuri de din departe au dispărut sau au fost învelite în staniolul unora de esență precară. Colindul, cu tot bagajul lui ancestral de simboluri, refuzat la „uși închise”, rezumă cumva lumea în care trăim: „Am mers la colindat, din bloc în bloc, / Și am sunat prelung la interfon, / Dar nimeni n-a răspuns, nici n-a deschis. (...) Aprind o lumînare, sus, la geam, / Și prind să legăm noaptea ca pe-un prunc, / Până rămîn în brațe cu Iisus” („La colindat”, p. 23).

POETUL

Muritor special, iar nu de rînd, poetul găsește formule de a traduce și de a descoperi prezențele diafane, nevăzute de ochi obișnuiți, în tot ce-l înconjoară și experimentează. Le povestește apoi, așa cum cîntărețul culege din lumi neauzite muritorului obișnuit sunete pe care le împletește în cîntec: „(...) de-mi lipesc obrazul / De foaia precărată, / Te simt cum Te apropii / Și-mi vin atunci în minte / Cuvinte ce fac muguri / Și scapără ca luna, / Cînd vîntul le aduce, / Din larguri de oceane, / Fognirile și dorul, / Cuvinte - numai aripi...” („Adesea-n somn”, p. 43).

Textele poetei sunt marcate de neliniștea, neastîmpărul căutării urmelor Tatălui în toatele lumii - ca ale copilului care, odată ce și-a astîmpărat setea cu apă de izvor ne-începută, va căuta să-și ostioiască setea căutînd gustul primei amintiri - „Te-ntorci, dar niciodată / Nu-mi pari a fi același, / Te schimbi la chip, la umblet, / Numai că eu Te dibui / Sub orice-nfățișare (...)” („Sub orice-nfățișare”, p. 53).

Într-o lume din ce în ce mai departe de aproapele departelui original, Monica Pillat oferă lecturii texte proaspete, în care se simt iz de apă vie și foșnet de pădure verde, adîncă în pădurea de blocuri a vechiului.

¹ Monica Pillat, *Aproape în departe, Poeme 2019 - 2022*, Editura Spandugino, Colecția Interior intimă mea, București, 2022.

Gellu DORIAN - 70

Poesis

Pe masa mea se duc războaie

- 81.
- Ca să pot privi prin mine mai departe
trag din toate viețile pe unde-am fost
umbra fiecărui pas fără de rost
din care să pot privi și după moarte
- însă toate astea au un singur cost
nu poți aduna nimic din cioburi sparte
sau găsi din câte sunt ceva aparte
la telalii beți în zilele de post
- și atunci aduni din orice clipă stinsă
timpul veșnic lăutar năuc
și-l ascunzi sub piele ca sub nuc
- nuca miezul ei sub frunza cea atinsă
de tîrzie brumă, sau aprinsă
de un foc – cenușă-n cer să urc.
- 82.
- Poate azi e mai frumos afară
decît e în mine timpul scurs
ca uleiul dintr-un uger muls
și lăsat să înflorească iară
- floarea soarelui din care-a curs
tămîioară de aprinsă ceară
țurțurii de gheață-n primăvară
sub o streășină de stuf pătruns
- de florii casei triste-n care
am trăit o viață îndeajuns
încît deși sunt poate că nu-s
- cel ce vede că-i frumos afară
și în mine pururi iar a nins
cu zăpezi trase din cer de-o sfoară.
- 83.
- Văd ce nu se vede nicăieri nicicînd
chipuri vagi ca din beții ivite
un delirium ca-n fustele tivite
la mașini de fier de mîini plîngînd
- dar ce văd sunt parcă fulgi din site
-n care cern făinuri așteptînd
pîinea în cuptoare ochii luminînd
guri de prunci cu burțile stulghite
- și atunci trag pleopele din somn
să ies copil în joacă înc-odată
legănat de mama în covată
- într-o margine de sat, păzit de Domn
Isus, în ruga ei, s-o vadă
că-s din păcat ivit, și că o iartă!
- 84.
- Știu ce vrea cel ce nu vrea să știe
ce-a știut cel ce a vrut să fie
cel ce nu e decît cel ce îmbie
la drum lung pe cel ce încă nu e
- și deși nu e el încă poate-nvie
-n fiecare om ce poate să tot vie
odată cu acela care încă scrie
numele celui ce ar vrea să știe
- dar ies din cercul lor și intru iară
în cei ce cred că-s cei ce sunt afară
nu-n cei ce sunt crescuți din sine
- așa cum crește binele din bine
sau cum e cel ce ar dori să sară
din sinele în care-ar vrea să moară.
- 85.
- De fiecare dată cînd aud șoptite
cuvintele ca niște stropi de ploaie
simt cum în sînge sîngele se-nmoaie
iar simțurile cîte îs sunt amorțite
- atunci curg toate vorbele șuvoaie
iar stavilile-s toate risipite
cum stau să se prăvale case părăsite
ca-n vene sîngele curgînd puhoaie
- atunci pe masa mea se duc războaie
din care ies rănite verbele de lux
iar adjectivele curgînd în flux
- se-adună-n versuri care curg șiroaie
ca transpirația cosașului pătruns
de amirosul ierbii după ploaie.
- 86.
- Sunt vreo șaptezeci de ani de cînd
mă întreb dacă sunt eu acesta
care-n oglindă își cambrează vesta
și îmi privesc sprîncele albind
- o-i fi, desigur, deși parcă-s Nesta,
necunoscut ce-a stat ascuns la rînd
în spatele oglinzii murmurînd
c-o întrebare tristă: „el e-Acesta?”
- nu cred că-s eu deși sunt eu desigur
că-n mine n-a-ncăput alt om
doar Dumnezeu trezindu-mă din somn
- pentru-a-și vedea de treabă-n altă parte
a adăstat și parcă obosit și singur
m-a așezat cuvînt șoptit în carte.
- 87.
- Cînd mă retrag din tîrg spre casă sunt
mai trist decît orașul ăsta trist
în care doar ca umbră mai exist
lovită de priviri haine ca de-un cnut
- pe străzi mai lăturalnice insist
cu pași greoi ca urmele în lut
să pot avea și atunci tot ce-am avut
speranța celui care-n lume și-a tixit
- zi după zi, lăsîndu-și pradă viața
în mîna celor ce-au știut mereu să ia
chiar și lumina vagă dintr-o stea
- sau acului să-i fure din ureche ața,
încît viața lor o vrea pe-a mea
ca un vampir sîngele viu ca dimineața.
- 88.
- Poate că-i mai bine să mă las
de sfoară dus ca o păpușă-n scenă
sau ca un clovn hazliu într-o arenă
ori ca un crin tăiat și pus în vas
- cred că așa-i mai bine, o hienă
să-mi sară-n față, să fiu fără glas,
în gura ei, tăcut, să fi rămas,
decît om care zilele-și blestemă
- la ceas tîrziu prin cîmp deschis
înconjurat de lupi de nedescris
ori de priviri cu mîini pline de mere
- ca șerpilor raiului din care-s izgonit,
la fiecare colț cu cel care îți cere
să stai în tine pururi priponit.
- 89.
- Să îmi arăt acum ce-aș fi putut să fiu
e ca și cum ce-am fost nu aș mai fi
decît lumina palidă a unui bec în zi
cînd toate nu mai sunt și e tîrziu
- nu are rost să știu acum ce-aș ști
cînd ce-am știut atîta cît îs viu
e tot ce pot să am, deși-i hazliu
pentru cei care rîd întruna, hi-hi-hi
- atîta sunt cît sunt, nimic mai mult,
sîngele-n vene încă mi-l ascult,
iar umbra cînd mi-o am însoțitoare
- e ca și cum am fi-mpreună la plimbare,
iar dacă dimineața dacă văd lumina
știu că doar Dumnezeu iar îmi întinde mîna.
- 90.
- Mulțumesc în fiecare zi cînd văd
în mine pe cel tînăr care pleacă
și rămîne-n mine încă-oleacă
să trăim intens ca-ntr-un prăpăd
- fiecare clipă iar prin noi să treacă
să se facă iarăși zi de zi, pîn' hăt
dincolo de noapte să adăst
înc-o zi și înc-o zi, și iacă
- pîn' la capăt drumul cel îndepărtat
unde nu-i devreme nici tîrziu
nici acum dar parcă niciodat'
- cum aici mereu aș vrea să fiu
cum a fost odată, cum au fost
toate rosturile într-un singur rost.

Din „Sonetele unui înger bolnav”

Adrian ALUI GHEORGHE

Cartea de recitare (Jurnal de campanie)

Debuturile din copilărie, din adolescență au fost și sunt, în general, niște accidente, niște excese, logica lor este... ilogică. Așa le privesc azi...! Arthur Rimbaud, Labiș, alții câțiva nu sunt decât niște „nereguli” care întăresc regula. Îmi amintesc de un debut cântat și descântat mult prin anii '70 – '80, a lui Vasile Poenaru. Îmi amintesc și acum versuri de-ale lui, de atunci. Supralicitarea l-a epuizat rapid, după ce la 15 ani era la a doua carte...! Când văd azi copii mânați de la spate de părinți vanitoși, de educatori zeloși, să scoată cărți de poezii „ca Eminescu”, îmi stârnesc milă deoarece ratează unul din cele mai importante momente din viața lor, debutul. Asta în cazul în care chiar au talent...!

Fenomenul de globalizare a dus la crearea unei elite scriitoricești continentale (universale) care a luat locul literaturilor naționale, l-au trimis la colț pe scriitorul care se voia bardul sau povestășul unui neam. Că, zice cititorul majoritar, obosit și el de globalizarea de la locul de muncă: De ce să mă încurc eu cu un scriitor local (român, să zicem!), când am la îndemână un raft întreg de cărți îndelung verificate și bine promovate?! Și uitându-se pe raftul ipotetic cu literatură sigură vede pe Kundera, pe Umberto Eco, pe Kadare, pe Oz, pe Greene, pe Heinrich Boll, pe Gunther Grass, când nu ne ducem mai în urmă, de la Bulgakov la Kafka, de la Camus la Thomas Mann, ca să nu mai spunem de rușii care fac liniște în jur cu scrierile lor...! Și câte cărți citește un om într-o viață, ca să se considere un om citit? Raportate la biblioteca uriașă din visul lui Borges, un număr infim. Această atitudine, de renunțare, a scriitorului care nu poate sparge plafonul de literatură care i-a premers dar și a cititorului neputincios în fața unui univers de cărți, seamănă cu aceea a atletului copleșit de palmaresul celorlalți competitori. Aleargă, dar cu plumb în picioare. Și pierde.

La cât de dinamică e societatea mondială, e dificil de făcut previziuni pentru ziua de mâine sau de poimăine a societății noastre și a societății umane în general. Războaiele clasice dădeau măsura puterii, a dăruirii, a inteligenței organizatorice, a sacrificiului de care erau capabile popoarele. Regretabile, criminale, distructive, aceste “reglări istorice de conturi” puneau, într-un final, fiecare nație în acord cu propriile valori, cu propriile certitudini. Războaiele nevăzute, care se duc în vremurile noastre, pe fronturi media sau pe fronturi financiare, în statistici și în politică, dau iluzia tuturor participanților că sunt învingători. Toți luptăm împotriva terorismului universal, toți luptăm împotriva devierilor ideologice de stânga sau de dreapta, toți luptăm pentru cauze musai universale...! Războiul este “al tuturor”. Unde se înregistrează victoriile? În statistici.

De dimineața până seara și de seara până dimineața omul nu face decât să se ascundă, să colporteze nimicurile celorlalți, ca să ascundă adevărurile dureroase din propria ogradă.

Poezia, ca și iubirea, nu prinde rădăcini decât între oameni. O fi omul o ființă perimată, obosită, plictisită și plicticoasă, învechită pe pământul acesta, dar rămâne, totuși, cel mai bun pământ pentru sămânța poeziei. Dacă poezia e chiar și „mărul de lângă drum, fără de gard”, mizez pe faptul că un fruct al acesteia îl va pocni în cap, din întâmplare, pe cel care desfițe poezia.

Cititorul de poezie de azi e ca spionul Mossadului, îl simți dar nu-l vezi.

Sodoma și Gomora ar fi fost salvate dacă ar mai fi existat un singur om curat. Așa și poezia va fi salvată dacă va mai exista un singur cititor adevărat. Și el există, ne suflă în ceafă.

La noi se trăiește la întâmplare, de azi pe mâine, după ifosele politicianului. Noi părem o turmă cu păstorul

beat, atunci când păstorul nu este și idiot. Spun asta, când mă uit la ce specimene am trimis în Parlamentul European...!

Turnul de fildeș, în care se retrăgea poetul clasic sau romantic, a fost privatizat, la grămadă, laolaltă cu solul, subsolul și aerosolul nației. În turnul de fildeș un întreprinzător al vremurilor noastre și-a tras o firmă de înregistrat și comercializat manele. Sau altul i-a mai adăugat trei turnulețe și și-a făcut reședință. E în spiritul vremurilor. Poetul se mai poate retrage acum doar în turnul pășit de la fabrica de negru de fum, de la Copșa Mică...! Așa o să apară, probabil, noul postmodernism cu negru de fum sau sau ceea ce se va numi în istoria mișcărilor spiritual-literare din Europa „neo-romantismul de la Copșa Mică”. Curentul va avea reverberații și în plastică, în muzică, în teatru.

Scriitorul este ca aisbergul care nu moare de tot, decât atunci când partea vizibilă dispare mâncată de oxizii timpului, de indiferență, de propriile limite transfetate opere. Că nu toate scrierile, nu toate actele artistice sunt făcute pentru veșnicie. Sunt opere care mor natural, ca oamenii. Sunt autori care întrețin arderea marii literaturi, în timp ce opera lor e ca vreascu care se aprinde la baza literaturii perene. Dar și ei sunt importanți, foarte importanți, în digestia unei culturi. De multe ori în rateurile unor scriitori care sunt sortiți neantului se află semințe care ar fi rodit generos dacă altul ar fi fost destinul celui desemnat ca pământ magic. Că talentul numai în pământ magic rodește. Magic e pământul inimii, de exemplu.

Multă lumină e concentrată în flacăra palpătoare a unei lumânări pusă la capul unui poet plecat dincolo.

Știi cum e arta? E ca și cum ai visa că ești într-un palat din „O mie și una de nopți”, vezi toate minunățiile de pe lume, toate comorile posibile și imposibile, te întorci apoi în lumea reală, știi că ai visat, ești convins de inconsistența visului, dar în mână descoperi o pietricică din comorile văzute în vis, pe care ai luat-o din întâmplare, iar la umăr ai o rană ușoară pe care ți-a făcut-o o clanță aurită la ieșire...!

După ce vom interacționa cu alte civilizații, vom descoperi că oamenii sunt niște bacterii care au infectat planeta, că ne credem mari și importanți pentru că ne raportăm la măsurile mici pe care suntem în stare să le cuprindem cu mintea noastră.

Cică un meteorit uriaș trece pe lângă Pământ cu viteza specifică și strigă de departe: - Ei, Pământule, nu te-am văzut de câteva milioane de ani! Ce mai faci? - Ei, ce să fac, sunt necăjit că m-am umplut de homo sapiens și mă mănâncă îngrozitor, pe deasupra și în interior! - Stai liniștit, i-a spus meteoritul, am avut și eu dar au trecut de la sine în câteva mii de ani!

Materialul de bază pentru artist, indiferent de arta pe care o practică, indiferent de epocă, este omul, această ființă uriașă și îngrozitor de mică, această proiecție a lui Dumnezeu care e, în același timp, o biată gânganie care încearcă să zgâlție tronul divinității ca să se cocoate el acolo.

Cain îl va ucide continuu pe Abel, pentru că primul acționează, în timp ce celălalt meditează, visează, aspiră. Disconfortul și greutatea vieții de pe pământ sunt opera lui Cain, anarhistul care vrea mereu altceva, în afara paradisiului, care îl cam plictisește. Pe pământ, de altfel, iadul e dezordinea, raiul e ordinea. În ordine șase miliarde de oameni ar trăi minunat, fără convulsii. În dezordine, cu cât mai mulți oameni, cu atât mai afund iadul.

Nu știu în ce context a vorbit Al. Paleologu despre „țara de imbecili”, însă e limpede că imbecilizarea e, de fapt, o inadecvare. România și românii nu sunt nici proști, nici imbecili, dar suferă de o inadecvare istorică. Noi părem a trăi o istorie paralelă celei din Europa.

(Iunie – octombrie, 2009)

Constantin COROIU

Memoria la timpul prezent

Memoriile, jurnalele (intime sau *extime*), epistolare, volumele de interviuri avându-i ca autori sau interlocutori îndeosebi pe scriitorii importanți, dar nici pe departe numai pe ei, care au trăit și au scris atât în deceniile anterioare căderii regimului comunist, cât și după căderea acestuia au fost cărțile care s-au situat în prim planul vieții (și pieței, mai ales al pieței) literare postdecembriste. Este vorba de scriitori ca *Marin Preda, Eugen Barbu, Augustin Buzura, Constantin Țoiu, Nina Cassian, Ov. S. Crohmălniceanu, Adrian Marino, Nicolae Breban, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, Petre Pandrea, Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Ana Blandiana, Dumitru Țepeneag, Eugen Simion, Gabriel Dimisieanu, Gelu Ionescu, Constantin Ciopraga, Mircea Zăciu, Nicolae Balotă, Monica Lovinescu, Irina Mavrodin, Irina Petraș, Teodor Baconschi*.

Resorturile fenomenului sunt multiple: ideologice, morale, psihologice și, nu în ultimul rând, politice în sens larg. Cum se explică totuși faptul că, spre deosebire de alte țări în care puterea totalitară de stânga a căzut, la noi *literatura subiectivă* cum a numit-o *Tudor Vianu*, a devansat vizibil celelalte genuri? Dacă, de exemplu, în Rusia „exercițiile de memorie” s-au practicat așa-zicând mai ales în spațiul prozei, al romanului, dar și al poeziei și dramaturgiei, suscitând enorm și interesul cititorului occidental, multe titluri impunându-se imediat în topul european, și nu numai, la noi, unde nu a existat samizdat, iar „literatura de sertar” s-a dovedit a fi practic inexistentă, cu câteva excepții ce nu fac decât să confirme regula, scriitorul român, scăpat la libertatea fără limite, chiar și fără limitele necesare, a preferat mai mult să se confeseze în jurnale, memorii, acestea din urmă fie narațiuni la persoana întâi, fie sub formă de dialog. Este simptomatic, de pildă, că un critic atât de important, dar atât de controversat, ca *Ovid S. Crohmălniceanu*, și-a intitulat memoriile „Amintiri deghizate”. O sintagmă prin care criticul nu atât vrea să definească propria-i scriere, cât să sugereze că în spațiul literaturii subiective apărute într-o epocă postrevoluționară, avem de-a face și cu „deghizări”, cu ficțiuni și autoficțiuni, cu eroizări și autoeroizări *post-factum*. Câteva întrebări se ridică în modul cel mai firesc. Cum și în ce măsură documentează aceste cărți care ocupă deja multe rafturi de bibliotecă asupra unei epoci? Cât de credibile sunt ele și ce imagine transmit unui eventual cititor din viitor, care nu a trăit *sur le vif* istoria ce o evocă diariștii și memorialiștii și care nu cunoaște decât mijlocit, eventual din surse livrești, și asta în cel mai bun caz, contextele în care s-au petrecut faptele relate de memorialiștii dintr-o perioadă istorică atât de complexă și de contradictorie? Apoi, nu cumva prin apelul la memorii și jurnale, aceștia vor să-și umple, tardiv desigur, un gol ori să-și confecționeze o imagine, firește cât mai eroică sau măcar convenabilă, dintre cele atât de căutate la bursa „noilor valori”?

Scriitorii importanți au spus ce au avut de spus cu privire la un timp pe care l-au trăit, în romanele, povestirile sau poemele lor. Pe bună dreptate atrăgea atenția *Nicolae Manolescu*: „...Scriitorii au început să scrie (după '65 – *n.mea*) foarte critic, și nu numai despre deceniul obsedat, vorba lui Marin Preda; s-a scris despre închisori, despre colectivizare, nu se mai vorbea despre binefacerile colectivizării, ci de crime, ba s-a trecut și la contemporaneitate, Buzura a scris un roman despre viața tinerilor muncitori din Nord, de la o mină cu condiții înspăimântătoare, alt roman despre povestea minerilor din Valea Jiului... ; un roman întreg de anchetă, în care este căutat un lider pe care Securitatea îl înhățase... Odată scrise lucrările astea, ce să mai ții în sertar? Ce să mai fi ținut D.R. Popescu în sertar după «F» și «Vânătoarea regală»? Nu mai era nimic de ținut! În «F» este o lume rurală diavolească, înspăimântătoare, oribilă, cu activiști de partid care par niște demoni. Ce să mai ții în sertar după chestia asta?”

Extrem de interesant este modul cum au fost receptate cărțile de literatură confesivă. Ar fi o temă de analiză sociologică aprofundată. Se pare că nu numai cititorii, dar și criticii contemporani, în primul rând cei din generația tânără, au acordat o atenție sporită, așa spune fără precedent, literaturii subiective. Chiar dacă din motive diferite. Nu o dată, însă, aceștia din urmă, care, cel puțin biferite, sunt cei dintâi, au fost și sunt manipulați, fie din cauza necunoașterii de câte ei a venimentelor cu adevărat importante dintr-o anumită epocă, fie din cauza preluării necritice a unor stereotipuri și poncife, cultivate, nu fără program, de diverși așa-zisi analiști, de istorici demitizatori editați în condiții de lux și purtați ca moaștele Sfintei Parascheva pe la toate televiziunile, de procurori literari intratabili și „cominterniști mutanți”.

Oricum, am trăit și încă mai trăim un timp al literaturii confesive cu toate incontestabilele ei virtuți, dar și cu ale ei limite și capcane ce pot deruta, iar nu puține pot chiar intoxica. Singura armă de protecție este spiritul critic și, în ultimă instanță, bunul simț.

Ioan ADAM

Ocolul Pământului în 45 de cărți

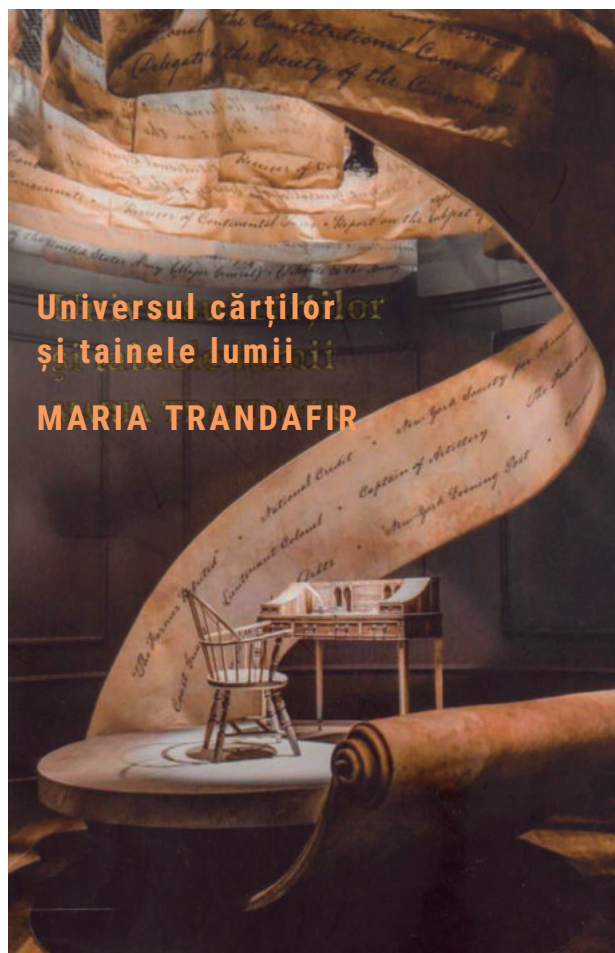
După două cărți dedicate prozei și poeziei române, profesoara Maria Trandafir își propune – și câștigă! – un pariu mai ambițios: o imagine a lumii contemporane furnizată de literaturile ei. Pentru asta utilizează un instrument sigur, simplu și eficient: scrutarea alfabetică a literaturilor în funcție de un etalon valoric reprezentativ. Autoarea are grijă să avertizeze într-un text ce-i rezumă discursul asupra metodei că nu s-a gândit la un dicționar de literatură universală, ci mai curând la o călătorie inițiată în cărți cu valori echivalente, spațiul și timpul fiind axe coordonate. Literaturile (țările) sunt ordonate alfabetic, aproape fără omisiuni (Qatarul și Wallisul nefiind după câte știm producătoare de opere semnificative), dificultatea constând în alegerea semnificantului cu valoare de sinecdochă.

Și aici începe aventura à la Jules Verne! Maria Trandafir este un Phileas Fogg care face ocolul Pământului nu în 80 de zile, ci în 45 de cărți, fiecare ascunzând o taină și un univers ce se cuvin deciptate. Aventurile nu sunt pentru leneși. A călători printre cărți, în cărți, implică mai multe condiții, dintre care vitale sunt *curiozitatea și plăcerea*. Maria Trandafir le îndeplinește. Deduc din prefața relaxată a lui Mircea Platon că Maria Trandafir are o îndelungă carieră profesională la un liceu din Iași. Din fericire, practica didactică n-a blazat-o, nu i-a ucis dorința de a afla, de a fi la curent cu aparițiile și tehnicile recente de lectură. Călătoria ei planetară cu vehiculul Cartea indică o certă tinerețe a spiritului. Vârșnicii, se știe, nu mai citesc, ci recitesc. Nu e cazul acestei autoare care e la curent cu noutățile editoriale marcante de pe mapamond, selectate desigur după criteriul valoric, dar și după gradul de plăcere produsă de lectură. Comentariile ei, mai ample sau mai succinte, sunt expresii ale unor afinități selective. Pe Maria Trandafir n-o interesează cărțile proaste, deci nu practică ecarisajul literar. Ceea ce nu exclude un instinct justițiar. Scrie despre opere valoroase („14 dintre prozatorii discutați au primit Nobelul”, suntem avertizați în succintul discurs doctrinar), dar suferă pentru cele trecute de critică într-un raft secundar, deși l-ar fi meritat pe cel din față. Dacă ne amintim bine și Laurențiu Ulici a încercat la vremea lui să repare această nedreptate publicând în 1988 antologia *Nobel contra Nobel*. Oricât ar fi de prestigioase, oricât de venerabili membrii juriilor, pre-miile fac victime și injustiții. Dacă ar fi să mă refer doar la anul 1901, când Nobelul a fost decernat în premieră, e limpede pentru cei de azi că nu Sully Prudhomme îl merita, ci Lev Tolstoi.

Făcând dreptate, Maria Trandafir comite ea însăși nedreptăți. Sunt literaturi în reprezentarea cărora sinecdochă, adică revelarea întregului printr-o parte semnificativă, este abandonată fiindcă criticul nu se poate decide care dintre afinități este prioritară. Literatura engleză, uriașă, productivă, e ilustrată de *Colecționarul* lui John Fowles și de *Împărțitul muștelor* al lui William Golding. Despre puterile prozei portugheze dau seamă Jose Saramago (cu *Eseu despre orbire și Pluta de piatră*) și Luis Peixoto (cu *Cimitirul de pian*). Micul Liban are doi mesageri: Amin Maalouf (*Scările Levantului*) și Hoda Barakat (*Împărțirea pământului*). „Visul de Paris” al scriitorului român despre care glosa cândva Mircea Popa e confirmat de încăpătorul accent circumflex rezervat literaturii franceze care are în carte patru emisari: Rene Daumal (*Muntele Analog*), Eric-Emmanuel Schmitt (*Oscar și Tanti Roz*), Albert Camus (*Ciuma*) și Michel Houellebecq (*Supunere*). Și așa mai putea da și alte exemple. Dar abdicarea de la criteriul reprezentativității absolute îi oferă autoarei și circumstanțe atenuante, indicând compensatoriu largimea orizonturilor sale de lectură, capacitatea de a se apleca asupra unor opere de factură diferite.

Enumerarea, fie și incompletă, din rândurile anterioare, oferă indicii asupra genului de lectură preferat de autoare. Maria Trandafir este o cititoare

de romane, din cele 45 de cărți examinate doar două nu aparțin acestei formule epice. Aș adăuga că ea nu alege niciodată romanul ca „mașină de visat”, rod al reveriei diurne, ci romanul interogativ, problematic, al condiției umane, care rescrie lumea, inclusiv lumea literaturii. Recitind, împreună cu autoarea, cărțile de succes ale timpului, vedem că nimic nu e imuabil, etern, imperisabil, că „divina comedie” a literaturii are accentele tragice pe care Dante le intuia de mult. Cele mai substanțiale citiri, recitiri din *Universul cărților și tainele lumii*, sunt

cele despre Moarte, despre capriciile, măștile, tensiunile, premonițiile, obsesiile generate de așteptarea ei. Moartea e o formă a Vieții, o prelungire a ei.

Penelopa, eroina și naratoarea *Penelopiadei*, romanul canadienei Margaret Atwood, e moartă, dar își povestește istoria *d'outre tombe* în maniera lui Chateaubriand: „Acum, c-am murit, știu totul. De când sunt moartă – de când am ajuns în această stare fără oase, fără buze, fără sâni – am învățat unele lucruri pe care aș fi dorit să nu le știu, ca atunci când ascuți pe la uși sau când deschizi scrisorile altora. V-ar plăcea să citiți gândurile? Ia mai reflectați!” Respectând în aparență trama mitului homeric despre Odiseu și Penelopa, romanul se petrece într-o lume fără granițe temporale, în fond într-un mai mult ca prezentul (mulțumesc, Magda Ursache!), sinteză a timpurilor și moravurilor, în care slujnice păcătoase împart scena cu agenți de bursă și spioni care trag cu urechea, cu tribunale cu accesorii de secolul XXI, cu politicieni preocupați de „opinia publică” și avocați versatili. La Margaret Atwood, prozatoare care excelează prin fluiditatea ironică a confesiunii, moartea e o tristă comedie, dovedind că nimic nou nu e nou sub soare, că actorii se schimbă, dar rolurile lor sunt aceleași. Fiindcă Maria Trandafir are bunul obicei de a corela narațiuni din literatura universală cu texte românești, mă întreb ce-ar fi scris dacă ar fi citit romanul antifrastric și burlesc al lui Platon Pardău *Minunata poveste a dragostei preafericicilor regi Ulise și Penelopa* (1978). În romanul lui Platon Pardău, Penelopa îl ucide pe Ulise pentru a rămâne fidelă așteptării gratuite, exact în momentul în care soțul vagant se hotărâse să dispară. Eroul lui Margaret Atwood pleacă în altă călătorie, semn că în-

toarcerile nu sunt definitive, ci incidentale, că realul infirmă iluzia, pentru a fi detronat de o altă iluzie!

Un narator „de dincolo” se confesează și în *Ziua a șaptea* a chinezului Yu Hua. Adoptând terminologia lui Pierre Fontanier din *Figurile limbajului*, romanul acesta straniu, macabru și subtextual protestatar, ar fi o prosopopee, adică o narațiune în care vorbesc morții. N-am citit cartea, dar deduc din „rezumatul” Mariei Trandafir că romanul se petrece într-un Purgatoriu oriental populat de naratori care-și transmit ștabela confesiunii, iar depozițiile lor conturează imaginea unei Chine atroce, modernizată subit și nemilos de un regim inuman. Umbrele vorbesc despre lumea pe care au părăsit-o prin accident sau sinucidere. Un prim narator este Yang Fei, mort în explozia produsă într-un restaurant și programat pentru incinerare printr-un bilet lipit pe ușa mansardei. Pe drum spre „salonul funerar”, căutat într-o „ceață deasă” ca în poemul lui Jebeleanu, se întâlnește cu alte umbre ce rătăcesc între viață și moarte, fără a ajunge la „mântuire” fiindcă nedreptățile regimului pretins egalitar persistă și „dincolo”, bogații beneficiind de un tratament VIP, cu „fotolii arătoase și moi”, în timp ce săracii, plecați spre Veșnicie din mansarde mizere, proletare, primesc scaune din plastic. Confesiunile lor umile, terifiante, adevărurile lor contrastive poveștile avansate de mass media, mixajul funebru, întretărirea depozițiilor ducând cititorul într-o lume de coșmar, în care ororile sunt la ele acasă. Yang Fei, Li Quing, Wu Chao, Liu Min, Li Yeuzhen își rememorează viețile mărunte și își clamează disperările. Comunismul, ca fericire programată, e o mare minciună, aceasta e concluzia subtextuală a romancierului și e de mirare că o asemenea carte pamfletară a apărut în China comunistă încă. *Ziua a șaptea* este o replică din Orientul îndepărtat la *Cimitirul Buna-Vestire* al lui Tudor Arghezi, cu care concurează prin sarcasmul atroce, fantasticul nețărmit și absurdul situațiilor. Utopia, fie și negativă, n-are granițe!

Dacă *Ziua a șaptea* e viața de după viață, un trenos funebru și corosiv, *Oscar și Tanti Roz*, romanul franțuzului Eric-Emmanuel Schmitt, e viața în așteptarea morții. Protagonistul lui e Oscar, un tânăr de zece ani care află că va muri, că i-au mai rămas de trăit doar 12 zile. Cifra nu e aleasă întâmplător. „Doisprezece – spun Jean Chevalier și Alain Gheerbrant în *Dicționar de simboluri* – este [...] întotdeauna, numărul unei împliniri, al unui ciclu încheiat”. Având în față termenul implacabil și fatidic, Oscar își trăiește în avans, dar în imaginație, viața posibilă, intrând în jocul inițiat de Tanti Roz, o asistentă cu virtuți inițiatice care îi spune că fiecare zi ar fi egală cu zece ani de viață. Jocul începe în 19 decembrie și se încheie în 31 decembrie, finalul de an fiind și sfârșitul unei vieți care i-a permis lui Oscar să-l cunoască și să intre în corespondență cu Dumnezeu. Trăind accelerat copilăria, adolescența, tinerețea, maturitatea și bătrânețea, jucându-și rolurile „cu înconștiență și convingere”, Oscar este eternul *homo ludens* care știe că viața e un dar, iar darurile trebuie meritare. Eric-Emmanuel Schmitt, un ateu care „l-a întâlnit pe Dumnezeu” în timp ce călătorea în Sahara, repetându-se astfel, în decor modern, minunea de pe drumul Damascului, a scris și *Evanghelia după Pilat*, nominalizată pentru mai multe premii literare. *Oscar și Tanti Roz*, basm cu substrat metafizic, este opțiunea care rotunjește sumarul unei atractive călătorii în cărți, prin cărți, în jurul lumii.

* Maria Trandafir, *Universul cărților și tainele lumii*, Prefață Mircea Platon, Editura 24 ore, Iași, 2023, 452 pag.

Cătălin MIHULEAC

Strania valiză a domnului Silberstein

(fragment din romanul în curs de apariție)

Capitolul 11

Legăturile de prietenie și ajutor reciproc întreținute cu lumea politică și cu sfera justiției îi înfășoară pe marii interlopi în scutece absorbante. Specializându-se permanent în obținerea, mănuierea și dezinfectarea banilor, ei știu să-mpartă profitul până-n cercurile cele mai morale ale societății, de unde sunt dictate marile conspirații ale tăcerii. Ajungând acolo unde trebuie, banii flenduriți și decolorați îi fac greu tangibili.

Devin utili clasei politice în cele mai diverse feluri. De pildă, la mitingurile organizate de formațiunile din Opoziție, ei dau primii tonul la scandal, transformând acțiunile democratice în boțiri pugilistice. Tandrețurile lor cu partidele care dețin la un moment dat puterea se-ntind pân-acolo încât un fost președinte al Camerei Deputaților - a treia poziție în statul român - și-a constituit garda de corp exclusiv din interlopi cu diametrul bicepsului cât al coapsei de bivol.

Laureații sportivi de mai ieri ajunși performeri ai crimei organizate își cumpără protecția ca pe-un vaccin antigripal. Abia în ultima vreme, urmare a presiunilor internaționale, justiția îi deranjează cât de cât, însă până și meteorica lor trimitere la sejururi răco-roase are loc cu pălăria-n mână și morcovul intrat adânc în fundul judecătorilor:

- Înțelegeți, scumpii noștri, că altă posibilitate nu există! Vremurile s-au schimbat, tonul se dă acum de la Bruxelles și din alte orașe la fel de tăfnoase. Noi avem mâinile legate, dar nu ne lăsăm până nu ni le dezlegăm puțin câte puțin. Cunoașteți ce cucoană cu hachițe este Europa: dacă vrem foloasele integrării, trebuie să-i suportăm ponoasele... Deh, Europa e și ea la menopauză! Deși ni se rupe inima, trebuie să vă condamnăm puțin!

Imediat ce-apar probleme cu justiția, avocații cer strămutarea proceselor din orașele de baștină ale bandelor în altele mai mici și mai greu de dibuit pe harta țării. În sprijinul acestui demers, sunt invocate campaniile din presa locală axate pe articole tendențioase, ce-amintesc de perioada stalinismului, când demascarea dușmanilor de clasă și pedepsirea lor drastică pornea din pagina ziarelor.

Bunăoară, gazetele din localitatea natală a campionilor numesc familia lor onestă „formațiune țigănească”, de unde reiese un rasism ce afectează grav climatul de egalitate a tuturor cetățenilor cerut de standardele lumii civilizate.

Se mai poate vorbi de-un proces corect în fața onoratei instanțe, când o presiune inacceptabilă se pune pe judecătorii chemați să-mpartă dreptatea? Prezumția de nevinovăție dispăre și actul de justiție e compromis, din cauza unor articole virulente, intitulate „Opinia publică cere pedepse exemplare în dosarul brigăzilor de hoți și prostituate ale Clanului Campionilor”, „Procurori slabi sau judecători orbi? Costel, liderul campionilor, achitat din nou” sau „Clanul Campionilor, *cosa nostra* pe ritm de manele”.

Apărătorii legali își ascut armele: „La Iași, performeri retrași din activitate, care-au luptat pentru gloria națională în cele mai temerare discipline sportive, sunt priviți de opinia publică manipulată de mass-media ca niște tâlhari, hoți, criminali, haimanale, escroci și marginali”.

La o astfel de „recunoștință” duce sudoarea miilor de ore de antrenament? Foștii competitori sunt mârniți. Cu fruntea sprijinită de palma-i puternică, campionul Costel se declară siderat de modul în care s-a deprecia calitatea actului de justiție în țara reprezentată de el cu cinste la competiții de anvergură internațională. Nu ne dorim cu toții ca România să fie cu adevărat un stat de drept? Ei bine, pentru atingerea acestui deziderat, activitatea magistraților trebuie să fie una exemplară.

Avându-i la pupitru pe cei mai remarcabili exponenți ai dreptului penal, fondul de cuvinte al lui Costel se pârguiește până creează imaginea unei persoane cultivate, care citează lejer din *Raportul privind starea justiției*, publicat în 2014 de Consiliul Superior al Magistraturii: „pe parcursul anului judiciar 2013,

independența justiției a fost amenințată în principal prin acțiuni ale mass-media...”

E clar de unde provine răul! Otrăvirea populației cu cianurile presei se vede și din comentariile cititorilor postate la finele articolelor. Pline de ură, ele incită la violență și chiar crimă, demonstrând o îngustime incompatibilă cu mileniul în care-am pășit cu toții, deși unii par să nu-și dea seama.

Postul medaliat cu aur, argint și bronz extrage și arată cu adâncă tristețe doar trei exemple: „Acești țigani fac de râs România!”, „Ar trebui reintrodusă pedeapsa cu moartea pe calea analo-esofagiană consfințită de Țepeș Vodă!” și „Să crape în pușcărie *cosa nostra* pe ritm de manele!”

Din nou „*cosa nostra* pe ritm de manele”... Câtă răutate invidioasă încapă în doar șase cuvinte! Drept e că foștii performeri au muzica lor preferată, bazată exclusiv pe varietățile specifice româno-țigănești numite „manele” și că la petrecerile lor sunt invitați mari interpreți care, înainte de-a se produce la microfon, îi ridică osanale șefului:

- Dedicăm această seară sfântă regelui Moldovei, Costel, campionul banilor și al gagicilor mișto, stejarul șmecher din Carpați și forever băiat de băiat cu sânge-n instalație! Pentru el, s-a cântat imnul țării și s-a ridicat drapelul românesc la olimpiade barosane și la vila lui bengoasă!

Dar e vreo lege care-i interzice unui cetățean să-i invite pe artiștii preferați la o petrecere gen nuntă, aniversare, botez sau circumcizie? Dacă-i cineva atras de muzica greierilor, îl oprește vreun paragraf din *Codul Penal* să culeagă și s-aducă acasă un cvartet sau sextet de pe câmp, care să-i cânte la ureche până-n zori de zi?

Desigur, dacă un meloman e mai strâns la pungă și nu-și permite un manelist, n-are decât să-și închi-

Le Monde, drept „la grande voix tzigane de Roumanie” - „marea voce țigănească a României”.

Oare de-aici trebuie înțeles că Guță e-un interlopol al muzicii, și nu un cantautor apreciat pe plan intern și extern care manufacturează onoare și respect pentru țara noastră?

Mintea, ochii și degetele avocaților au obosit tot ajustând textul scris pe computer în numele lui Costel, care le-a plătit fără să crănească avansul cash de 120.000 de euro. Mai au de formulat doar fraza de încheiere: „În spiritul legii și al democrației, cerem strămutarea procesului într-un oraș unde să fie garantată o judecată corectă, în conformitate cu prescripțiile europene”.

Strămutările sunt acceptate, că nu degeaba avocații au relații strânse, deși o țară mai dosnice dosnice cu judecătorii. Procesele ajung în orașele aerisite de munte, cu instanțe de judecată formate din băieți calmi și omenoși, care știu prețul corect al libertății.

Depozițiile martorilor cu identitate protejată sunt respinse din capul locului, din cauză că, „provenind din formațiunile de interlopi, au credibilitate îndoielnică”. Dispărând dintr-un foc artileria grea, celelalte probe ale acuzării se volatilizează și ele, aidoma unui stol de rândunele speriate de-un foc de armă bine țintit.

Dislocarea proceselor în localități din județe ca Maramureș sau Suceava reprezintă pentru interlopi și-un încântător prilej de a cunoaște îndeaproape pitorescul pământului natal, dar și realitățile lui dureroase. Cu sufletul acaparat de sentimente patriotice, stafful bandei se înclină în fața dumnezeiescului munte și se declară revoltat de tăierea masivă a pădurilor, ce lasă versanții pleșuvi ca pubisurile fetelor date de ei la produs în Germania, Italia și Franța:

- Uite cum au belit munții! Țștia merită căsăpiți cum fac ei cu pădurile.

Starea deplorabilă a șoselelor le zdruncină dorința de-a ațipi pe canapeaua din spate. Automobilul lui Costel depășește șiruri interminabile de căruțe burdușite cu arbori tăiați ilegal.

Când un cal prăpădit e biciuit mișelește, fostul și actualul campion coboară, îi smulge căruțașului biciul și-i arde două palme educative de-i reazăză firavii creieri în cap:

- Ce fel de suflet ai tu, bre țăran nașparliu și prost? Dacă mai aud că-ți bați căluțul, te pun pe tine-n ham și te mân cu biciul! Ai grijă cum te porți, nu te gânde că nu aflu! Eu am informatori peste tot, bre împuțitule!

Ca să fie mai convingător, scoate bâta de baseball din portbagaj și-o face să vâjâie prin fața țăranului îmbrăcat în pantaloni de trening Nike și bundă de oaie Mioara:

- O vezi pe marea actriță Brigitte Bardot? Vrei, poate, un autograf pe spinare de la dânsa? Ha?

Căruțașul își înghite vorbele în sânge. Îl știe bine pe Costel de la televizor; l-a văzut în emisiunea *Români au talent*. La fel ca mulți alți oameni simpli din țara noastră, ar vrea să-i semene măcar o lună, o săptămână, o zi, o oră sau chiar un minut...

Grozav i-ar plăcea să facă barem o fotografie cu el, dar i-e frică să nu-l énerveze din nou. Și-apoi, cu moaca plină de sânge cum e, poza nici n-ar ieși bine.

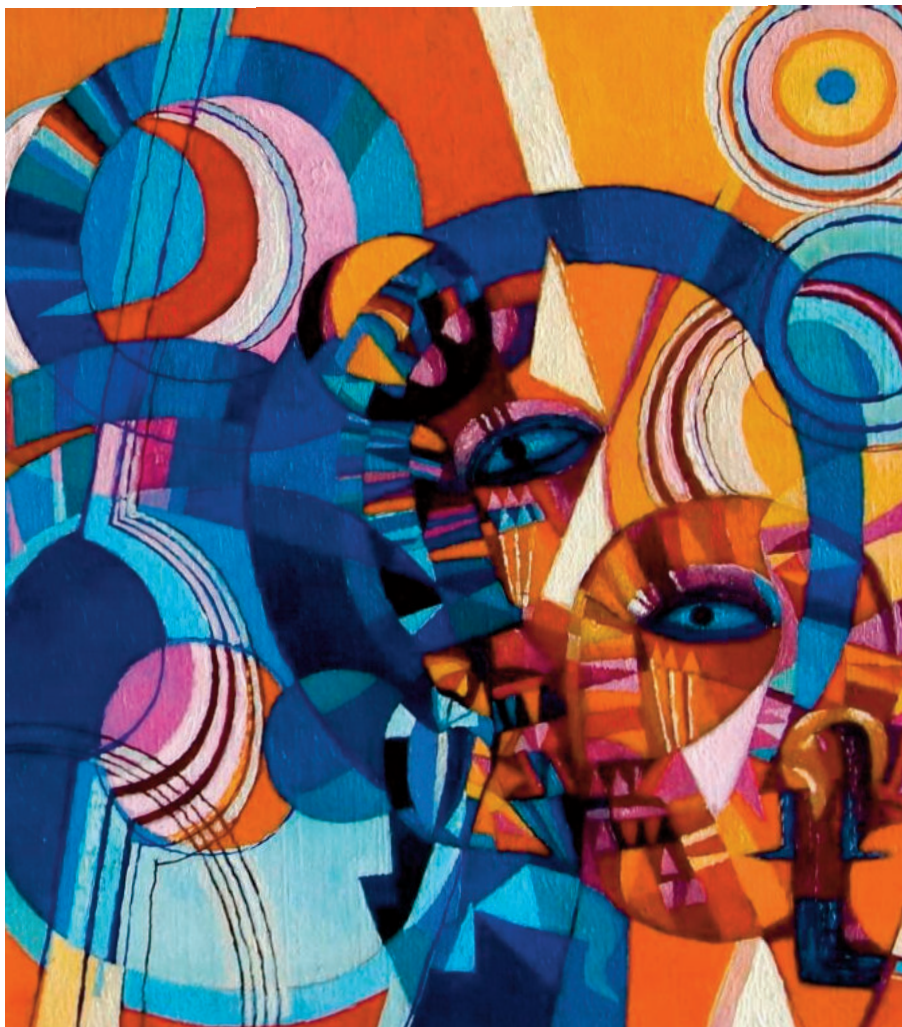
Pân-acasă, țăranul merge tovărășește alături de căluț, cerându-și iertare că l-a biciuit ca un nemernic.

Capitolul 12

De la un termen al procesului strămutat la Baia Mare revenea fericite elita Clanului Campionilor, când limuzina în care se găsea Costel a decis să devieze puțin de la șoseaua principală, în vederea unui mic popas în mijlocul naturii.

Pe șofer îl dureau ochii. Ocolise o puzderie de gropi din carosabil și-l mai sleiseră de puteri și drumurilor șerpuite, rămase fără semnalizare după ce indicatoarele de circulație fuseseră furate de la locul lor.

- Oare la ce dracu' le folosesc sălbaticii care le

rieze o soprană sau un tenor de la operă și să-și găurească timpanul cu Strauss, Berlioz și alți ciudați. Fiecare cheltuie pe cântăreți după calitatea gustului și circumferința pungii, c-așa-i regula-n democrație.

Că tot veni vorba... Se știe că muzica filmului cult *Clanul Sicilienilor* - cu Alain Delon, Jean Gabin și Lino Ventura în rolurile principale - a fost compusă de Ennio Morricone, o personalitate indiscutabilă, nimic de zis. Dar dacă filmului datând din 1969 i s-ar face azi un binemeritat *remake*, partea muzicală i-ar fi încredințată unui artist ca Nicolae Guță, cel descris de Patrick Labesse, în ediția din 27 martie 2010 a ziarului

iau acasă? Își semnalizează ograda cu indicatoarele „Curbe periculoase”, „Ocolire dreapta” și „Drum cu nivelări”, de frică să nu li se accidenteze orăstaniile și dobitoacele? Accidenta-i-ar cancerul de limbă pe ei, țărânoi cu jeg între deștele de la picioare!

Cu două zile în urmă, mafiotul și locotenentii săi se înființaseră la judecătoria din orașul maramureșean nu cu bolizii lor uzuali - Jaguar, Bentley și Bugatti - ci cu niște gioarse de Dacia Logan șifonate și pline de rugină, care de-abia și țineau laolaltă componentele. Rablagite le erau mașinile, rablagite și ținutele ce pledau pentru apartenența la clasa nevoiașă. Încălțările scăldate, costumele în dungi gri ca grățiile pușcăriei, cămășile de-un alb subminat de murdărie proletară și cravatele cu nodul cafeniu precum cotorul de măr stricat - toate îi recomandau ca pe niște români de rând, care puneau cu eforturi mistuitoare pâinea pe masa familiei.

Umila lor apariție în sala de judecată n-a trecut neobservată de mass-media. În acest scop, acuratețea ziariștilor fusese stimulată cu câteva teancuri bancare - dar asta-i deja altă poveste, legată de mizera salariizare din trusturile de presă românești.

Garajul din satul prăpădit de unde împrumutaseră gioarșele le-a păstrat bolizii în custodie, până la întoarcerea de la proces. Așa suna înțelegerea. În portbagajele încăpătoare ca șifonierele starurilor din fotbal și tenis, se găseau costumele Armani, pantofii Carlos Santos și lanțurile de aur groase ca jugurile de la carele cu boi. În ele au reintrat, după ce toaletele pentru proces au fost dezbrăcate și puse în saci, urmând a-i fi returnate lui nea Fănică, garderobierul Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași.

De la acest om de treabă le închiriaseră, în vederea interpretării unor roluri de mare har într-o piesă măiastră, din categoria celor reprezentate mai des pe scena vieții decât a teatrului.

Coborând din Jaguarul de culoarea coniacului mai înstelat ca cerul lui Vincent Van Gogh, Costel sorbi norii răzleți. Deasupra capului, bolta părea o imensă ceașcă de cafea, în zațul căreia viitorul i se citea luminos.

Călca pe puf de nori, întrucât acuzația cea mai gravă adusă organizației sale - „trafic de minori în formă continuată” - nu rezistase în fața avocaților. Datorită sprijinului discret al judecătorilor, dovezile cele mai importante ale acuzării fuseseră anihilate, astfel că soluția de achitare reieșise în cel mai natural mod cu putință, acoperind procesul c-o mușama decorată cu frumoase motive populare românești.

- Ce judecători cumsecade și cu frică de Dumnezeu! Abia aștia-s dintre cei care iubesc viața și stau pe foarte mulți bani! Cu-așa oameni de omenie, să tot ai de-a face.

Copleșit de grandoarea naturii, intră în prima curte să ceară apă de la fântână. Îi era sete - o sete patriotică de apă curată, venită din măruntaiele pământului pe care-l iubea atât de mult.

O muiere povârnită de spate și cu vârsta zăpăcită rău - putea avea simultan și 50 de ani, și 71, dar și 99 - îi zâmbi cu gura închisă, mascându-și sărăcia gospodăriei dentare:

- Ziua bună, boieri dumneavoastră! Apă vreți, apă aveți! Aduc numaidecât o căldare plină, c-am landemână un izvor de te trezește și din morți! Iac-așa! Adapă-te, dragul mamii, adapă-te pe săturate, că izvorul nu-i uger de vacă sau de oaie, să sece și să te lase taman când nevoile îți curg gârlă-n cap! Of, amarul ei de viață! Așa-mi vine câteodată să-mi iau câmpii...

Fără să-și coboare ochelarii ale căror false lentile de vedere îl înzestrau cu aerul unui împătimit al lecturii, Costel își băgă capul în căldare, apoi își scoase cămașa și-și turnă pe bustul gol restul de apă.

Așa l-a surprins Adelina - noua lui iubită, absolventă a secției de Engleză-Franceză la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași - când i-a intrat pe urme în curte: ca un zeu Zamolxes cu abonament la sala de fitness, scurt dar având calitatea de-a părea mai înalt decât era, sculptat parcă în ciuda longilinelor sabotaj de imperfecțiuni trupesti, care dau impresia că-s mai scunzi ca înălțimea lor oficială.

Da, negreșit, cel mai faimos criminal al României moderne arăta ca unul din stirpea eroilor de mare audiență, slăviți și de baladele populare, și de revistele glossy pentru femei de toate vârstele.

Costel mai umplu o dată găleata cu apă, o lăsă pe față să se adape și ea pe săturate ca o iepușoară fre-

mătătoare, iar la urmă îi turnă în cap apa rămasă.

- Iu-hu-huuuu!!!

E greu de spus dac-a chiuit ea sau cei doi căluți de mare șoimănești care prinseră a palpita pe sub tricou, smintiți de chemările perfecte compatibilități dintre apa rece și aerul de sat sănătos.

Asemenea unui campion olimpic la proba de sexualitate artistică, marele Costel o răsuci pe Adelina cu spatele, îi decoji până la ceafă cu două degete tricoul și sorbi micul suvoi ce gonea pe șira spinării spre comisura feselor. Două nevoi gemene de iubire prinseră a-și împrăștia fiorii în trupurile lor, unite într-o kamasutra ușor câinească.

Dovedind că nu uitase nimic esențial din treburile simple și oneste ale tinereții, femeia încertă la vârstă suieră pițigăiat prin știrbiturile gurii:

- Măi Zinele, ia adă tu la oaspeții noștri un castron cu cireșe, să-și primenească sufletul și să-și facă din ele cercei după datină! Hai numaidecât, dragul bunicii, c-aici e-o vâlvătaie de n-o pot stinge toate izvoarele din județ!

În mai puțin de cinci minute, micul Zinel se-

nființă c-un castron plin cu cireșe. Nedezipiți dar răsuciți acum obraz la obraz și pectoral la pectoral, îndrăgostiții prindeau fructele între buze, le extrăgeau sămburii și-i zvârleau prin aer, iar în final își plasau cu acrobații de limbă zeururile dulci unul în gura celuilalt.

Zinel îi spiona prin crăpătura formată de două din bucele sale blonde. Părea zămislit dintr-un porțelan ușor julit la genunchi și coate, rezultat al ascensiunilor în cireșii din care se prăvălea uneori ca un bolovan.

Teoretic, scopul urcării în copac era culegerea fructelor unite două câte două, ce foloseau la fabricarea cireșatei alcoolizate, a dulceții ori a siropului simplu, însă alpinisții romantici le mai adunau și pentru a face din ele cercei meniți să gătească urechiușele ființei adorate. Tocmai de aceea, a le cumpăra din piață în loc de-a le culege personal era ca și cum ai fi ascultat o simfonie de Mahler sau o manea de Adi Minune cu urechile altuia. O simfonie de Mahler sau o manea de Adi Minune, favoritul lui Costel, devenea mult mai înălțătoare când se asculta la patru urechi, toate împodobite cu cireșe.

Nu existau restricții de vârstă sau de sex pentru ascensiunile cireșarilor și nici greutatea corporală nu părea să fie un criteriu de selecție. Nici măcar cuconetul depărtat simțitor de vârsta nebuniilor și de suta de kile nu se dădea în lături de la urcușul în cireș, de la culegerea zemoaselor fructe și de la posibilul ei deznoământ nefericit - căzătura logodită cu ghipsul.

Negreșit, era nevoie de-o unealtă tăietoare pentru a-l dezlipi pe Costel de Adelina. Merșeră mână-n mână până la un cireș din grădină, se suiră suplu, umplură un nou castron și-l goliră stând cu coapsele îm-

pletite pe-o ramură ocrotitoare.

Era o plăcere să te uiți la ei. Zeul Éros în persoană să fi trecut pe-acolo ar fi rămas descumpănit, văzând cum unii se descurcau de minune și fără săgețile lui.

Delicat, fin și sfios, cu brațe și picioare lungi și cercetătoare ca mustățile langustinei tinere, Zinel i-a picat cu tronc lui Costel:

- Și zici că-l cheamă Zinel, mamaie?

- Mă-sa l-a botezat Cosmin, da' eu și bărbatu-meu l-am alintat o vreme Cosminel, după care i-am retezat alintătura cum i-am retezat și coada câinelui Costache, că tot sunt ei mari prieteni. I-am zis Zinel, că-i pentru noi ca un pui de zân bun și ținem la dânsul ca la un odor ceresc.

- Pare cam scump la vorbă, odorul matala.

- E cuminte ca o fată de pe timpuri, nu ca putoarele de-acum, și tare-i este drag să șadă singur cuc. Cum dă căldura și ramul se-nverzește, își petrece toată ziua-n cireș. Își ia o carte, c-a învățat Dumnezeu știe de unde slova, și rămâne pe creanga lui ca un pui de cînteză, ciugulind când din carte, când din cireșe.

- Da' părinții lui pe unde umblă, mamaie?

- Iaca, noi, bunicii, îi suntem și părinți, că l-am înfiat cu acte. Pe taică-su l-a luat naiba când a intrat cu Alfa și cu Romeo într-un stâlp, pe când se-ntorcea tehu de oboseală de la muncă din Italia.

- Da' maică-sa?

- Mă-sa Angela - curva de fiică-mea, că are jăratice la cur - l-a cunoscut la o nuntă pe-un italian, Marco, și l-a luat de bărbat. Marco e păros ca un bivoli, dragul mamii, și gelos tot ca un bivoli nejugănit, jugăni-l-ar Cel de sus!

- Vrei să zici că Marco nu l-a vrut pe Zinel de fecior...

- Nu l-a vrut? Nici nu știe că există, că dac-ar fi știut, n-ar mai fi luat-o-n veci și pururi de nevastă pe Angelica, dracu' să-i cunune pe-amândoi în flăcările Iadului! În toamnă, Zinel merge la școală și nu știu cu ce-o să-i cumpăr caiete și toate cele, că haita de mă-sa abia se-ndură să-mi trimită o sută de euro pe lună.

- O fi greu și pentru dânsa...

- Greu??? A stat pe-un sac de parale, că și-a vândut apartamentul din Iași, dar i-a dat tot lui Marco, să-și deschidă garaj de dres otomobiluri, arză-l-ar focu-n otomobil ca pe tatăl lui Zinel în Alfa și-n Romeo!

- Nu vorbi așa, mamaie, că faci păcat în fața lui Dumnezeu!

- Cum să nu vorbesc, dac-abia îmi târâi zilele? Mai bine m-ar lua dracu' și pe mine!

- Mamaie, nu vrei să ți-l dăm noi la școală-n Franța pe Zinel? Și-ți trimitem și 250 de euro lunar, să-ți mai cumperi una și alta prin gospodărie.

- Ce să zic și eu? Rău n-ar fi! Da' io fără 350 nu-l dau, c-atâta suflet am pe lângă mine.

- 300, mamaie, niciun sfanț în plus!

- 325, niciun sfanț mai puțin, că Zinel e lumina ochilor noștri!

- Bine, bate palma!

- Să știi că ți-l dau nu pentru blestematele astea de parale, ci fîncă pari trimis de Dumnezeu! Da-i musai să-l întreb și pe bărbatu-meu:

- Măi Zinele, ia trage tu o zbugheală pân' la crăsmă, dragu' bunicii, și cheamă-l pe pezevenchiu' de bunică-tu! Zi-i să vină cât de iute poate!

- Și dacă joacă table și nu vrea?

- Zi-i să lase tablele, că-i vorba să ne-alegem c-o pensie lunară de 325 de euro!

În următoarea săptămână, au încheiat procură la notar în spiritul legii, după care Zinel a-mbrățișat trunchiul cireșului, s-a suit în limuzina cu mânere aurite venită special să-l ia și dă-i gonetă spre vestul Europei, prin Vama Borș!

Dorul bunicilor pentru el a fost astâmpărat cu cei 325 de euro primiți lună de lună de la acoliții lui Costel. Uneori, seara, când bunicul venea aghesmit de la cărciumă, se mai răstea cu obidă la babă:

- Proast-ai fost, muiere spurcată, că n-ai cerut mai mult bănet pe băiat! Eu fără 400 nu-l dădeam, c-atâta alinare aveam la bătrânețe.

- Am luat bine pe el, bre bărbate, că era slab ca o scândură! Bine măcar că ne-a rămas câinele Costache. Și-apoi, o mai avem și pe vaca Marița, ca să nu mai vorbesc de rațe și găște...

Liviu ANTONESEI

Kadare, un nobil scriitor fără Nobel

engrame critice

De vreo trei săptămîni, recitesc cele peste douăzeci de volume – romane, povestiri, eseuri, memorialistică – ale unui scriitor uriaș al unltimei părți a mileniului trecut și al începutului noului mileniu. Am ajuns spre jumătate și deja o întrebare mă sîcîie – cum naiba se face că a fost ocolit de Premiul Nobel pentru Literatura cu atîta încăpăținare? După recitirea, în ordine cronologică, a (aproape) primei jumătăți din operă, mie nedreptatea aceasta îmi sare în ochi. Știu, nu este singura nedreptate din istoria acestui premiu și, de fapt, din tuturor premiilor, mari sau mici. În 1988, Laureențiu Ulici a publicat o carte foarte interesantă, *Nobel contra Nobel*, o antologie cu scriitorii care au luat premiul cu pricina de la început (1901) la anul precedent apariției cărți, dar și cu cei care, la fel de buni sau chiar mai buni decît laureații, nu l-au luat. Laureații sînt mai cunoscuți, în virtutea situației lor de laureați, nu intru în detalii, dar dau o listă cu scriitori foarte mari care nu s-au bucurat de succes în fața juriilor Nobel: Lev Tolstoi, H. Ibsen, M. Twain, A.P. Cehov, A. Strindberg, J. London, G. Trakl, . Pessoa, M. Bulgakov, F.G. Lorca, S. Esenin, C. Pavese. Sînt din lista lui Ulici, dar îmi trec și mie cîțiva prin minte, de la Rene Char și J. L. Borges la Milan Kundera sau Michel Houellebecq. Ultimul ar mai avea vreme, e în floarea vîrstei!, dar am mari dubii că va trece prin furcile caudine ale juraților Nobel, mai ales după acuzele de islamofobie sau pornografie.

Uitîndu-mă la „salonul refuzărilor” îmi dau seama că Ismail Kadare este într-o companie excepțională, ar trebuie să se simtă bine acolo, mai ales că habar n-am dacă și-a dorit vreodată acest premiu sau alte premii. Eu însă rămîn cu întrebarea formulată mai devreme. În fapt, în afară de excepționala valoare literară, Kadare se bucură și de alte atuuri luate adesea de juriu în calcul în afară de ea, iar uneori sînt socotite chiar mai importante decît aceasta. A trăit cea mai mare parte a vieții într-o țară mică suferind rigorile celei mai crunte dictaturi din Europa, a scris, poate încă mai scrie, într-o limbă cu cîteva milioane de vorbitori. Dar în același timp, a trăit zece ani la Paris, deplin integrat în viața literară, editorială și culturală din Franța, a fost tradus în zeci de limbi, integral sau aproape integral. Și peste tot bine primit. Nici aceste argument, adăugate valorii literare, nu au contat. La mulți laureați, de valoare literară medie sau modestă, au contat. Îmi vine în minte, laureata de anul trecut, dar sînt destui care au primit premiul din motive politice, de gen, de rasă, legate de corectitudinea politică și chiar geografice!

În ce privește literatura noastră, aceasta, ca și o parte a publicului, trăiesc cu obsesia ratării acestui premiu. Singura consolare este Herta Muller, doar că aceasta a luat premiul ca scriitor german originar din România. Și asta trecînd peste faptul că acest premiu este totuși unul individual, nu „pe echipe”. De-a lungul vremii, au fost amintiri ca posibili nobelizabili Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Norman Manea, Ana Blandiana, parcă și Mircea Eliade, iar în ultimul deceniu Mircea Cărtărescu. Nichita, deși nu sînt un fan al poeziei sale, dar îi recunosc importanța, cred că ar fi meritat. Mă mir că nu a luat premiul Norman Manea care, pe lîngă meritele literare, are un foarte bun plasament internațional. Dar să cheltuiești sume uriașe din banii publici pentru a lansa peste o sută de traduceri din proza unui autor într-o mulțime de țări, poet foarte bun de altfel, dar prozator greu lizibil, încîlcit și confuz, mi se pare o aventură riscantă. Cred că au fost două erori de strategie – mai întîi că dacă trebuia promovat, trebuia mizat pe poezia autorului, superioară prozei sale, al doilea, cei din juriu se mai uită și la cîte cărți au fost traduse prin subvenții de stat și cîte prin asumarea riscului de către editori și traducători... Cînd prima categorie acoperă sută la sută din traduceri, ce să creadă jurații? E comică și forțarea notei prin zvonuri, că a intrat pe „lista mică” – cea de cinci, finaliștii cum s-ar spune – doar că „lista mică” și componența juriilor sînt dezvăluite după 50 de ani! Dar știm cum stau lucrurile, „sursele” se descurcă!

Cred că trebuie să ne debarasăm de obsesia asta, ca și de multe alte obsesii naționale. Cînd Ismail Kadare, pe care îl recitesc cu o pasiune identică celei de la prima lectură, nu a fost laureat cu acest premiu, ce sens are să ne stricăm mintea? Cine poate, este rugat să-mi dea numele unui singur scriitor român contemporan de valoare acestuia. Sau a lui Kundera, Houellebecq...

”fericit cel care ca ulisses...”

ca să te uit am renegat cuvîntul
și l-am ascuns în margine de cer
am rătăcit cu ploaia și cu vîntul
străin în noapte / un drumet stingher

de pot să uit uitarea face bine
ca noaptea care uită să mai plece
închisă-n vis e ziua ce nu vine
și cade peste ea o ploaie rece

ca orbul antic îmi cînt odiseea
lovesc cu cârja zidul de cetate
o penelopă este-acum femeia
calul troian din inimi sfărîmate

de pot să uit apare vindecarea
și ca ulisses eu îmi caut marea

sonetul veșnicei căutări

am scormonit prin praful din vechile bucoavne
ca să găsesc cuvîntul de-o viață căutat
trecut-au peste mine și primăveri și toamne
tot căutînd cuvîntul la pomul lăudat

l-am căutat acolo unde și alții-l cătă
și care-culmea culmii-ne spun că l-au găsit
cum să-l găsească oare cînd beau doar apă
plată
și cred că poezia pe ei i-a fericit?

tot caut împăcarea între cuvînt și mine
de-o voi găsi vreodată nu-s sigur că voi ști
sonetul ăsta-i martor și vine să-mi aline
dorința de cuvîntul ascuns în verbu-”a fi ”

am căutat cuvîntul și ieri și azi și mâine
căci pentru poezie e cea mai dulce pâine

pe urmele lor...

cîntat-a petrarca pe laura lui
în strofe și vers de sonete
luat-a lăuta uitată-ntr-un cui
să-i cînte iubitei cuplete

și marele will își cîntă iubirea
femeia în negru icoană îi este
sonetu-i oglinda, iubirea-i orbirea
poet e romeo- n această poveste

alegem sonetul palat să îl facem
în care să-nchidem iubiri ideale
celulă de aur sonetul prefacem
să-nchidem în el juliete reale

cîntat-au poeții iubirile lor
ei știu! din iubire se moare ușor

rămâi sau pleci?

mai stai puțin, secundă, nu pleca
te rog mai stai, aș vrea să mai rămâi
pendulul s-o opri, nu va mișca
un univers în clipa cea dintâi

mai stai lumină, nu te-ntuneca
destulă noapte ne va bîntui
cînd soare-n negru se va îmbrăca
timp în silabe îl vom împărți

vreau să respir într-o silabă, două
doar o eternitate și un pic
să mă ascund sub picături de rouă
cu universu-n degetul ,eu mic

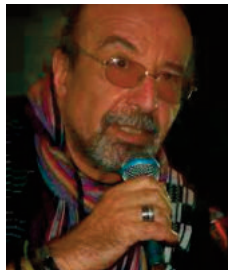
mai stai puțin, secundă, mai rămâi
sau pleacă! la și clipa cea dintâi!

amintirea e un desen alb-negru

mă duce somnul la buni în casă
icoana cu buchet de busuioc
o pâine caldă pe un colț de masă
bunica ghemuită lîngă foc

în pat la sobă, doarme un copil
cred că sunt eu dar nu mă recunosc
îi păzesc somnul zmei veniți tiptil
povestea lor are-un parfum de mosc

Gabriel GHERBĂLUȚĂ

O penelopă este-acum femeia

o altă lume, un alt univers
mi-e cunoscut dar parcă mi-e străin
desen alb-negru de uitare șters
la care vin acum să mă închin

aștept s-adorm să vin la ei în casă
somnul nu-mi vine... cui oare îi pasă?

un cândva devenit acum

cîndva era o mare / o mare de cuvinte
cu valurile munte care spărgeau corăbii
am șters-o din silabe. nu vreau să o țin minte
nici țărml singuratic cel populat cu vrăbii

cîndva eram poetul / azi am uitat cuvîntul
îndrăgostit de viață eu îi cîntam lumina
acum a venit noaptea - poez îmi este vîntul
nu caut vinovatul pe care să dau vina

cîndva era o mare, un pescăruș, o plajă
nisip, cuvînt, silabă închisă într-o scoică
au dispărut cu toate atinse de o vrajă
spusă într-o poveste copilului de-o doică

cîndva eram piratul ce-și desena corăbii
azi stau cu ochii țintă la stoluri gri de vrăbii

lehamitea / sinonimul resemnării?

ce-i adevărul și ce e minciuna
două-ntrebări al căror răspuns doare
ne întebăm de mii de ani întruna
ascuns de EL pe nush ce fund de mare

da, am crezut că am găsit răspuns
ascuns adînc în fîlfîit de-aripă
dar l-am pierdut și iarăși s-a ascuns
cât ai clipi din ochi pentru o clipă

ca el, răspunsul, te-ai ascuns și tu
geaba te caut, nu te mai găsesc
nici adevărul, nici minciuna, nu
mai există chiar de le doresc

ce-i adevărul și ce e minciuna,
chiar nu mai vreau să știu / îmi e totuna

de la o poată la altă sau cum să batem în lemn

îmbrățișez lumina care moare
cum zbaterea de-aripă obosită
și cîntul răgușit dinspre cocoare
cînd obosește aripa lovită

tot caut ușa la care să bat
cea de la rai e ferecată bine
căci veșnicia s-a născut la sat
eu nu sunt veșnic, raiul nu-i de mine

rămâne-acum să bat la altă poartă
ascunsă mult mai jos sub un alt cer
dar mă gonește-un dor de mare moartă
către o altă poartă / încă sper...

de-i rai sau iad există totuși poarta
în care batem cum ni-i scrisă soarta

lunatic mood

poetul este omul de pe lună
lunatic îi spun toți și rîd de el
în agora cînd ”înțelepți ” se-adună
mușcă din el cum lupii dintr-un miel

argintul lunii este muza lui
în săli de bal -el o cenușăreasă
sonetul cînt pe rană să îl pui
cînd din silabă ți-ai făcut mireasă

poet și lună, cuplul ideal
ce în cuvînt respiră, apoi mor
fac din poez un spațiu ideal
un pic de cer, o mare și un nor

poetul este omul de pe lună
dar cine îndrăznește să i-o spună?

Grigore ILISEI

Victor SPINEI

Grigore Ilisei în dialog cu Victor Spinei

Victor Spinei: *Eu nu fac disjunctie între românitatea din dreapta și stânga Prutului. Suntem un mare popor, pe care numai soarta ne-a despărțit. Să sperăm că nu pentru totdeauna.*

- Astăzi ne este oaspete la „Divanuri duminicale” un distins istoric ieșean. Este vorba de profesorul universitar doctor Victor Spinei, care de anul trecut, din vară, din iunie, este membru corespondent al Academiei Române. Domnia Sa, cercetător al vârstelor mai îndepărtate ale istoriei românești, reprezintă în forul academic școala ieșeană de arheologie, domeniu în care lași au avut mereu personalități ilustre. Specialitatea sa este istoria medievală, îndeosebi cea a Moldovei, în câmpul căreia s-a manifestat ca arheolog în echipa Institutului de arheologie al Academiei de la Iași. De câțiva ani, după 1990, e și profesor la Universitatea „Al. I. Cuza”, iar de trei desfașoară activitatea de magistrat în cadrul Catedrei de istorie antică și arheologie. De ce această ultimă opțiune?

- Ar fi multe de spus în legătură cu opțiunile. De multe ori sunt dirijate de capriciile destinului. Cred, pentru a fixa un început pentru această opțiune, ar trebui să pornesc de la îndrumările pe care mi le-a dat profesorul meu, academicianul Mircea Petrescu Dâmbovița. Acesta, simțind că perioada medievală timpurie e mai puțin acoperită, mi-a sugerat să mă ocup de respectivul fragment al istoriei. Am primit propunerea cu oarecare suspiciune. Participasem la șantiere arheologice aferente neoliticului și fusesem captat de specificul epocilor foarte îndepărtate. Mi-am dat însă seama că este foarte mult de cercetat și descoperit privitor la zorii medievalității. Îmi plăcea istoria medievală mai de mult și atunci, încetul cu încetul, am intrat pe acest făgaș.

- Și cercetând, săpând spre tainele pământului, pe un tărâm mai puțin cunoscut, bănuiesc că ați avut revelații? De altfel, roadele unor asemenea tenace căutări, în care ați descoperit relicve talmăcitoare de înțelesuri noi ale unor timpuri pierdute, se regăsesc într-o lucrare de referință a Domniei Voastre, „Moldova între secolele XI și XIV”, încununată cu Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române.

- Perioada aceasta nu are parte de o cercetare profundă, pentru că e lipsită în mare parte de izvoare narrative concludente. Cronologic, ne aflăm în vremea marilor migrații ale popoarelor, când despre români izvoarele vorbesc foarte puțin, cu parcimonie. De aceea, o completare a informației din surse arheologice nu este doar necesară, ci pur și simplu obligatorie. Asta, practic, m-a determinat să insist pe două direcții, depistarea unor izvoare necunoscute, capitol la care am avut și în acest sens unele succese, și investigarea prin săpături, realizate prin șantiere arheologice, conduse de mine, în special în arealul moldav, ce puteau să aducă la lumină mărturiile revelatorii.

- Domnule Victor Spinei, ce concluzii au reieșit din aceste cercetări extrem de migăloase, întinse pe mulți ani de zile? De fapt, fiecare zi de săpături a arheologului e lungă aidoma celei a plugarului, din zori în seară. Îmi închipui că ați fost preocupat de testimoniile prezenței românești în acest spațiu în perioada cu pricina, contestată de unii cercetători străini, mai puțin binevoitori.

- Este o perioadă cu multe controverse, care se propagă nu numai pe câmpul istoriografiei românești, ci și pe plan mondial. Se cerea de venit cu niște răspunsuri la controverse. Evident, sunt departe de a avea satisfacția că tot ceea ce am întreprins este foarte bine blindat și că cercetarea trebuie oprită. Dimpotrivă. Cercetând, îmi dau seama de anumite lipsuri, de direcții de urmat de alții mai tineri. M-ați întrebat la ce concluzii am ajuns? Bine, sunt numeroase. Ar fi imposibil să le enumăr aici fără să vă plictisesc. În primul rând, am concluzionat cu fermitate că un nucleu romanic a existat permanent în spațiul carpato-dunărean. Dar, pe lângă acest nucleu, uneori mai viguros, alteori într-o anumită desuetudine, s-au reliefat pe scena istorică la

nordul Dunării și diverse popoare străine aflate în migrație. Fără cunoașterea în profunzime a istoriei acestor seminții nu am putea circumscrie nici istoria românească într-un cadru perceptibil, cu nuanțe, cu încercări de a configura aspecte mai puțin cunoscute. Deci, m-am concentrat foarte mult și pe cunoașterea populațiilor alogene, cu care elementul românesc a fost în permanent contact, suferind și ingerințe majore, fiind la un moment dat chiar în grea cumpănă de a dispărea de pe eșichierul istoriei. E vorba de dispariția ca entitate etnică. Au fost perioade îndelungate, în care poporul românesc nu s-a putut manifesta plenar, după o existență precară, la remorca politică și militară a altor nații. Nu înseamnă defel că a dispărut vreodată. Din contra, când au fost anumite circumstanțe favorabile, s-a afirmat și a dăinuit prin organisme politice cu rol important în Europa timpului. A contribuit la crearea unor valori culturale, a influențat și alte populații și popoare din vecinătate.

- Cu alte cuvinte, ați așezat pe masa confrunțărilor istorice noi probe privitoare la continuitatea vieții românești în vatra noastră de azi. Care sunt acestea, ce se adaugă celor care au studiat istoria secolelor mai puțin știute înainte dv.?

- Sunt multiple probe. Prin cercetările pe care le-am întreprins singur, sau cu diverși colaboratori din Iași, sau de la muzeele Moldovei, am depistat numeroase așezări, necropole, urme incipiente de viață urbană, probațiuni ale statorniciei elementului local, dar și ale interferențelor cu alte spații culturale, cu alte popoare, de a căror prezență românii au profitat în decursul timpului. Aceste descoperiri sunt de o largă diversitate, tipologică, cronologică. Cuprind atât rămășițe de viață materială, dar și de viață spirituală. Reflectă relațiile comerciale, univers confesional, înrăuriri din partea altor epicentre culturale. Demonstrează că pe aceste meleaguri viața a evoluat nu autarhic, ci în conexiune cu un conclave european mai amplu. Descoperirile acestea au o mare însemnătate, pentru că nu sunt dublate, cum se întâmplă cu alte perioade, de o substanță informațională venind din izvorul scris, unul mai concret, mai explicit.

- Poate s-ar impune să menționem încă o dată, pentru telespectatorii noștri, că vă referiți la o perioadă foarte îndepărtată, cu multe secole în urmă, începutul mileniului al doilea, veacurile XI-XIV, așa numitul Ev Mediu întunecat.

- Mă ocup cu prioritate de sfârșitul mileniului întâi de după Hristos și cu primele veacuri din mileniul al doilea. Și nu am în vedere numai zona Moldovei, ci un areal mai mare, deoarece nu poate fi înțeleasă istoria unui teritoriu dacă îl privim numai din unghi strict local. Am putea desluși azi istoria României doar printr-o dezvoltare internă? Bineînțeles că nu. Lucrul acesta era odinioară postulat de ideologia comunistă, că factorul intern este singurul responsabil de anumite evoluții. Era concepția unui marxism precar.

- Și în acele vremuri de demult conexiunile între popoare aveau un rol important în evoluția socială? Se poate vorbi poate de o globalizare avant la lettre?

- Da, la parametrii respectivi. Niciodată o societate nu s-a dezvoltat numai prin ea însăși. A absorbit anumite elemente de la societățile învecinate, la rândul său influențând și grupurile etnice cu care a venit în contact.

- Putem spune, fără a greși, că asupra etosului românesc alogenii și-au pus amprenta lor. Originalitatea și vigoarea spiritului nostru e dată și de acest melanj, care s-a produs de-a lungul istoriei.

- Nici vorbă. Cred că ați punctat suficient de limpede că să fie necesar a mai adăuga eu ceva. Aș spune doar că civilizația românească, într-o epocă în care aceasta își etalează virtuțile, ceea ce nu-i cazul perioadei de care mă ocup, ce-i una a germenilor acesteia, este una care a știut să împrumute benefic. A decelat ceea ce a preluat, pentru că nu tot ceea ce are vecinul poate fi adoptat, ci ceea ce este potrivit și sporitor. Este o regulă a evoluției comunităților umane de însușire a ceea ce-ți este propriu, favorabil și corespunde cu natura specifică a unui grup uman.

- Domnule profesor, dar cei care ignoră, mai bine zis contestă, continuitatea de viață românească în contururile de azi ale României, se fac a nu ști de aceste probe? O fac cu bună, ori rea știință? Ce se întâmplă pe acest teritoriu al controverselor istoricilor, preluate și rostogolite apoi în politică?

- Întrebare pusă ar comporta două direcții de urmărit. Perfect adevărat că sunt conotații și interese, altele decât cele științifice, când se lansează unele teorii. Dar, dincolo de acestea, există uneori și ceea ce spun latinii, bona fide, adică lucrul făcut în mod serios, fără sentimente, sau fără resentimente politice...

- Fără intenții ascunse.

- Da, fără intenții ascunse. Și nu lipsesc justificările. În primul rând, e vorba de tăcerea izvoarelor în legătura cu menționarea expressis verbis a poporului român pe meleagurile carpato-danubiene. Nu avem cum ignora lucrul acesta. Din diferite motive, strămoșii noștri nu sunt menționați secole de-a rândul. Această realitate este explicabilă. Valurile migratoare, mai puternice din punct de vedere militar, au făcut ca grupurile autohtone să nu iasă în evidență.

- Vocea lor era mai puțin audibilă.

- Da, se făceau mai puțin auziți. Interesau, pe plan mai amplu, european și mondial, cei care reprezentau un pericol pentru Imperiul Bizantin sau alte state puternice, care dispuneau și de o istoriografie dezvoltată în acea epocă. Pe de altă parte, izvorul arheologic nu vorbește decât șters. Adică nu orice obiect are înscris că a aparținut unei entități etnice. El trebuie pus în legătură cu alte descoperiri, spre a se vedea dacă o anumită relicvă e proprie unui anumit teritoriu, dacă se datează corect. Dacă găsim aceeași probă materială și aici în Moldova și la, să zicem, 800 de kilometri, ne vom pune întrebarea nu cumva ceea ce am aflat aici a fost adus de cineva din altă parte? Și nu este deloc ușor când nu ai multe descoperiri la îndemână. Așa că nu există întotdeauna un factor intențional răuvoitor. Avem de a face cu carențele cercetării.

- Contextul favorizează asemenea alegații speculative.

- Contextul și așa zice și anumite deficiențe ale noastre de cercetare. Noi avem descoperiri importante uneori, pe care nu le exploatăm suficient, ca să convințem pe cei din jur.

- Nu ducem lucrarea noastră la capăt.

- Perfect. Adică, de pildă, le publicăm doar în românește, ceea ce înseamnă că nu penetrează pe piața istoriografică internațională, care este sufocată de informații de diverse categorii.

- Izolarea din timpul regimului comunist, mai ales în ultimul deceniu ceaușist, a afectat, neîndoielnic, difuzarea pe plan internațional a rezultatelor cercetărilor noastre. Poate și cooptarea în echipele de săpături a unor personalități internaționale ar fi fost de natură să sporească credibilitatea și circulația rezultatelor descoperirilor de pe teritoriul românesc?

- Ați pus punctul pe i. A contat și faptul că o lungă perioadă de timp am fost în umbra ideologiei sovietice, impregnată de un marxism extremist, iar după aceea am intrat într-o altă sferă, la fel de precară pentru știință, cea a unui naționalism exacerbat. Istoricul străin, când vedea că-ți dovedești continuitatea în fiecare sat, în fiecare comună, pe fiecare metru pătrat, ajungea și el la exasperare. Chiar totul! Și când spui un adevăr, dar acesta se însoțește și de lucruri mai dubioase, atunci nici adevărul nu mai e crezut. Noi purtăm acum niște tare ale unei perioade anterioare. Trebuie să recunoaștem că anumite disfuncționalități au apărut din pricina propriilor limite.

- Felul nostru de a fi.

- Da, a modului de a ne comporta la un moment dat cu un joc al alibiului.

- Poate un germen al acestuia, dacă nu greșesc, e în gena noastră.

- Eu vă dau un exemplu pentru a înțelege cu ce dificultăți ne-am confruntat ca istorici în ultimii ani. Anul trecut este pentru prima oară când Biblioteca Institutului de Istorie și cea a Institutului de arheologie din Iași nu au primit nici un ban pentru achiziția de carte

românească. Nu mai spun de valută. Revistele mai vin.

- Probabil la schimb.

- Așa se întâmplă, dar nu primim cărți și informarea noastră are de suferit. De multe ori stai cu un material interesant și nu-i dai drumul, așteptând să te blindezi cu literatură străină, în care să integrezi fenomenele românești într-un plan mai amplu. Și acest exemplu dat este poate cel mai mărunț. Nu sunt bani pentru publicații.

- Și cred că nici pentru săpături.

— Ceva fonduri avem, dar sunt limitate. Însă nici rezultatele investigațiilor de teren mai vechi nu le putem valorifica la cote înalte de exigență.

- Intervine și un alt aspect, deloc de neglijat. Schimbările care au loc în societate, restituirea de terenuri, de pildă, pun în primejdie rezervații arheologice, ori șantiere în curs de desfășurare.

- Acesta-i un capitol ce ar merita o discuție mai

aprofundată. Într-adevăr, după 1989 s-au profilat mari dificultăți pentru munca arheologului. A devenit o mare problemă procurarea resurselor pentru cercetări arheologice. Apoi obținerea aprobării de a deschide un șantier într-un anumit loc e atât de grea, întortocheată, că de multe ori îți vine să lași totul baltă. Înainte, terenurile aparținând majoritar satului, nu era o problemă eliberarea unei autorizații. Astăzi fiecare proprietar trebuie să-și dea consimțământul.

- Ceea ce este normal.

- E normal până la un punct. De vreme ce există obiective arheologice de interes național, cred că ar trebui să existe și o legislație mai permisivă pentru arheolog, pentru omul de știință în general.

- Un cadru legal, care să prevadă, pe de o parte, conservarea sitului arheologic cu valoare de patrimoniu cultural, pe de alta, să cuprindă compensații din partea statului pentru proprietarul afectat.

- Departamente de mine să vadă lucrurile numai dintr-o direcție.

- Domnește, așa percep eu, un imobilism în această privință.

- Nu e un imobilism chiar total, dar soluțiile, care se găsesc, nu sunt aplicate. Atitudinea față de arheologie și istorie se înscrie în climatul de ansamblu al societății. Nu avem cel mai adesea soluții la problemele generate de transformările firești din lumea românească de după 1989.

- Se cuvine să subliniem că cercetările acestea sunt foarte importante. Ne pot oferi mărturie esențiale privind istoria noastră, ce au și menirea de a contracara contestările privitoare la legitimitatea viețuirii românești pe aceste pământuri.

- E o carte de vizită pentru un trecut. Astăzi ești judecat pe plan internațional nu numai prin ceea ce reprezintă din punct de vedere militar, ci și prin ceea ce oferi lumii din punct de vedere cultural. Or, arheologia poate să furnizeze elemente de această natură, care să pună în lumină un tipar românesc de ființare, profilat încă din vechime și care are un rost și loc pe plan european. Nu sunt eu acela care să mă pronunț ditirambic cu privire la perioadele în care poporul român nu s-a putut exprima din cauza ingerințelor străine, dar nu sunt de acord cu acele teorii care vor să ne așeze într-un subsol al istoriei. Trebuie să găsim o cumpănă justă. Accentele de naționalism nu duc la nimic bun. Ne îmbătăm cu apă chioară, ca să folosesc o exprimare neacademică, și nici nu suntem luați în seamă în mod serios de colegi din străinătate, care ne taxează ca tributari ai unor concepte vechi, regionaliste.

- Dv. sunteți un om umblat. Ați făcut stagii de cercetare în multe țări din lume. În Germania zece sunt universitățile și centrele academice de cercetare cu care ați colaborat. Vă bucurați de prețuire pentru cercetările întreprinse și în multe alte țări de pe glob. Ați constat în aceste fecunde contacte științifice internaționale că se manifestă un interes pentru istoria românească? E de observat doar în cercurile specialiștilor, sau trece și dincolo de acestea?

- N-aș zice că este un interes deosebit. Se cuvine să fim realiști. Motivele ar fi două, din perspectiva mea. Istoria noastră pentru anumite perioade nu a fost una care să zdruncine temelile Europei.

- Și nu a făcut valvă.

- Sunt și asemenea momente de oarecare răsunet, tratate și apreciate la justa lor valoare. Dar mai intervine și un alt aspect. O istorie a trecutului unei țări e legată și de prezentul ei. În cazul unei supraputeri, ori a unei țări puternice pe plan internațional, lumea se întreabă ce se ascunde în spatele realităților contemporane și dorește să prospecteze și trecutul acesteia, să-i cunoască literatura, arta. Ei, m-ați privi cu mare suspiciune dacă aș spune că România azi este pe eșichierul internațional o țară spre care sunt îndreptate toate privirile.

- Sigur, apariția în prim plan se poate petrece și în cazul unor țări mai puțin importante în ceea ce privește echilibrul planetar. Dar anumite evenimente, ce au loc în asemenea state, le pot aduce în

atenția întregii lumi. Cum e acum cazul Afganistanului. Sau anumite cataclisme, care au loc într-o parte sau alta a globului, proiectează țări și popoare mai mici, nebagate în seamă îndeobște, în prim-planul mondialității. Îmi povestea un american, pe care l-am avut invitat la această emisiune, bursier Fulbright, că americanii s-au repezit, după 11 septembrie 2001, să devoreze tot ceea ce se scrisese despre Afganistan în toate domeniile. Nu prea exista suficient material documentar, ceea ce i-a provocat pe specialiști să se consacre prioritar subiectului la ordinea zilei. Principal aveți dreptate, interesul pentru istoria unei țări e corelat cu poziția prezentă pe harta lumii. E o conexiune logică, firească.

- Asta ar fi un element esențial. Pe lângă acesta, când ai o istoriografie la nivel înalt, captezi preocupări. Se cere să faci pași în permanență și să ai realizări constante. Nu efemere și episodice. Istoriografia noastră nu aș zice că s-a demonetizat, dar n-a avut nicio percepție optimă pe plan internațional. Cauza? Ceea ce discutăm mai înainte, epoca nefericită a comunismului, care a compromis unele dintre demersurile noastre. Dar aș vrea să menționez, pentru a respecta adevărul, chiar și în perioada aceasta nocivă, în ultimii 50 de ani de după război, istoriografia noastră a înregistrat progrese marcante, a avut realizări deosebite. Istoricii, care și-au iubit meseria și au fost atașați de îndeletnicirea lor, au creat opere remarcabile, cercetări deosebite. Problema este însă alta. Progresele noastre au fost mai mici decât cele din alte părți.

- E valabil mai pentru toate domeniile.

- Din păcate.

- E grăitor în această privință că România interbelică se situa ca dezvoltare economică, nivel de trai, înaintea unor țări ca Grecia, sau cam la același nivel cu Belgia, care în prezent ne devansează vizibil. În anii regimului trecut România n-a stat pe loc, dar alții au înaintat mai repede și mai eficient.

- Adevăr incontestabil.

- Obârșile istoricului Victor Spinei sunt în tinuturi românești aflate acum în afara fruntarilor de azi ale țării. Domnia sa s-a născut în 1943 în Basarabia, la Lozova, județul Lăpușna, a cărui capitală era Chișinăul, dacă nu mă înșel?

- Întocmai.

- Cartea istoricului Victor Spinei, la care ne-am mai referit în vorbirea noastră de azi, „Moldova între secolele XI și XIV”, distinsă cu Premiul Academiei Române „Nicolae Iorga”, a reverbărat în conștiințele istoricilor din stânga Prutului, recepțată ca o revelație pentru breasla istorică basarabeană. Reiese asta dintr-o scriere a istoricului Ion Țurcanu de la Chișinău, ce vă este dedicată. Autorul unei „Istории a Basarabiei” își amintește că această carte circula în timpul ocupației sovietice printre slujitorii zeiței Clio din R.S.S. Moldovenească când la întineric, când la lumină. Era cercetată cu fervoare și nu numai de specialiști. Basarabia anilor de început ai copilăriei a fost scena unor momente dramatice, a bejeniei din calea războiului. Nu aveți amintiri de atunci, dar pătimirile părinților vă sunt cunoscute din ceea ce v-au povestit ei, de bună seamă.

- În 1944, din cauza frontului, care se apropia cu repeziciune, am fost nevoiți să ne refugiem peste Prut.

- V-ați așezat la Iași?

- Ne-am îndreptat spre Banat, întrucât Iașii se aflau sub incidența iminentă a luptelor. Era periculos. Am rămas acolo o vreme, după care ne-am stabilit la Iași. Aici ai mei au găsit slujbe. A contat și faptul că ne aflam mai aproape de vatra noastră basarabeană. Cu alte cuvinte, era o ambianță poate mai propice, o afinitate sufletească mai pregnantă. Noi nu ne-am putut întoarce în locurile de baștină. Unii au făcut-o, noi nu. Printre cei din familie unii fuseseră implicați în viața politică, culturală a Basarabiei. Alții fuseseră preoți.

- Cei din neamul Domniei Voastre s-au numărat printre fruntași ai unionismului, ai reîntregirii. Un unchi al părinților dv., Chiril Spinei, a fost deputat în Sfatul Țării, care a votat în martie 1918 Unirea cu România. Un alt unchi, preot, Baltaga, a fost singura față bisericească din același forum. Dacă v-ați fi întors în pământurile natale vă aștepta deportarea în Siberia, unde au sfârșit viețile multor români basarabeni. Dorul de baștină, așa cum mi-ați mărturisit nu o dată, a vibrat mereu în ființa Domniei Voastre. Până în 1990 ați reușit să călcați pe acele pământuri natale, să vă regăsiți rădăcinile, rudeniile, sau s-a piercut abia după ce Basarabia s-a desprins din imperiul sovietic?

- Am mers o dată înainte de acest moment al ieșirii din Gulag. Eram elev. Mai trăia un unchi de-al meu, rămas acolo. Încercase și el să treacă Prutul, dar fusese împușcat într-un picior. A fost deportat, dar după ani de lagăr i se îngăduise să revină acasă. Am fost cu un unchi de al meu, care se refugiase în 1944 în România. Cu acest prilej am poposit și în satul natal. După 1990, am călătorit de multe ori în Republica Moldova, având contacte strânse și fructuoase cu istoricii moldoveni.

- Istoricii basarabeni vă revendică ca pe un confrate al lor. Și se mândresc cu realizările dv.

- Eu nu fac disjunctie între românitatea din dreapta și stânga Prutului. Suntem un mare popor, pe care numai soarta ne-a despărțit. Să sperăm că nu pentru totdeauna. Ați spus că dacă familia s-ar fi întors în

Basarabia ar fi avut de suferit. Nici vorbă. O parte din rudele mele, de altfel foarte puține, care au rămas acolo, au sfârșit tragic. Un frate al tatei a murit în Siberia, o rudă a fost silită să se sinucidă, că altfel urma să-i fie exterminată familia. Bunicul meu, preot, a fost deportat. N-a plecat, pentru nu concepea să-și părăsească enoriașii. Poate că eu, copil fiind, de aș fi rămas în Basarabia, nu aș fi suferit direct. Dacă mă duceau în Siberia, cine știe, îmbrățișând studiul istoriei, aș fi scris despre istoria Kirghiziei.

- Domnule Victor Spinei, ați reflectat nu o dată privitor la soarta acestui pământ traumatizat. V-ați pus cu pana istoricului de vocație în slujba cunoașterii adevărului referitor la apartenența la românitate a acestui spațiu însângerat al Basarabiei, supus unei barbare deznaționalizări. S-a discutat mult, mai ales în 1991, când s-a proclamat independența statului moldovenesc, a Republicii Moldova, de unirea cu România. S-a acreditat ideea, care a câștigat teren, că diriguitoarii de atunci de la București și Chișinău au greșit că n-au avut curajul făptuirii Unirii. Ca un istoric, care cunoașteți mai dinlăuntru acest proces, credeți că fusese posibil un asemenea gest? Sunase clopotul atunci cam la fel ca în 1918?

- Știți, în istorie ocaziile sunt rare. Dacă nu acționezi cu mare fermitate într-o perioadă favorabilă, e posibil să nu te mai întâlnești cu o asemenea conjunctură. Eu am convingerea că, dacă vârfurile politice din România și Basarabia ar fi fost pregătite, ar fi făcut acest act, cu toate consecințele posibile. Cu siguranță ar fi fost unele consecințe grave. Să nu uităm că Armata a XIV-a putea să cucerească în câteva zile nu numai România. Eu regret că nu s-a făcut Unirea. Lucrul făptuit era făptuit. Nici în Primul Război Mondial, când România a obținut maximul statalității, o încununare, momentul nu fusese cel mai prielnic. Dacă decidenții ar fi șovăit, nu s-ar fi realizat Marea Unire. Sunt convins că această mare aspirație națională nu ar fi devenit o realitate de nu am fi avut oamenii potriviți acelor evenimente. Amintiți-vă, că Helmuth Kohl spunea, și aducea și argumente, că dacă nu acționa câteva luni, a vorbit de sub șase luni, nu se petrecea reunificarea Germaniei. Bine, noi nu suntem Germania.

- Cred că au fost dificultăți și pentru Helmuth Kohl în a câștiga acceptul Uniunii Sovietice, încă subiect de drept internațional la vremea respectivă, dar cu spatele la zid. N-a fost simplu de obținut nici acordul american. Era o chestiune de interes pentru ambele superputeri. Desigur, și această reunire a Moldovei cu România era considerată de cei mari ca una care afecta raportul de forțe la nivel mondial.

- Indiscutabil. Dar a lipsit curajul de a surmonta consecințe și capacitatea de a lua decizii istorice.

- Politicienii de pe cele două maluri ale Prutului nu s-au situat la înălțimea acelui moment istoric crucial.

- N-au fost pregătiți. Pe unii pot să-i bănuiesc chiar de mai mult, de un atașament prea pregnant față de elementele comuniste și rusești. De aceea n-au îndrăznit să facă pasul. N-au sesizat atunci că mâna lungă a Kremlinului era de ipsos, nu una viguroasă. Se putea acționa cu succes.

- Dar mâna aceasta lungă își întinde și acum tentaculele asupra acestei bucăți de pământ românesc. Ceea ce se întâmplă în prezent la Chișinău e o dovadă peremptorie. Ce se poate spune despre scoaterea de la naftalină a unei teorii pe care o cre-

deam caducă, ținând de arsenalul propagandei bolșevice, aceea a moldovenismului și limbii moldovenești?

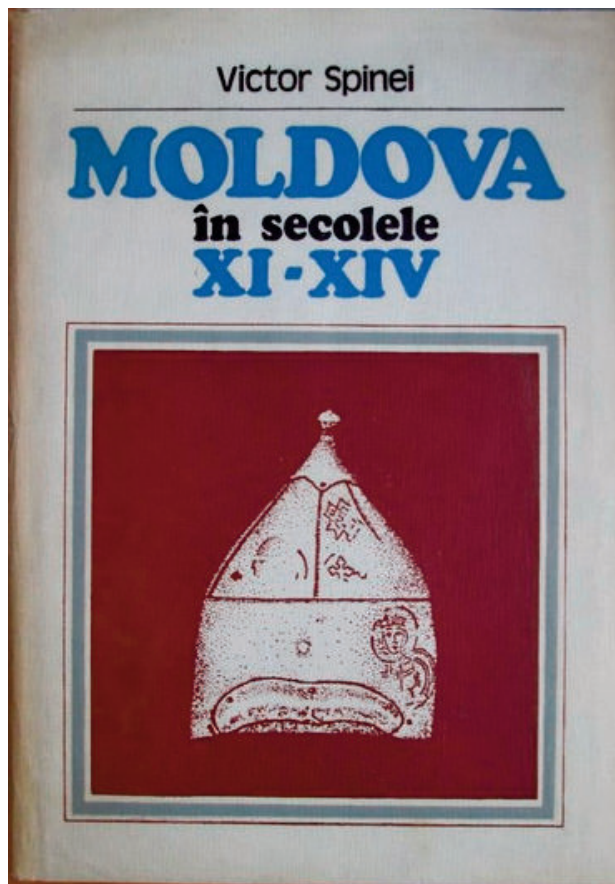
- Este o evoluție tristă, cu atât mai mult cu cât guvernul de azi de la Chișinău este ales democratic, dar de o populație supusă decenii în șir unei propagande cu efect nociv. I s-au inoculat anumite lucruri nereale, fără bază științifică. Este o populație debusolată, săracă. Așa se explică, în fond, ascensiunea acestor rămășițe ale istoriei, care, culmea, au rodit tocmai în coastele românismului. Cu efectele pe care le vedem.

- Dar, după știința mea, în anii puterii sovietice, oamenii de știință, lingviști, mai precis romanisti, la fel și unii istorici probi, n-au marșat pe ideea aceasta perversă a existenței unui popor moldovenesc și a unei limbi moldovenești.

- Au îmbrățișat destui teoria moldovenismului. Cei care nu au făcut-o au fost marginalizați. Vocea lor nu s-a mai auzit. Unii au suferit chiar destul de mult. Cunoșc cazuri ale unor colegi mai curajoși, care au fost

amenințați cu darea afară din servicii, sau cu trimiterea spre Răsărit. Au fost adevărați martiri. Spre cinstea lor astăzi, cei care au supraviețuit, se află în rândurile care pledează pentru esența românismului dincolo de Prut. Iar istoricii, vreau să v-o spun ca o satisfacție, sunt aproape la unison în această grupare a pledanților pentru adevăr și românitate. Mă mândresc că am acolo prieteni, colaboratori de ani de zile, pe care i-am văzut exprimându-se cu curaj. Nu țin cont de faptul că își periclitizează pozițiile, ascensiunea profesională. Au, din păcate, de suferit, dar îi animă un crez.

- **Credeți că teorii de felul acesta, de sorginte propagandistică, ar putea să aibă succes pe termen mai lung? S-ar putea închipui să se spună că elvețienii de etnie germanică, ori austriecii vorbesc o altă limbă decât germana? Poate comparația e forțată, dar evidențiază absurdul în care ne aflăm, privindu-i pe etnicii români din stânga Prutului ca vorbitori ai unei limbi care nu există, cea moldovenească.**

- E de domeniul evidenței comparația dv. E limpede că ceea ce se întâmplă azi în Basarabia este o anomalie. Dar să nu uităm că istoria e plină de anomalii. Comunismul a fost una dintre acestea. O plagă. A durat uimitor și dureros de mult și a afectat destinul tuturor pe termen lung. Suportăm și azi consecințele acestei anomalii. Se pot întâmpla lucruri care ies din sfera normalului. Să luăm exemplul Cubei. A sucombat mai peste tot comunismul și în vecinătatea Americii acesta continuă să existe, cu toate că n-ar fi, cred, dificil să fie dat deoparte și să se constituie un regim firesc, democratic. Dar, deși agonizant, comunismul cubanez se zbate să prolifereze. Sper că aici să ia un alt curs evenimentele. Basarabia nu-i la marginea lumii. E o parte a Europei, unde majoritatea intelectualității reacționează în mod normal.

- **Și e o surpriză plăcută, dătătoare de speranță, modul cum reacționează tinerii din Republica Moldova, studenții și elevii.**

- Este o speranță, dar e păcat că s-au irosit anii, care ar fi trebuit să consolideze românismul, să creeze condițiile reapropierii. În fond către asta trebuie să tindem. Durează și se insinuează tendințe, care sunt nefirești pentru etnicul de acolo și ca opțiune politică.

- **V-ați referit ceva mai devreme, oarecum tangențial, la limitele istoriografiei românești din anii regimului comunism, dar ați menționat și progresul acesteia, subliniind că înaintarea noastră n-a avut ritmul înalt al istoriografiilor din țările democratice și mai dezvoltate economic. S-au petrecut în acel răstimp istoric lucruri notabile în cercetarea istorică. Și așa vrea să aduc în discuție o inițiativă remarcabilă, în care ați fost implicat, aceea a recuperării moștenirii istorice a lui Gheorghe Brătianu, un mare istoric și un martir, care a plătit cu viața atașamentul său la valorile democratice și ale libertății. Sunteți editorul retipăririi postume în două volume la Editura Meridiane a cărții sale de referință despre Marea Neagră până la stăpânirea otomană. Ediția se deschide cu un substanțial studiu pe care îl semnați. Aducerea la lumină a acestei mari personalități, pe care poate ați avut-o ca model, a fost una dintre cele mai scumpe aspirații ale dv.? Bănuiesc că n-a fost defel ușor să biruiască gândul, cum zice cronicarul.**

- Opțiunea pentru figura lui Gheorghe Brătianu are o dublă explicație. Pe de o parte, el este și astăzi unul din puținii mari istorici români, care se bucură de

o recunoaștere internațională stabilă. Este în continuare studiat, citat. El și-a redactat principalele lucrări în limbi de circulație internațională, ceea ce constituie un atu. Dar nu numai asta a contat în prețuirea de care are parte. Ceea ce a scris este durabil, este peren. Pe de altă parte, Gheorghe Brătianu a fost un martir al comunismului. Un om de o calitate morală deosebită. Propunându-l în centrul atenției, după o perioadă de interdicție, nu numai eu, ci mai mulți istorici, am încercat să sugerăm, mai ales tineretului, un alt model. Unul care să fie riguros perceput atât prin valoarea lui științifică, cât și prin calitățile lui umane cu totul deosebite, ca opozant al unui regim nefast.

- **Și n-au fost obstacole pe care le-ați avut de întâmpinat în publicarea acestei cărți? Editarea tomului în regimul trecut, când Gheorghe Brătianu nu doar fusese prigonit, ci și ucis, a căpătat semnificațiile unei reabilitări în conștiința publicului românesc. Dacă reapariția ediției a doua a opului la Editura Polirom nu a comportat dificultăți, sunt sigur că nu v-a fost ușor să tipăriți o asemenea lucrare în vremea unui regim ostil marelui istoric.**

- Au fost multe dificultăți. Cartea „Marea Neagră” a stat în sertare de editură trei ani de zile, după ce o tradusesse soția mea. Eu am întocmit notele critice și am scris o introducere amplă. Nu a putut însă să apară excursul biografic redactat tot de mine. A fost pur și simplu înlăturat. Câteva luni am încercat să-i conving pe dirigitorii istoriei din aparatul de partid să aprobe inserarea biografiei, dar n-am avut succes. Dimpotrivă, am fost amenințat că dacă nu încetez cu aceste insistențe mi se va retrage dreptul de a publica întreaga operă. Eu am fost bucuros că, totuși, acest volum a apărut în 1988, într-o perioadă nu prea fericită pentru istoriografia românească.

- **Era prima apariție a unei scrieri a lui Gheorghe Brătianu?**

- Nu. Se mai publicase înainte „Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești”, editată de Valeriu Râpeanu, la București, la Editura Eminescu, pe care editorul o conducea. Fusese făcută de acest cărturar, pasionat de istorie, promotor și al editărilor operei lui Iorga.

- **Am această carte, apărută în 1980, a doua ediție după cea din 1945, cu dedicația editorului și autorului studiului introductiv, Valeriu Râpeanu.**

- Fusese făcută o breșă. În reviste, istoricii i-au consacrat lui Gheorghe Brătianu medalioane. Se făceau eforturi în recuperarea acestui mare spirit, jertfitor pentru țara sa. „Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană” este însă o carte fundamentală.

- **E Marea Neagră singurul nostru prieten?**

- Nu, nu trebuie să luăm ad litteram...

- **E formulare memorabilă.**

- Indiscutabil. Dar noi trebuie să ne facem prieteni. Avem nevoie de prieteni în toate domeniile. Spunea un politician englez că interesele sunt eterne, nu jocurile acestea mărunte. Putem găsi un limbaj comun cu toți din jur. Se fac eforturi. Să uităm suferințele din trecut și să ne apropiem de vecini. Știm noi că ținem mai mult la norvegieni decât la vecinul de peste Dunăre sau la Tisa, dar acesta-i un lucru general.

- **Vecinii ne-au fost dați și nu i-am ales noi, nu-i putem muta, cum nici ei nu ne pot muta din locul sortit. Și pentru că am rostit cuvântul istorie, deși mai avem puțin timp la dispoziție, aș dori să ne referim pe scurt, și cât de substanțial cu putință, la noua concepție, viziune despre știința istorică, care își pune amprenta și asupra misiunii profesorului de istorie. În regimul trecut am fost martorii utilizării în scop propagandistic a scrierilor și abordărilor istorice ale unor evenimente, cărora li s-a schimbat de multe ori sensul și adevărul faptelor. Asistăm acum la o reasezare în cadrele veridicității, dar și la o rescriere dintr-o perspectivă ce suferă, la rândul-i, de o îndepărtare de esențe, cea a demitizării. Mitizare, versus demitizare. Spectaculos, seducător de multe ori, dar cât de științific? E greu de găsit o cumpănă? Cum fac alții? Vă întreb ca pe un istoric bun cunoscător al confrăților de breaslă din întreaga lume și al felului în care aceștia văd tratarea istoriei, cu episoadele ei cele mai reprezentative.**

- Într-adevăr, trebuie găsită o cumpănă pentru o scriere a istoriei, care să mulțumească pe cei mai mulți. Vedeti, sunt percepții și interese diferite. Niciodată o carte nu are să mulțumească pe toată lumea. Eu nu sunt deloc împotriva acestor discuții, care înainte nu erau permise. Dimpotrivă, e bine să-și spună oamenii opiniile, chiar dacă nu suntem de acord cu acestea. Avem datoria să le luăm în calcul, să le judecăm, să procedăm la un bilanț. Tendințele de azi de demitizare ale unor figuri ale istoriei sunt de salutat pe de o parte. Le consider necesare. Nu avem nevoie de o mitizare a tainelor din trecut, dar nici nu e benefică o exagerare în direcția opusă. Exagerările sunt păguboase și într-o parte și în alta. Au proliferat astfel de tendințe și nu sunt de fel favorabile evoluției firești a istoriografiei noastre. Dar discuțiile e bine să-și urmeze calea.

- **Probabil în acest mod se va ajunge la echilibrul mult dorit.**

- Asistăm la confruntări și dezbateri de acest fel și în străinătate.

- **Nu sunt defel puține. Dar în jurul unor valori întemeietoare se ajunge deseori la un consens național în cultivarea lor ca simboluri și modele.**

- Da, e corect, dar fără să mitizăm și să exagerăm demitizând. Uitați, spre exemplu, cazul lui Eminescu. Cred că nimeni nu-i contestă genialitatea poetică, dar mi se pare că se merge prea departe când se dorește a-l socoti pe uriașul poet la fel de mare și în dramaturgie și în proză. Ba cineva îl vedea și în prim planul unor științe.

- **În astronomie și fizică.**

- Sau în istorie. Eminescu era un om complex, cu cunoștințe enciclopedice, care se văd din însemnările lui. Dar asta nu ne îndreptățește să degenerăm în exuberanțe ale mitizării. La fel se impune să procedăm și în cazul personajelor istorice. Și Mihai Viteazu și Ștefan cel Mare sunt priviți de multe ori numai sub un unghi strict pozitiv. Ei, în ansamblul lor, sunt pe un soclu foarte înalt, însă în lucrările științifice nu trebuie mers doar pe laturile pozitive. Natura umană este diversă. Suntem geniali, dar mai avem și unele cusururi și nu le putem ignora. La noi, nu toți, dar sunt destui care explodează dacă am spune că Ștefan cel Mare a greșit într-o anumită privință, sau de am afirma că o poezie a lui Eminescu nu este la înălțimea „Luceafărului”. Între „Pe lângă plopul fără soț”, ori „Somnoroase pășărele” și „Luceafărul” este o diferență. Cântarul nu poate fi uniform peste tot. La fel de valabil și pentru istorie. Țările mari își permit să aibă și efuziuni de aceste critice și la adresa lui Napoleon, care rămâne, totuși, Napoleon. La fel se petrece și cu Carol cel Mare și cu alte figuri ilustre ale istoriei. La noi, majoritatea societății nu este pregătită ca să asculte și glasuri mai critice. Dar să nu fim înțeleși greșit. Nu e bine să cădem pe panta totalei demitizări, să acredităm ideea că nimic nu-i consistent, nimic nu are valoare.

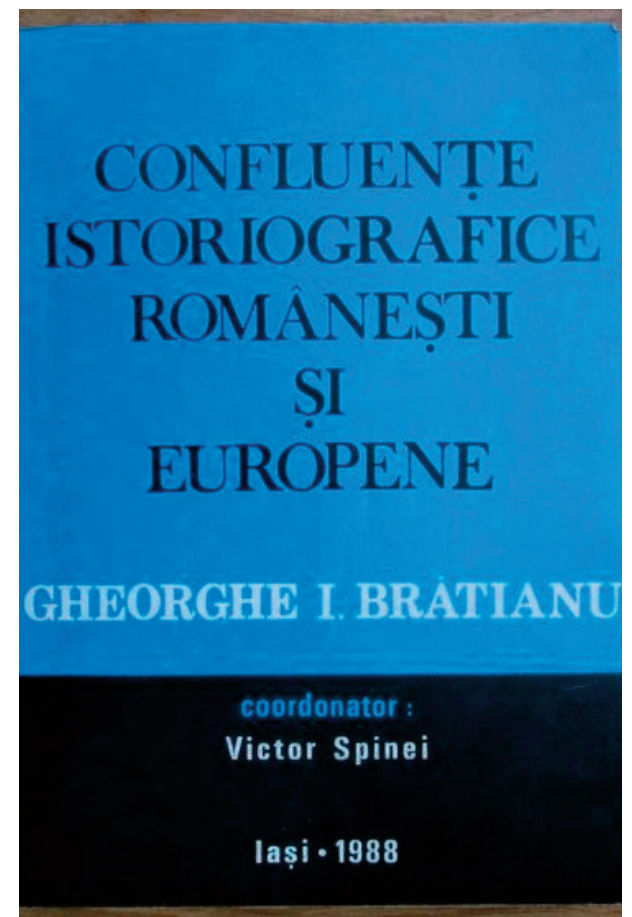
- **Adică vederea doar în negru, cum altădată era numai în roz.**

- Avem trebuință de o judecată echilibrată, nuanțată. Valorile consacrate au fost pe bună dreptate situate ca atare. Au scris un Iorga, un Brătianu, un Xenopol, un Pârvan și n-au fost niște învățăcei.

- **Valorile trec proba timpului.**

- Măsura, cum bine ați zis, să ne guverneze.

- **Domnule Victor Spinei vreau să vă mulțumesc pentru prezența Domniei Voastre la „Divanurile duminicale”, ce ne-a prilejuit o dezbatere de idei pe tema istoriei, domeniu care, sunt sigur, pasionează pe mulți dintre telespectatorii noștri. Ceea ce s-a petrecut cu înaltașii are în orice așezare națională răsfrângeri în prezentul trăit.**

- Și eu vă mulțumesc pentru invitație și pentru cuvintele frumoase spuse despre istorici.

Divanuri duminicale - TVR Iași, 2002
Din volumul „Din cufărul taifasurilor și divanurilor” în curs de apariție la Editura Junimea

Mircea CIUBOTARU

Omul din uniforma cu medalii

Acad. Victor Spinei. Născut la 26 octombrie 1943, în satul Lozova, din jud. Lăpușna. Refugiul familiei în Banat, în satul Măureni (aprilie 1944-1949, când rămâne orfan de tată), urmat de deportare în Bărăgan (1949). La Iași, din 1949, studii la Liceul Internat „Costache Negruzzi” (1957-1961) și Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” (1961-1966). Cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” (1966-1990), iar, după divizare, la Institutul de Arheologie (1990 până în prezent), cu teza de doctorat susținută la București, în 1977. Specializare în Germania (1973-1974). Șef al sectorului de arheologie medievală (1990-2003), director (2003-2011), director onorific (din 2014). Cadru didactic asociat, apoi titular (1990-2012), *profesor emeritus* (2012) la Facultatea de Istorie (UAIC). Conducător de doctorat în specialitatea Arheologie medievală. Membru al echipelor de cercetare și șef de șantier în 23 de localități din Moldova. Comunicări la simpozioane și congrese științifice din țară

și străinătate (Germania, Italia, URSS / Rusia, Ucraina, Republica Moldova, Slovacia, Austria, SUA, Marea Britanie). Stagii de documentare și vizite de informare în peste 33 de țări din Asia, Europa și America. Relații speciale cu universități din Germania (Berlin, München, Frankfurt am Main, Mainz, Konstanz, Freiburg im Breisgau), cu prelegeri și participări la dezbateri științifice. Membru în comitete de redacție la peste 30 de reviste din țară și opt din Republica Moldova, Polonia și Tatarstan (Federația Rusă). Numeroase premii academice, naționale și internaționale, *Doctor honoris causa* al universităților din Chișinău și Galați, membru corespondent al Academiei Române (2001) și titular (2015), vicepreședinte (2015-2022) și președinte al Secției de Științe Istorie și Arheologie (din 2019). Membru, membru corespondent sau de onoare al unor institute, asociații, academii și centre de cercetare cu profil arheologic din Berlin, Praga, Baden-Baden și Chișinău, în consilii științifice ale unor muzee, reviste și edituri. Patru

volume omagiale au fost dedicate personalității și operei sale. I s-au conferit o Medalia Pontificia (2017), Ordinul Național Steaua României în grad de Cavaler (2017), Medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe din Republica Moldova (2018), numeroase alte distincții și diplome. Specialist în istorie și arheologie medievală, cu predilecție pentru spațiul carpato-nistean, al Moldovei istorice, și sud-dunărean, cu contribuții importante în problematica migrațiilor triburilor nomade, relațiilor românilor cu Imperiul Bizantin, cnezatele rusești, regatul ungar și confederațiile turce și mongole. Fondator și coordonator a opt serii și colecții de publicații. Semnează 16 volume ca autor unic, peste 160 de volume ca editor și coordonator, sute de studii, articole, recenzii în țară și străinătate. Ultima mare realizare: *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoriografic românesc*, I-V, 2021, coordonator, în colaborare cu acad. Dorina N. Rusu.

Oricine parcurge, fie și în grabă, sumarele informații alăturate, extrase dintr-un CV științific și o listă de lucrări, de 49 de pagini, fără detalii biografice sau subiective selecții de aprecieri encomiastice, cum adesea se obișnuiește, întru expandarea unor firave realizări publicistice și găunoase responsabilități administrative, va putea constata, cu o minimă îndrumare spre substanța omenască și culturală eclipsată de veșmintele ceremoniale ale recunoașterii publice, câteva particularități ce conturează, în serialitatea gesturilor aniversare, un portret cu destule surprize, într-o stilistică chiasmică. Mai întâi, se poate constata contrastul dintre o vizibilitate științifică pregnantă, conferită de o prezență viguroasă în spațiul istoriografiei și arheologiei românești și europene, și o prea modestă mediatizare pentru uzul cotidian, promovare din specia care crează în mentalul colectiv VIP-uri de un sezon și academicieni de gazon sau de galon. Dacă obligațiile impuse de responsabilitățile sale în forul academic nu l-ar aduce în prim-planul unor momente de bilanț sau festive, de impact național (de pildă, Centenarul Unirii), Victor Spinei ar avea doar notorietatea unui cărturar eremit, din epoca anterioară atotputerniciei audio-vizualului. O discreție constitutivă firii sale profunde și bune educații timpurii îi guvernează ținuta și gestică modestă, între pulover și roba de *Doctor honoris causa* sau uniforma de academician. Puținele sale confesiuni devoalează gestiunea severă a duratei vieții active, în care acceptarea unor funcții de conducere echivalează cu un sacrificiu, iar disponibilitatea pentru comunicare este dublată de cenzura tentației spre divagația sterilă.

Biografia și traseul formației sale intelectuale explică și motivează resorturile preocupărilor și performanțelor. Răni sufletești nevindecate interferează cu beneficiul șanselor decisive. Relațiile sale privilegiate, umane și profesionale, cu Basarabia au temeiuri adânci, în memoria familială, transmisă din copilărie. Dezrădăcinată din Lozova, baștină, în ascendența maternă, a unui neam de mică nobilime rurală și de clerici cu obârșii în neamul boieresc Baltaga din veacul al XVII-lea, familia mamei, Nadejda Boțan, a avut șansa refugiului în România, în aprilie 1944, și norocul evitării repatrierii forțate în Basarabia sovietizată. Sprijinul unchilor materni a fost decisiv pentru educația și cultura muzicală, literară, istorică și lingvistică a elevului Victor Spinei, a cărui vocație se conturase deja în ultimii ani ai studiilor de la Liceul Internat, unde nivelul pregătirii nu fusese serios afectat de schimbările de personal, programe și ideologie, dramatice în deceniul de după 1949. Mi-l amintesc, îndeosebi din ultima clasă a XI-a A (1960-1961), în compania colegială și concurențial-adolescentină cu viitorul istoric turcolog Mihai Maxim, cu cel ce va deveni un nume în regia de film, Mircea Daneliuc, cu Nicolae Ionel, poet, dramaturg și traducător de specială originalitate și vastă cultură și cu Florin Faifer, pe atunci încă nedezevăluind aptitudinile sale literare de excepție. În clasă paralelă, la B, vârul său, Corneliu Boțan, premiant ani de-a rândul, a confirmat valoarea

într-o strălucită carieră universitară în domeniul electrotehnicii, urmând profesia tatălui, prof. Nicolae Boțan. Aceste simple invocări de nume spun aproape totul despre temelia începuturilor pe care s-au clădit cariere de prim rang, prin muncă fără răgaz, conjuncturi favorabile și întâlniri cu maeștri îndrumători pe calea spinoasă a științei. Student eminent de la Istorie, a avut șansa, în condițiile liberalizării de după 1965 și ale ridicării restricțiilor față de ostracizării cu origine suspectă, de a fi angajat ca cercetător după absolvire (1966), cu înscrierea imediată pe traiectul specializării sale (arheologie), sub oblăduirea înțeleptului profesor Mircea Petrescu-Dâmbovița. Îndrumarea exigentă a conducătorului de doctorat, severul Ion Nestor de la București, și modelul moral oferit de inegalabilului trudit pe tărâmul istoriografiei, clujeanul David Prodan, nu au rămas fără urmări benefice în structura mentală a tânărului studios. O bună atmosferă de conlucrare în colectivul de arheologi ieșeni a favorizat acumulări, dezvoltări, împliniri. Teza sa de doctorat, *Moldova în secolele XI-XIV* (1977), sporită în conținut și publicată

în 1982, a fost recompensată cu premiul „N. Iorga” al Academiei Române. Era primul său succes major și recomandarea pentru o înaltă situație în ierarhia științifică, deși, în contextul de astăzi puțin favorabil, a rămas, până în 1990, pe modesta încadrare de simplu cercetător, ca alți numeroși profesioniști de valoare, din toate specialitățile umaniste sau tehnice. O reșezare pe meritate poziții de consacrare și conducere a urmat firesc, omul traversând epocile netulburat în convingerile destinului său de cărturar și savant. Contribuțiile sale la înțelegerea mai adecvată, în context euro-asiatic, a epocii migrațiilor, obscură și adesea caracterizată empiric și impresionist, sunt fundamentale, istoricul și arheologul realizând o sinteză personală inconfundabilă, înscrisă în bibliografia problemei în cap de listă. Cunoașterea temeinică a limbii germane, ca limbă de comunicare în spațiul științific, l-a apropiat de mediul academic din Germania, patria arheologiei, regină a științelor umaniste din secolul al XIX-lea și până astăzi. Alte limbi (rusa, franceza, engleza) i-au facilitat accesul la o imensă bibliografie, care poate fi regăsită, în mare măsură, în cele trei biblioteci personale, cu lucrări unice sau rarissime în depozitele de carte de specialitate din țară. Frecvențele sale deplasări în străinătate nu au avut niciodată tenta cunoscută a turismului, fie și cultural, mascată de presupuse participări la simpozioane și dubioase mese rotunde (!), fenomen specific unor deviații ale învățământului și cercetării actuale. Bagajul de voiaj al lui Victor Spinei a atârnat greu, la dus și la întors, de carte românească și străină.

Poziția sa de responsabilitate în Academia Română a înfirmat cutumele simplei reprezentativități, îndeosebi în faza senectuții... nemuritorilor. Ca editor, întemeietor și coordonator de serii și colecții de documente, a lucrat și muncește în rând cu palmașii scrisului științific, citește totul și corectează cu atenția specifică altădată „capului limpede” de editură sau de gazetă. Temeinic și robace ca magistria tineretii sale studioase, Victor Spinei nu s-a retras în cetatea bibliotecii, pentru a construi erudit și abscons. Profesia sa de arheolog l-a scos la lumina spațiului deschis, l-a încurajat spre aventuri de cunoaștere în cele patru zări. A călătorit din China și până în America, de la Lisabona la Oslo și de la Erevan la Oxford. Distincțiile și recunoașterea publică a meritelor nu i-au diminuat percepția normalității, dimpotrivă, l-au fortificat în credința că valorile durabile se află dincolo de orizontul gesturilor oficiale. Politicos și prevenitor, civilizat și manierat, bonom și cu un simț al umorului care excede morgia solemnității de spectacol, Victor Spinei nu-și pierde dreptă măsură nici în dispute sau polemici cu contestatari nervoși și resentimentari. Erudiția și perseverența, echilibrul și simțul datoriei îl promovează ca model în sfera socială a lumii academice. Pentru el, cu orice prilej aniversar, urarea potrivită rămâne aceea clasică și simplă: *La mulți și rodnici ani!*

Evoluție? sau Creație?

Am descoperit recent în biblioteca mea o carte minunată, **Bazele Biblice ale științei moderne**, S.M.R. Wheaton, Illinois, U.S.A., 1993, scrisă de americanul Henry M. Morris, președintele Institutului de Creaționism Științific de la San Diego, California. Deși apărută în românește acum 30 de ani este o carte de mare actualitate, atacând niște probleme care abia în ultimii 20-40 de ani au început să se elucideze. Până acum, – de peste 150 de ani, mintea lumii a fost bombardată cu tot soiul de fantezii legate de darwinism, evoluție, selecție naturală. Practic, numai de vreun sfert de secol oamenii de știință încep să-și revină după dușul rece evoluționist, înțelegând că lumea (adică: universul/pământul/umanitatea) nu puteau apărea la întâmplare.

A fost nevoie de o Minte uriașă – în sens de hiperinteligentă – care să elaboreze un plan, program sau proiect. Un Arhitect care să facă planurile unei construcții așa grandioase, dublat de Constructorul inteligent – vasăzică, tot El – care să pună proiectul în act. Și încă de Cineva care să supervizeze totul (am lucrat o vreme în construcțiile americane și știu ce-i ăla un „supervaizer” care doar se plimba cu mâinile la spate printre grămezi de moloz, baloturi de materiale și oameni care trebuiau de zor. Nădăjduiesc că s-a înțeles despre cine vreau să aduc vorba: persoanele Sfintei Treimi, care au colaborat la creația lumii: „Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră” – Genesa 1:26).

Omul: vârf al procesului evolutiv, sau „co-roana creației”? „Planta” – sau „animalul” – om...

Darwinismul s-a dat de ceasul morții să acrediteze ideea unui om-animal: un om evoluat dintr-o specie de hominzi, oameni-maimuță. Sau, mai exact, dintr-un strămoș comun, pe care l-au avut maimuța și omul. Umaniștii, de mână cu evoluționiștii cred că omul este un fenomen natural, produs al naturii, la fel ca plantele și animalele. Că atât trupul cât și sufletul, spiritul – conștiința – sunt produse ale întâmplării. Urmare a unor procese evolutive care ar fi durat miliarde de ani. Au apărut „de la sine” printr-un accident cosmic, ca și universul însuși. Că omul este o ființă liberă și independentă, autodeterminată (se bazează numai pe forțele proprii), fără să depindă de nimeni din afară ca o ființă creată. Cu alte cuvinte, comparativ, omul este ca o planetă care se învârtă în jurul propriei axe, fără să depindă de nicio forță de gravitație, atracția unui astru mai mare cu numele soare.

Dar în ultimele decenii ale secolului trecut s-au produs mai multe dovezi în favoarea creației decât a evoluției, cu toate că majoritatea planetei – inclusiv inteligența sa – continuă din inerție să creadă o fantezie. Există știința numită creționism științific, iar antropologia științifică, darwinistă, este dublată de una biblică, creaționistă. „Totuși, deși știința și educația instituționalizate militează pentru conceptul de evoluție umană, toate dovezile fosilifere și celelalte date ale antropologiei fizice se conformează întru totul învățăturii biblice, după care omul nu are nici o legătură cu maimuțele... Omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu și este menit pentru eternitate” (op. cit., p. 234).

În orice caz, nu ne-am propus să vă aducem alte dovezi „mitologice și iluzorii”, cum sunt considerate citatele biblice, după ce am fost cu toții îndoctrinați de mici cu această otrăvă (teoria selecției naturale: „îvinge și rămâne în viață cel mai puternic” a alimentat din plin și rasismul hitlerist). Dar realitatea este că și simțul nostru de echitate – simțul măsurii – ne spune că este absolut inconvenabil să crezi că am fi provenit dintr-un strămoș animal, la grămadă cu primatete. Realitatea este că sunt trei regnuri: regnul vegetal, animal și **regnul uman**, care este cu totul aparte – diferit de celelalte; iar regnul mineral e o invenție a acelora – tot ei! – care cred în absurditatea transformării substanțelor anorganice în cele organice. (Cum ar veni: prima **ființă** a fost un bolovan, iar următoarea ceva gen moluscă.)

Biblia vine – pentru cine vrea s-o creadă – în sprijinul nostru, făcând această necesară distincție: „Nu orice trup este la fel: ci **altul** este trupul oamenilor, **altul** este trupul dobitoacelor, **altul** este trupul păsări-

lor, **altul** al peștilor...” (1 Corinteni 15:39, s.n.). Iar acest **altul** înseamnă total diferit, de altă natură, alt „soi”; altfel conceput/construit. Faptul că s-a descoperit oarece simetrie între organele omului și ale mamiferelor – vezi, spre ex., transplantul corneei de porc la om – nu face altceva decât să dovedească un simț al simetriei din partea Creatorului. Că nu se putea altfel, pentru construcția ființelor vii, decât o combinație de elemente fizico-chimice, care să producă un organ funcțional. (E ca și cum ne-am imagina că putem trăi fără să respirăm regulat, fără bătaia de ceasornic a inimii; sau fără să eliminăm dejecțiile zilnice.) Așadar, omul nu este nici plantă, nici animal; a fost conceput ca o creație de altă natură, alt nivel – altă destinație.

„După soiul lor”... Categoriile majore ale lumii vii

Dumnezeu, la Creație, afăcut toate viețuitoarele **după soiul lor** – „soi” (în ebraică *min*) care s-a păstrat până în zilele noastre: În ziua a șasea, înainte de facea omului, „Dumnezeu a făcut fiarele pământului **după soiul lor**, vitele **după soiul lor** și toate târătoarele pământului **după soiul lor**. Dumnezeu a văzut că erau bune” (Genesa 1:25). Cum ni s-a predat la școală, știința identifică în lumea animală următoarele opt categorii mari ale sistemelor vii, în ordine descrescătoare: regnul, tipul, clasa, ordinul, familia, genul, specia, varietatea. Acum, desigur, e greu de identificat cu care din aceste categorii se identifică genericul „după soiul lor”: părțile sunt împărțite: cu specia, genul sau familia.

De fapt nici nu prea are importanță. Un singur lucru este de reținut, ca „bătut în cuie”. Niciodată nu s-au produs modificări printre categoriile mari – în speță, specia – ci numai în rândul varietăților din cadrul speciei. În gama uriașă de organisme care populează pământul, fiecare din ele se bucură de o structură perfect stabilă, aptă să-și împlinească menirea. Între aceste „soiuri” – oricum am lua termenul – există goluri clar delimitate și permanente. Nici vorbă de evoluție dintr-o specie (clasă, gen sau familie) în alta. Dar asta nu exclude un mare potențial de variație în cadrul speciilor: varietatea fiind ultima pe lista ființelor vii; este singura deschisă la „evoluție”, vasăzică modificare și îmbunătățire. De aceea există și postulatul **fiecare soi a fost făcut să se reproducă după propriul său soi și nu să devină un alt soi** (Henry M. Morris).

O altă imensă dilemă pentru evoluționiști este cum s-a format – prin ce gen de evoluție – partea imaterială din om, cea necompusă din celule vii: sufletul, duhul, conștiința. Chiar creierul omenesc este o mare taină pentru savanți (nu doar o masă de carne): nici astăzi fiziologii nu cunosc cu exactitate mecanismele prin

care se transmit comenzile de la cortex la organe, mâini și picioare; reacțiile organismului în caz de pericol iminent. Se vorbește în lumea științifică – printre savanții care cred în Dumnezeu – despre „complexul suflet-spirit” ca despre o unică entitate, omul interior. Savanții s-au adâncit în subconștientul omului, au descoperit = prezumat - inconștientul colectiv. Dar unde oare să fie atunci conștiința și cine o produce? Una este să fii conștient de ceva – **conștientă** – și alta este conștiința, chintesența personalității.

De asemenea, una este persoana umană (gr. *prosopon*, față), alta personalitatea. Unii teologi identifică persoana cu sufletul, iar spiritul (duhul) cu personalitatea. Biblia vorbește – vezi Faptele Apostolilor cap.17, disputa lui Pavel cu filosofii ateniei în Areopag – despre „viața, ființa și mișcarea”: „El dă tuturor viața, suflarea și toate lucrurile, v.25. Este de menționat și următorul verset tainic: „Omul dintâi, Adam a fost făcut **un suflet viu**; al Doilea Adam (n.n. – Isus Hristos) a fost făcut un **duh dătător de viață**” (1 Corinteni 15:45). Aceasta este diferența majoră între omul întâi-creat, Adam și Omul întâi-născut, Isus Hristos, ca Fiul al lui Dumnezeu. Adam a fost un soi de prototip al omenirii, creat, iar nu născut; dar cu capacitatea de a se reproduce. „Al doilea Adam” a fost făcut Om fără nici o moștenire genetică, nici de la mamă, nici de la tată (aceasta l-ar fi situat sub semnul păcatului; or El S-a născut și a trăit fără păcat).

Cum te poți opări cu supa lui Oparin... Ontogeneza repetă (?) filogeneza...

... Ni s-a spus la școală, iar noi – copii proști, de – am băgat pe urechi. Adică i s-a năzărit cuiva, un mare om de știință, că stadiile de dezvoltare ale fătului în uterul mamei ar fi cumva similare – de nu chiar identice – cu etapele, sau treptele dezvoltării speciilor una dintr-alta.

O fantezie creatoare, n-am ce spune, comparabilă cu cea a Ziditorului, la creația lumii și a omului (că și savantul acela, care a formulat aserțiunea ca pe un vers frumos, a fost creat de Dumnezeu cu un intelect *bogat*. Iar, fiindcă de la bun început Dumnezeu a creat maimuțe-maimuțe și oameni adevărați, se cuvine a afirma apăsător, de foarte multe ori maimuțele – deși nu provin din om... – sunt mai deștepte ca omul. Nu vei găsi vreodată (decât eventual în filmul SF *Planeta maimuțelor*) vreo maimuță care să se creadă om. De unde conchidem că oamenii sunt de multe ori mai caraghioși ca maimuțele care – și ele – râd, strigă „socializează” și fac tot felul de ghidușenii. Fără însă să articuleze o sintagmă, sau să creeze ceva. (De ce oare, de la originea evoluționismului, care în unele privințe îl precede pe Darwin nu s-a mai transformat vreo maimuță în om?; iar „verigile lipsă” ale lanțului evoluționist l-au lăsat până în zi de azi tot incomplet.)

S-a bătut multă monedă – am învățat și noi la școală despre epoci geologice de milioane-și-miliarde de ani; despre oameni primitivi: trogloditi, oamenii peșterilor sau ai cavernelor. Dar e bine de știut că omul a fost întotdeauna om, adică deștept, dotat cu mari calități și inteligență superioară – vezi Genesa 2:20), când Adam este pus de Creatorul să numească animalele. Cel care dă nume animalelor, după specificul fiecăreia, nu se putea confunda cu ele. Asta presupune cunoaștere: el le *vedea/evalua*, le cunoștea trăsăturile, altfel nu le-ar fi putut *boteza*. Iar al doilea scop, a fost să se poată convinge pe viu că nu s-ar fi potrivit „la caracter” cu nici o femelă de animal: necesitatea stringentă a creării Evei. Cei doi s-ar putea să se fi simțit puțin... trogloditi când au fost alungați din Eden, unde fuseseră grădinari protejați. Ca dincolo de porțile Raiului să-i aștepte spinii, neghina și pălămida; pământul arid, care trebuia arat și săpat, plivit, cultivat. E sigur că au locuit o vreme în vreo peșteră sau sub un copac, nimeni nu i-a așteptat cu niște câmpuri gata cultivate sau cu case și orașe gata construite. Iar trupul gol trebuia îmbrăcat.

Am învățat, de asemeni, la școală că viața s-a născut într-o bălăuță cu apă caldă („o mică bălăuță caldă”, scria Charles Darwin într-o scrisoare din 1871). Acolo s-ar fi dezvoltat o zeamă prebiotică pe care, mai târziu, rusul Oparin a botezat-o „supa primordială”. În ea s-ar fi aflat săruri amoniacale și fosforice, lumină, căldură. Iar când s-a produs, cu... totul accidental primul fulger

Clipa aleasă prin șine

TABLOU AUTUMNAL DIN UNU-N DOI

dimineată și noiembrie
înfrigați pantofi
străzi grele

din unu-n doi
doi iarăși noi
stâlpi
felinare paralele
amestecă umbre

se aud câinii
lătrându-se

spaimile trezesc
taie pieptul

vedenia marginilor
din capătul privirii

nu e întristare de sine
din unu în doi
elegia căderii
ascuțirea îngândurării
împlumbate cărări ale minții

emfază

în noi
doar bine

în doi
înfrigurate căi
sub tălpile grele
umbrele răsfirându-se
noapte și răsărire

lumină...

toamnă

e bine

AM ȘTIUT

am știut

am știut că vor cădea săgeți prin mine

am știut

am știut că prin rănilor deschise
lumina va miji curcubeie

am știut

am știut că numai dintr-o durere mare
se va ivi mare bucurie
ca un scâncet de copil
zămislit cum se cuvine

am știut

am știut că durerea va fi a mea
am știut că puterea mi se va dărui fără
măsură
nemăsurată va fi și răsplata
după dreptate

am știut

am știut că săgețile vor veni
am știut parcă și când
n-am știut însă din care arc
și în câtă fățărnicie
se va învenina fiecare vârf
timp după timp înainte

așa că azi
dacă în jurul meu lumina pare verzuie
e pentru că veninul rupe din curcubeie
câte o fâșie... așa
ca pentru aducere aminte că...

IN/ DEFINIRE

retină-adulmecând vedenii
nu-i asemenea conturul
vechi noi
înspiralate...

adevăruri
calambururi
stampe
rame
lungi fuioare
fum cu soare
ochi impuri
oh, clipire
tu de-a pururi
trecătoare...

împresuri
iude iovi și magdalene
în ecouri răzlețite

ochi prin văzul *de profundis*
tălpi
piroane...
compromisuri

nu-i asemenea conturul

adevăruri?
iar spoite...
calambururi

UMBRĂ

trenul pornește
tristețea ochilor
mijind mărturia
greul respirând
abur urzește

fluier
aprig înfrânge prea-grea
o margine veche de suflet
pe ultima cale
acarul ascultă privește bea

trenul pornește
'napoie jăratec
se stinge
în ploaie
în ploaie de sânge
asfinte molatec

'napoia nu-i urmă
nu-i rost
coboară colțuri de muchii
coloane roșinde
muținde
din ere ce-au fost

se strigă doar urma
se șterge din stele
pe apele grele
mă-ntorc dinspre mine
spre mine ce-am fost

alunec în palma-ți
orbit nu cuprinzi
pe șinele sterpe
în ternele stepe de suflet
mă prinzi

dar clipa se mută
aleargă prin șine
că vine
și vine
pe suflet aține
halou orbitor

umbra din mine

s-a declanșat întregut, complexul proces al vieții, luând naștere proteinele și aminoacizii. Dar nici nașterea universului, în viziune evoluționistă nu este mai puțin fantezistă: Dintr-un atom – sau din „oul primordial”, cam cât o minge de tenis s-a produs prin marea explozie, Big Bang întreg universul, care de atunci s-ar afla în expansiune. Numai că o asemenea expansiune s-ar fi produs radial – sub formă de raze rectilinii și uniforme. Ce te faci atunci cu orbitele planetelor și ale tuturor corpurilor cerești, care sunt circulare?... Cu mișcarea de rotație și cea de revoluție. Chiar sistemele solare, galaxii și roiuri de galaxii se mișcă pe traiectorii eliptice, schimbându-și mereu poziția în sistem, nicidecum să se afle într-o continuă emergență în linie dreaptă (ar străpunge chiar presupusele margini ale Universului).

Omul de Neanderthal sau de Cromagnon. În loc de „scară” o... tufă!

Evoluționiștii s-au strofocat să afle în sedimentele Terrei urme de oameni-maimuță, apoi de oameni primitivi. Au pus alături un femur uman și o calotă craniană de Gibon uriaș, botezând alcătuirea cu pricina „omul din Java”. Din niște maxilare și dinți dispași așezate alături au construit un homo erectus, om umblător: Ramapithecus (cel menționat mai sus). Dar fiecare fantezie de acest fel a ținut o vreme, până când s-a „descoperit” o alta. Toate dovezile lor au fost fragmentare și echivoce. Omul de Neanderthal, dacă te uiți puțin mai atent la el – constată astăzi savanții, iar nu poetul din mine - este omul-om, homo sapiens; puțin mai urât, dar tot om. La fel Pithecantropus, australopitecii și toți ceilalți. Un mare antropolog american, Dr. David Pilbeam de la Universitatea Yale chiar recunoaște textual: „în paleontologie datele sunt în continuare atât de împrăstiate încât teoria influențază interpretările”. Cu alte cuvinte, darwiniștii continuă să ne servească în loc de dovezi teorii, ipoteze, iar noi continuăm să-i credem...Din simplu motiv că nu vrem să credem în Ceva-Cineva care ne depășește.

Cu alte cuvinte: datele darwinismului sunt la fel de împrăstiate ca oasele din rezervele fosiliere, din coloanele geologice, care fură puse alături și potrivite să dea un model de om primitiv sau om-maimuță (din care, totuși nu s-a descoperit nici un exemplar). „Toate acestea alcătuiesc un tablou mult mai complex despre evoluția huminoidă, decât ne imaginam noi odinioară. Ea nu se mai aseamănă cu o scară, ci mai curând cu o tufă...” (David Pilbeam, „Rearranging Our Family Tree”, *Human nature*, June 1978, p.45, s.n.). Considerat om-maimuță pe vremea lui Darwin, Neanderthalul este astăzi evaluat ca sută la sută uman. Se mai știe că, deși rahitic dpdv fizic, acesta avea capacitatea craniană egală sau chiar mai mare, comparativ cu cea a omului modern. Vânător talentat, era și un bun artist: din epoca lui s-au găsit bijuterii și incrustații în oase de bivol, picturi rupestre.

Un alt aspect esențial este legat de inadvertențele paleontologiei: tezaurul de fosile este foarte amestecat, cum era și de așteptat după un potop general și catastrofal. Evoluționiștii consideră – absolut teoretic – că la fundul unei coloane geologice de sedimentare trebuie să se afle neapărat formele inferioare de viață (iar mai spre vârf cele superioare), spre a-și confirma teoriile. Dar nu iau în calcul mișcările turbionare, de măturare și deplasare pe distanțe apreciabile a resturilor înainte de sedimentare. Toate dovezile converg spre o mișcare rapidă, catastrofică, iar nu spre o evoluție lentă și îndelungată – uniformismul evoluționist. În istoria omului – ca și a universului – totul s-a desfășurat rapid și în salturi, nicidecum uniform-și-evolutiv. Darwiniștii ar vrea ca fosilele și vestigiile istorice să se să se suprapună într-o ordine desăvârșită, ca în vitrinele unui muzeu de Istorie Naturală, o dioramă. Numai că sedimentările s-au făcut de cele mai multe ori anapoda, cu resturi umane și vestigii materiale amestecate, până a se pune forței de gravitație și a se sedimenta. Mai sunt și alte forțe și constante hidrodinamice, dacă vorbim de un cataclism planetar cum a fost Potopul lui Noe. Catastrofe zonale și de mai mici proporții nu justifică un așa imens rezervor fosilier generalizat și lătit pe toată suprafața pământului.

Demni de o cauză mai bună. Evoluția in-validă

Scala evoluției s-a dovedit cu mulți fuștei – ca lanțul cu verigile sale – lipsă. Însă ființa umană (și universul întreg) are oroare de vid. Așa că larga audiență a oamenilor maimuță de pe la mijlocul secolelor XIX - XX s-a risipit ca un fum, fiindcă mintea omului are nevoie de dovezi ca să creadă. (Sau, dacă e vorba de homo religiosus – de credință spre a supraviețui îndoielilor vieții de zi cu zi). Deci, concluzionând, în loc promoveze forțat evoluționismul, savanții atești și-ar fi putut păstra forțele pentru o cauză mai bună. Dar ei s-au crezut dumnezei... (de ce să se supună dâșșii Cuiva mai mare ca ei?... De ce să fie Dumnezeu Stăpânul, iar eu un biet rob, se revoltă și marele Nietzsche). S-au dezvoltat apoi, pe lângă creaționismul științific și discipline mixte, amestecate: unii teologi liberali au inventat struțcămăla intitulată „evoluționism teist”. Vasăzică, după ce Dumnezeu a creat totul: lumea materială și cea vegetal-animală, ele au început să evolueze singure, fiindcă Creatorul lor s-a retras - *Deus otiosus*.

Dar a încerca să împaci în felul acesta capra cu varza înseamnă să nu realizezi că-ntr-o zi capra, lăsată în compania verzei se va înfrupta copios din ea... (Astfel încât la ora actuală, ronțăită pe toate părțile, varza evoluționistă este aproape de dispariție, „evoluind” în continuare în stomacul caprei...) Toate acestea, și mai cu seamă uimitoarea ordine – de ceasornic – din Univers invalidează cu asupra de măsură orice presuposiție de evoluție. A, că nu știm noi de unde am apărut, că nu sunt dovezi materiale ale Creației; că nimeni n-a fost de față la facerea tuturor lucrurilor (cu excepția înțelepciunii din Cartea Proverbelor lui Solomon cap.8)... aferim! Dar spre a crede datele evoluției ai nevoie de o credință imensă, cu mult mai mare decât cea a credinciosului – ne gândim acum la baba bigotă a lui Petre Țuțea...

Dacă universul și omul ar fi „evoluat” de-a lungul a milioane și miliarde de ani, la ora actuală ar fi foarte aproape de perfecțiune – sau, mai curând, de extincție, având în vedere legea entropiei. Dar, haideți mai curând să-i aplicăm o variantă a **legii poeziei**: „Poezia bună are o stare de rezonanță compatibilă cu cea a universului” – a postulat unul dintre astrofizicienii intervievați de americanul Lee Strobel, fost ateu, fost reporter de investigații la *Chicago Tribune*. Autor al celebrelor bestselleruri **Pledoarie pentru Isus, Pledoarie pentru credința creștină – Pledoarie pentru Creator**. Cărți compuse din interviuri cu circa 100 de personalități ale lumii științifice americane. Care relevă faptul că în ultimii 25 de ani au apărut câteva sute – până către mie - de savanți creaționiști, care au ajuns la concluzia că nu putem defel explica ordinea și perfecțiunea tuturor parametrilor din Univers prin mijlocirea hazardului, „binefacerii” întâmplării.

Leo BUTNARU cosmograme

Cap, pajură și pinteni

Pentru a se vedea ambele părți ale medaliei, insul poartă pe pieptul său îngustitor două medalii de același fel, una – cap, cealaltă – pajură (*aquila chrysoetos*), una – recto, cealaltă – verso; recte (e un ex-neologism) pentru a fi deplin înfățișată măsura și valoarea isprăvii sale. E drept, nu sunt medalii de aur care, unora, prin mulțimea lor zângănitore, le face trupul de bronz. Adică, de monument. Dar totuși, insul are două medalii. Da, de același fel.

Unii cred că respectivul a fost distins cu două tinichele, alții pricep subtila mistificare metasolemnă, subțirea șmecherie ritualică de a purta în toată expunerea ei o medalie apreciată la justa-i valoare de politețea obosită a bătrânilor portari și valeți, și ăștia de un comportament eroic-galant al foștilor... își desemnați în patrioți. Da, e o situație ușurea, de vodevil, nesimilată cu cea în cazul când s-ar arunca moneda, pe o parte a ei văzându-se capul sau ficatul lui Prometeu, pe cealaltă – pajura.

Dar, în genere, *in theatrum mundi*, comedia, vodevilul reprezintă una din fețele medaliei, indiferent ce arată cealaltă față. Plus că (precum un... minus?) cele două fețe ale medaliei nu au ochi să se vadă una pe cealaltă. Că nu sunt și ele soacre cu trei nurori și trei ochi. De ar fi cu trei ochi, măcar cu unul ar putea totuși să se vadă. Motivul neprieteniei dintre fețe fiind și faptul că, de regulă și de obicei, fețele unei medalii trăiesc (uneori parazitează) una pe spezele celeilalte.

Pe timpuri, în vodevilul lumii, pentru țănoșii husari, se părea a conta mai mult zângănitul pintenilor, decât cel al medaliilor. De aia dintre husari se întâmpla să apară și câte un călăreț fără cap (și pajură) ce îngenunchea, donjuanesc, dinaintea posibilelor amante. Apărea câte vreunul, pentru că husarii erau mulți și se împărțeau în două categorii: cei ce aveau cicatrici din luptă și alții, ce se aleseseră cu cicatrici obținute în urma încercării de a mângâia cotoiul posibilei alese a inimii. Și tot în cadrul de vodevil punctând, exista un soi de husari, dar și de inși militărești, însă ăștia neîncadrați în armată, decorați doar cu reversul medaliei.

Și dacă (sintagma nu are nimic în comun cu celebra poezie cu ramuri ce bat în geam) pe strămtul soclu al celebrității unii medaliați se țin în vârful degetelor sau doar într-un singur picior, alții doar în degetul mare de la picior, ca în poanta de balet, mai ceilalți (caii, să zicem) se țin în trei sau în două picioare (uneori, și în coadă), de ce, adică, alții, sau pur și simplu și singular – altul nu s-ar ține cu o singură medalie? Întreb și-mi arborez bătrâniciosul gest de a-mi freca mâinile a sfătoșenie intuitivă sau de a mi le încrucișa la piept, pentru că nu mă împiedică să fac acest lucru niciun cap și nicio pajură, din rudimentarul motiv că nu au pentru ce fi agățate retro-verso de – pardon! – maioul (articol de lenjerie, nu?) pe care scrie ceva în *hieroglifobetul* chinez.

Expres cultural numărul 10 / octombrie 2023

Emanuela ILIE

Întâlniri fundamentale, cu pretext restaurator

La finalul primei luni de toamnă, în intervalul 28 septembrie-1 octombrie, mai exact, m-am bucurat să particip la un eveniment cultural de o mare importanță, cu semnificații identitare transfrontaliere, care a transformat Craiova într-un veritabil centru iradiant al cărții și, prin extensie, al spiritului românesc. Care s-a văzut celebrat, de fapt, printr-un demers restaurator autentic, punctat de o manifestare polimorfă, dar integratoare, ale cărei mize pe termen lung ar trebui să îi intereseze nu numai pe cercetătorii exilului ori pe intelectuali strămutați, din varii motive, însă rămași fideli crezului formulat de Carmen Firan în termeni memorabili: *limba maternă te acoperă în întregime*, oriunde te-ai afla.

Pe de o parte, inaugurarea Muzeului Cărții și Exilului Românesc a validat, aproape miraculos (într-un timp al impulsurilor mai degrabă iconoclaste și al por-nirilor cu osebite destructive), eforturile imense ale unei echipe conduse de directorul Bibliotecii Județene „Alexandru și Aristia Aman”, Lucian Dindirică, pentru care aducerea acasă a unora dintre obiectele de patrimoniu aparținând unor voci esențiale ale exilului românesc a devenit dezideratul profesional prioritar. După numeroase călătorii strategice în străinătate și ani buni de muncă asiduă în Casa Dianu, o clădire-monument de o frumusețe aparte (cea care, în urma renovării facilitate de un proiect cu finanțare europeană, a devenit sediul muzeal de acum), mobilizarea uimitoare a acestei echipe s-a materializat, în sfârșit, într-o serie impresionantă de donații și colecții unice în lume, de acum deschisă publicului: Colecția „Academician Basarab Nicolescu”; Colecția „Leonid Mămăligă”; Colecția „Arhiva «Cenaclului de la Neuilly»”; Colecția „Arhiva «Asociației Hyperion»”; Colecția „Vintilă Horia”; Colecția „Mircea Eliade”; Colecția „Emil Cioran”; Colecția „Mircea Milcovitch și Maria Mesterou”; Colecția „Andrei Șerban”; Colecția „Paul Barbăneagră”; Colecția „Corneliu Șerban Popa”; Colecția „Cicerone Poghiră”; Colecția „Andrei Codrescu”; Donația „Carmen Firan și Adrian Sângerzan”; Colecția „Victor Cupșa”; Donația „Constantza Buzdugan”; Colecția „Bujor Nedelcovi”; Colecția „Cezar Vasiliu”; Donația „Institutul Român/ Biblioteca Română din Freiburg (fondată în 1949)”; Donația „Gabriel Badea-Păun”; Colecția „Ileana și Romulus Vulpescu”; Donația „Șerban Violel și Rodica Stănoiu”; Colecția „Academician Dan Berindei”; Colecția „Academician Dinu C. Giurescu”; Donația „Academician Ștefan Ștefănescu”; Donația „Valeriu Veliman”; Colecția „George Banu”; Colecția „Dumitru Milcoveanu”; Colecția „Octav Calleya”; Donația „Horia-Dinu Nicolaescu”; Colecția „Nicolas Adam”; Donația „Ion Deaconescu”; Colecția „Aurora Cornu”; Colecția „Miron Kiropol”; Colecția „Grigore Arbore”; Colecția „Theodor Damian”; Colecția „Academia Româno-Americană de Arte și Științe (fondată în 1975 – California SUA)”; Colecția „Memoria exilului românesc la Televiziunea Română”.

Pe de altă parte, manifestarea inaugurală a avut un vector coagulant explicit. În două din cele trei zile (prima fiind dedicată exclusiv sfințirii și binecuvântării muzeului de către Înaltpreasfințitul Acad. Dr. Irineu Popa, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, alături de un sobor de preoți), au fost organizate întâlniri dintre cele mai prețioase cu membri marcanți ai diasporei artistice și/ sau științifice românești – pe care, în treacăt fie spus, organizatorii i-au onorat și prin diferite distincții: Andrei Codrescu, Theodor Damian, Ruxandra Vidu, Elisabeth Kiropol-Bonvarlet, Octav Calleya, Horia Dinu Nicolaescu, Corneliu Șerban Popa, Basarab Nicolescu, George Roca, Florentin Palaghia, Anca Fanea, Carmen Firan, Adrian Sângerzan, Gabriel Badea Păun. Unii dintre aceștia

au putut participa, alături de invitații din țară, și la mesele rotunde care le-au fost dedicate, urmate de sesiuni tip Q & A, lansări de carte și/ sau mici debateri pe diverse teme artistice, literare, socio-culturale etc.: Corneliu Șerban Popa, Florentin Palaghia, Elisabeth Kiropol-Bonvarlet, George Roca, Horia Dinu Nicolaescu, Octav Calleya, Andrei Codrescu, Carmen Firan, Adrian Sângerzan, Theodor Damian. Simbolic, grație sintezei alcătuite de Florea Firan (*Memoria Emigrației*, Editura Scrișul Românesc, 2023, lansată cu o pompă pe deplin meritată cu aceeași ocazie), li s-au alăturat și alte câteva zeci de nume, cărora cunoscutul istoric literar craiovean le-a consacrat micro-monografii de o densitate mai mult decât semnificativă, în context.

Dincolo de bucuria imensă a reîntâlnirii,

față-către-față, cu Basarab Nicolescu – providențialul Om de cultură trans- pe care nu încetez să mă mir că l-am cunoscut exact atunci când am avut nevoie – și de profitul indeniabil al debaterilor la care am asistat, evenimentul craiovean mi-a oferit oportunitatea, repede întoarsă în pretext reflexiv, de a intra, deși cu o sfiiciune de înțeles, într-un spațiu cultural de o relevanță de netăgăduit (muzeul adăpostește, la acest moment, peste 60.000 de cărți, broșuri, publicații periodice, cataloage; mai mult de 1.000 dosare care cuprind peste 50.000 de manuscrise diverse: scrisori, însemnări diaristice, cărți poștale, caiete de regie etc; peste 5.000 fotografii, peste 1.000 materiale audio video, peste 1500 obiecte de artă: sculpturi, statuete, tablouri, serigrafii, piese de mobilier ș.a.m.d.). Față în față cu aceste artefacte cu certă încărcătură patrimonială, mi s-a confirmat faptul că ele fac mai mult decât să legitimeze identități creatoare, concentrând biografii celor care, indiferent unde s-au aflat, au știut să facă din limba română o formă (statornică, certă sau chiar esențială) de Acasă. Asemenea obiecte sublimează coduri (socio-politice, mentale, culturale), aruncă punți de o concretețe straniu-luminoasă și intermediază întâlniri fundamentale în sensul tare al termenului: între spații, indivizi, generații și implicit epoci. Inventariindu-le, restaurându-le, punându-le în cuvenita valoare, Muzeul Cărții și Exilului Românesc face un pas impresionant în procesul de înțelegere profundă a mecanismelor ce au produs atâtea rupturi, dislocări, dezrădăcinări, dar și inerente (re)cristalizări identitare.

Daniel Ștefan POCOVNICU

prefetele lui Cioran

Surprinzătoarea solidaritate

Interesul cioranian pentru viziunea lui Tolstoi asupra morții era conjunctural, „sarcină de serviciu” bulversându-i inactivitatea programatică? Notățiile personale de la vremea elaborării acelui text nuanțează zbaterea prefațatorului. O însemnare din *Caiete*, datând din 9 iulie 1963, sugerează că intenția încetării colaborării cu editura se conturase deja:

„Toată lumea îmi pune invariabil întrebarea: „Când plecați?” Nu știu ce să răspund, căci nu pot lua o hotărâre decât cel mult pentru ziua de mâine. Iată unde m-a adus sentimentul prea clar al propriei precarități și al precarității a tot ce este.

Trebuie să scriu un text despre „Tolstoi și obsesia morții”. Numai că eu nu am nevoie de tragedia altora: îmi ajunge a mea cu prisosință.”

Asistăm imediat, în siajul acestei eschive, la un incitant ritual de acomodare cu noul proiect:

„Nutrim față de orice om mai cunoscut, mult mai cunoscut decât noi, un amestec de pizmă și de compătimire. Fiindcă știm că a obținut lucrul pe care-l dorim, pierzându-se totodată pe sine prin însăși reușita lui. Cu cât ești mai cunoscut, cu atât îți păstrezi mai puțin singurătatea, cu atât ești mai puțin tu însuși. Dacă rămâi cât de cât fidel propriei tale ființe – ceea ce nu-ți reușește decât prin izolare și anonimat –, capeți nu orgoliu, ci ceva mai înalt, care-ți permite să privești cu milă pe oricine s-a expus aprobării oamenilor.”

Deja în 17 august 1963, tensiunea imperativului revine, dublată deja cu o anumită tehnicitate a contraargumentației, pusă la lucru de prefațator împotriva acestei agasante obligații:

„Trebuie să scriu un articol despre Tolstoi, mai degrabă o prefață, și-mi dau seama că mi-e cu neputință aproape. E nevoie de un minimum de obiectivitate ca să poți vorbi de altcineva decât de tine. Or, eu nu mai pot fi obiectiv față de nimeni; nu mai pot vorbi decât despre mine însumi. A fi obiectiv nu înseamnă să fii imparțial, ci să-l tratezi pe celălalt ca obiect; e ceea ce fac criticii. Eu sunt incapabil de așa ceva. Îl tratez pe celălalt ca și cum acesta ar fi eu însumi. La ce să scrii, atunci, un studiu sau o prefață? De ce să minți? Gradul de subiectivitate pe care l-am atins mă face incapabil chiar și pentru sarcina elementară de a expune datele unei probleme sau, în cazul de față, ale unui portret.

Si totuși, trebuie, trebuie.”

Două căi ale admirației, subtila „metodă” cioraniană, își validează ecoul aici. Una presupune apropierea de celălalt prin apropierea, tratarea lui ca pe mine însumi. Extragerea genului proxim din obiectuala distanță critică a unei antropologii pur intelectuale. În opoziție cu alta, bine cunoscută soluția a primilor ani românești, despărțirea, convertirea diferenței specifice în instrument al trasării propriului contur obținut prin contrast.

De ne-am oprit la tinereasca distanță ironică față de scriitorul rus, ne-am lăsa păcăliți de fiziologia abundant umorală a juvenilei aversiuni sugerând deficitul afinității. Ar fi un fals, neglijând pe nedrept potențialul surprinzător al admirației îndreptate metodice spre contrar și diferență. Acea oglindă dublă a moralistului reflectând în propria umanitate slăbiciunea și scăderile celorlalți.

Maturitatea integrală sau numai responsabilitatea editorială de mai târziu să-l

fi făcut pe Cioran a muta cauza disconfortului intelectual doar în sarcină proprie? Oricum, ceva s-a schimbat fundamental în viziunea sau atitudinea eseistului față de Tolstoi. Înainte de a ajunge la dilematice întrebări precum ale lui Livius Ciocărlie despre sinceritatea, autenticitatea omului surprins sau numai pus în scenă de *Caiete*.

Surprinzătoarea compatibilitate ivită ca o solidaritate ce-i apropie prin suferință pe cei de nelecuit reiese din notații ale aceleiași date:

„Trebuie să scriu un text despre criza lui Tolstoi, criză în timpul căreia gândul sinuciderii nu-i dădea pace. Sunt pradă, vai, aceluiasi zbulcium! Nefericire fără leac! Les din casă fiindcă, dacă aş sta pe loc, nu-s sigur că pot birui cine ştie ce hotărâre subită.

Cum de-am ajuns aici? Dar, la drept vorbind, cam așa mi-am trăit întreaga viață.

Orice operă e tributară unei dereglări. Scriitorul e parazitul propriilor suferințe.

E ciudat că, având convingerile pe care le am, reușesc să aflu desfătare în munca mea (atunci când lucrez!). Doar munca ne face să uităm esențialul, adică lucrul la care nu trebuie să ne gândim dacă vrem să întreprindem ceva și să lăsăm ceva în urma noastră.

Munca – divină obnubilare!”

Câteva fraze doar spre a potența un veritabil tur de forță al căutării furibunde pentru ieșire din criză. Iar Tolstoi cel de astă dată este seamănel regăsit prin împărtășire, comuniune obținută dintr-o pătimire comună. Câteva zile mai târziu, la 29 august,

Cioran e, de acum, împăcat cu miza tulburătoare a misiunii asumate:

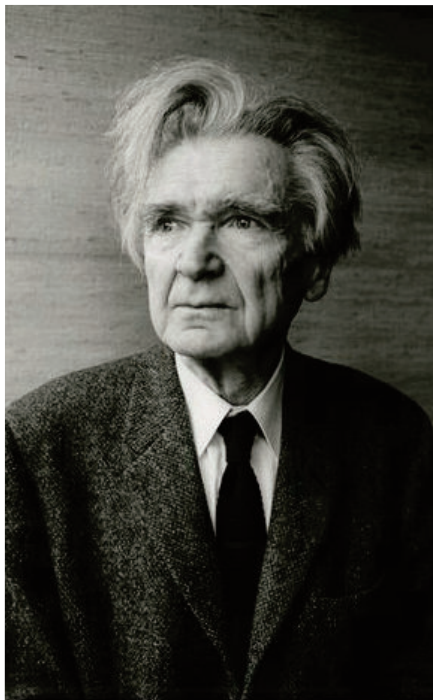
„Scriu un text despre teama de moarte la Tolstoi; și, cum mi se întâmplă de obicei, mă gândesc mai mult la mine decât la autorul despre care trebuie să vorbesc.”

Afirmație lesne de cântărit urmând firul argumentației din viitoarea prefață. Pentru a vedea cum prefațatorul lui Tolstoi se ancorează în propria subiectivitate fără a se bloca în lirism. Asemenea experiență ar face mai lesne de acceptat un verdict de mai târziu, din aceleași *Caiete*, ce reconsidera fundamental intransigența tinereții:

„Când îl citeșc pe Tolstoi, îl prefer lui Dostoievski, iar când îl citeșc pe acesta, îl prefer celui dintâi.” (25 noiembrie 1966)

Ce distanță enormă pare să fi parcurs moralistul de la poziția irreverențioasă de odinioară și până aici! Este lectura antecamera apropierei superioare de un cu totul alt registru al înțelegerii umanului traumatic la Tolstoi? Se prea poate. Instrumentul admirației pare transfigurat, și mai târziu în aceleași *Caiete*, de un filtru hermeneutic lansat prin suferință individuală spre universalul ființei:

„Tocmai câteva pagini din prefața mea la Ilici. Îl atac aici pe Tolstoi în aparență doar. Aproape tot, când e vorba de fond, este îndreptat împotriva mea însumi. La drept vorbind, nu mă interesez de mine ci de stările mele de rău. Și nici măcar de stările mele de rău ci de ceea ce ele acoperă sau descoperă, de ființă deci sau de negarea ființei. Nu e universală decât drama individuală. Dacă eu sufăr într-adevăr, sufăr mult mai mult decât un individ, depășesc sfera eului meu, reîntâlnesc ființa celorlalți. De aceea singurul mod de a rămâne în adevăr este să ne ocupăm de ceea ce ne privește – doar atât.” (28 ianuarie 1969)

Georgeta ADAM

Poezie și alchimie

O poezie încifrată scrie Silvia Curteanu în noul său volum intitulat *Unde se termină trotuarul*, recent apărut la Editura 24 ore din Iași! În mod pragmatic, căutăm acel loc și ne-am aștepta să-l și găsim. Numai că în poezie nimic nu se întâmplă simplu, fiind un alt mod de cunoaștere, prin altfel de antene... Ca în *Alice în țara minunilor*, surprizele scot capul în fiecare poem, dar, ca și în povestea celebrului matematician-scriitor, Lewis Carol, niciodată taina nu este deconspirată în întregime... În poezie cortina nu e niciodată ridicată de tot, sintagmele rămân mereu sub încuietoare, pas de îndrăznește să le deschizi, căci au nenumărate secrete, chichițe, ceea ce le conferă o putere de seducție exercitată asupra cititorului!

Evident că nu există niciun „comutator” care să aprindă soarele și niciun trotuar de unde să înceapă zorile. Dar ele există în comunicarea și cunoașterea universului prin poezie! Altfel, limbajul sparge tiparele și apare un mixaj la care participă ființa, cosmosul, într-o zămislire veșnică din care rezultă tot o tainică ascundere: „Iar inima, / ce și-a răs tot răsul și și-a plâns tot plânsul, / pleacă de bunăvoie și se ascunde / în frunzișul tomnatic al stelelor migratoare” (*Amanet pentru fericire*, p. 18).

Așadar, poeta nu ne lasă nicio șansă să pătrundem facil în această tainică lume, creată doar din îngemănări de cuvinte devenite imagini lirice. De ce? Pentru că în poezia autoarei nu există o „ușă de intrare și loc de izbăvire”. Nici pentru visare pare a nu mai fi vreun loc, poemele fiind „vise fără destinație”.

Rămâne deschisă întrebarea: atunci, la ce e bună poezia? Poeta răspunde, configurând un univers ostil, studiat de la firul ierbii până la constelații. O însingurare pustiitoare care este echivalentă cu o „malefică înstrăinare” (*Izolare în echivoc*, p. 104). Cine ne măsoară timpul, existența? Nicidecum pendula, înșelătoare, care „trăiește și moare perpetuum” în „baletul veșniciei” (*Pendula în ritmul ei*, p. 97). Pentru că timpul e „nelegiuit” și disoluția pândeste chiar și într-un bob de rouă: „Un bob de rouă / scurge tristețea unei frunze moarte, / verde căzută pe rânile pământului. [...] Liniștea e spartă în mii de fărâme / pe cerul care-n cenușă își mistuie albastrul” (*Timp nelegiuit*, p. 93).

Întâlnim aici și o permisivă ecuație între chimie și poezie cu un leitmotiv: „Dați-mi valențele înapoi!” (*Chimie pe unde de poezie*, p. 49). Un nonsens, desigur! Ca și în blagiana întâlnire din *Hronical și cântecul vârstelor*, aici se produce o „degringoladă” și rețin doar pe cea în care „În fugă trece o fată, / blondă și indiferentă” / numărându-și visele pe sfoara tinereții” (*Apărentă simultaneitate*, p. 52). Iluzii, iluzii, iluzii... pentru că între vârste nu există simultaneitate! Mai departe sesizăm și „dezamăgirea cuvintelor” care adună și alte sintagme omonime cu cea din titlu: „ritmul decolorat de speranțe. / Goluri imense, gânduri părăsite [...] Tăcere de fier, tăcere de neguri, / topind ultima rezervă de sevă / a cuvintelor timpurii hărăzite” (*Dezamăgirea cuvintelor*, p. 60).

În descendență bacoviană, recunoscută de altminteri de poetă, contemplăm disoluția lumilor într-un registru pluvial: „Plouă... / de parcă se termină timpul...”

Surprinde siguranța cunoașterii și asimilării lumii prin porii poeziei, ca într-o simbioză a ființei, cu ceva necunoscut omniprezent, indescifrabil! O concluzie sintetică este în titlul unui poem despre timp, unde verbul repetat ritmic în versurile următoare spune ceva, fără să descifreze totul: *Va continua să existe!* Argumentația poetică sporește misterul: „Va continua să existe / Pentru a însoți pe un altul, / apoi pe un alt altul... / în trecerea punctiformă de-o clipă, / stăpână pe întuneric și umbră a luminii, / viteză supraviețuitor al veșniciei. / Ce este ? / Cine este?” (*Va continua să existe*, p. 67).

Dacă literatura feminină a fost deseori asimilată unor tipare sentimentale ori unui discurs plin de spectacolul insașiabil al comunicării, Silvia Curteanu alege mai degrabă să spună mult prin imagini dense, uneori paradoxale, fără divagații lingvistice, fără verbiage. Regăsim elemente din imaginarul recognoscibil al poeziei scrise de femei – singurătatea, iubirea pierdută, privirea dincolo de moarte, sentimentul tragic al unei ființe neînțelese.

Persistă în cartea Silviei Curteanu – ca de altfel și în cele precedente – sentimentul sau poate senzația că aceste poeme sunt scrise „la vreme de singurătate”, cu presimțirea unei extincții universale. Poeta înaintează spre răspuns în condiții vitrege, pentru că simte un „ger vespéral prelungit în neînțelegere” și detectează o „mișcare haotică” cosmică. Sigur, nu suntem la o lecție despre astronomie, ci cuprindem universul prin poeme, care se cristalizează nu în formule chimice, ci printr-o imaginație stranie, ce traversează „un efort de neputință în imponderabilitate”, o „non existență apatică”, pentru că „s-a frânt realitatea, / încropind o improvizatie îndoielnică. / Tragică reprezentare”, (*Imaginație*, pp.81-82).

Lăsăm virgula din citatul neterminat, pentru că urmează o *Scrisoare către mine*, în care poeta adună „cuvinte sparte” din care încercase să construiască o lume din interiorități și fragmente dintr-o realitate imaginată în dezordine sau descompunere!

Dacă am fi colecționari de construcții ce aparțin unui univers în care fluidul liric este dominat de înstrăinare și singurătate, de un refuz al adaptării la o lume a conveniențelor, am descoperi asociații de tipul „malefică înstrăinare”, „nemișcări eterne”, „elicele destinelor solitare”, „paradisul iluziilor moarte” și concluzii: „Nimeni, chiar nimeni / nu-și mai coboară privirea / spre balastul trecut al vieții” (*Gropile*, p. 115).

Ne punem întrebarea dacă poezii presimt ceva, văd *altceva*, prin lentițele larg deschise către univers, dar și către sine. Silvia Curteanu nu infirmă, dar nici nu ne lasă vreo șansă să aflăm un răspuns la aceste întrebări. Poemele poartă un cifru extrem de greu de descifrat. Totuși, pentru că există și un „totuși”, cum însăși poeta scrie undeva, va trebui să citim și să recitim poezia sa, nu ca pe o carte de știință (chimie, fizică, astronomie etc.), în care se pot face măsurători exacte. O ființă scrie și gândește în vacarmul lumii! Poezia are propriile ei încifrări, cărări, axiome, imagini, transmise doar prin cuvinte! Câtă poezie, atâta cunoaștere, singurătate, viață și moarte laolaltă!

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XIX)

Luni, 3 martie 1997. Am pierdut toată dimineața degeaba, în alergături administrative! Incredibil câtă nepăsare și birocrație, mai ceva ca la noi. Politețea funcționarului devine rece când e vorba de un străin. E limpede că francezii s-au săturat de străini, îi și cred! Nu mai au răbdare să facă nuanțări. Madamei Routier, funcționara de la personal care se ocupă de dosarul meu, i-am recitat tot discursul, cum că m-am săturat, că nu pot lucra, că sunt venit în cadrul unui acord, că nu pot ieși din țară, că mă simt umilit etc. Explicația pe care mi-a dat-o e următoarea: Ministerul vostru trebuia să se ocupe din țară de toate formalitățile și să fi venit când toate erau în regulă. În acest caz, puteam aștepta eu mult și bine, că pe madame Boșman o doare undeva! Am pierdut deja primele două-trei luni ale anului universitar, octombrie-decembrie. În cazul ăsta, mă lămurește madama, să mai aștept, că se va rezolva, că e un drum lung al hârtiilor, incluzând Ambasada din București, serviciul muncii de aici, Ministerul de Externe, Prefectura etc. Să nu-mi fac griji, dacă mă întreabă cineva de viză să spun că am actele la Prefectură. La bancă, la fel. Acolo, la bancă, deși spusese să vin încă de vinerea trecută, nu mi-au pregătit încă blestematul de cehier și cardul bancar. Mă enervez, Madame Soulier, șefa filialei Société Générale de lângă Sorbona, se face că nu mă vede (vorbeam cu cea de la ghișeu). Întreb dacă măcar mi-au vărsat salariul, nici pomeneală! Înapoi, la contabilitate, data asta, Madame Couet, contabilă șefă, dă telefon la alta ca s-o întrebe ce s-a întâmplat. Că au emis ordinul de plată vineri, că ei, banii ăștia, trebuie să treacă pe la Banca Franței, că mâine vor fi în cont. Așa că mâine mă duc din nou, să sper că voi vedea banii. În mod normal, zice Madame Couet, plata se face la două luni, după începerea serviciului, dar că mi-au făcut o favoare.

Mai am 45 de franci, îmi ajung până mâine, dacă nu, ca să nu schimb mărci (am schimbat doar 100 de mărci), mă voi împrumuta iar de la Eliza. Am trecut și pe la ei. La UNESCO, scurtă convorbire de salut cu dl. Haulică, abia a venit din țară, se arată destul de abătut, totul începe să devină nesigur. Pe șoferul lor deja l-au chemat în țară. Se vehiculează tot felul de nume pentru ambasadori, de oameni onorabili, dar care habar nu au de diplomatie și nici limbi străine nu știu. Situația este precară pentru toți. Eliza se teme să nu fie chemată la București din zi în zi (firește, asta rămâne între noi!). Mi-ar părea rău să plece, așa mai aveam și eu cu cine mă ajuta, cu cine schimbam o vorbă. Nu mai spun de avantajul mașinii lor, în caz de nevoie. Sper totuși să se rezolve cu salariul mâine. Partea bună este că, în felul ăsta, mă obligă să economisesc. Mă duc cu vorba, îmi spun mereu că mâine, mâine, mâine... Cât voi mai avea răbdare? Cu toate astea, starea mea de spirit este bună, nu mă impacientez, lucrez cu spor și... te aștept. Îți povestesc toate fleacurile, ca să fii la curent tu acum și să le pun la păstrare pentru... viitor. Oricum, toate astea ar trebui să te amuze, fiindcă esențialul îl știi dinainte, de la telefon. Aștept cu nerăbdare să te întreb poi-măine dacă ai primit cadoul, dacă ți-a plăcut!

Mă cam încearcă un fel de frisoane! Doamne, de n-aș răci din nou, căci abia am scăpat de sinuzită. E 9 seara, lucrez, lucrez, lucrez, lucrez! Asta este viața mea, dacă vrei să mă înțelegi. Și ca lucrul să fie compensabil pentru amândoi, ca pereche, încerc să strâng niște bani, în aceste vremuri de adâncă recesiune și criză. E o șansă! În țară amândoi ne-am duce în derivă. Să facem acest mic sacrificiu. Hai, fii rațională! Fără tine nu pot nimic. Dacă tot o să văd și o să văd că nu devii optimistă, puternică, iată, până la urmă mă voi întoarce, dar să vezi că, și cu mine acasă, nu o să fie deloc nici mai ușor și nici mai bine. Încă o dată, fii alături de mine, cum ai fost de atâtea ori și dintotdeauna!

Marti, 4 martie 1997. Draga mea, dragă Dinu, noaptea trecută și astăzi am avut o zi foarte grea. Cum vă povesteam în scrisoarea trecută, am avut o febră foarte mare. Am stat în pat și m-am doborât (supozitoare și aspirină). Mă întrerup din scrisoare, au vrut să mă viziteze Eliza și Costi, le-am spus la telefon că sunt bolnav. Mi-au adus niște doctorii antigripale din partea lui Hăulică, de fapt. Am stat de vorbă vreo oră, apoi m-am întors la scrisoare. Iată deci filmul zilei: după o noapte frământată de febră și transpirație, dimineață mă scol la 9 și pe la 10 plec la bancă. Sunt acolo la 11,30, conform înțelegerii, dar surpriză! Nici acum nu erau gata documentele. Îmi ies din sărite și spun că nu plec de acolo până nu-mi văd cehierul și banii. Madama, ofensată, nu

are încotro. Aștept vreo oră și, în sfârșit, îmi dă cehierul și extrasul de cont: din 8500 de franci primiți, 250 au fost reținuți pentru deschiderea contului, 100 îi scosesem eu, deci au mai rămas vreo 8150. Scot pe loc 6000, pentru a-mi plăti datoriile: 4000-Eliza, plus 2400-chiria pe martie. Elizei îi dau doar 3000, restul mai încolo. Deci, ca să fac socoteala globală, rezultă că voi cheltui, în medie, 3500 de franci pe lună, ceea ce înseamnă economii de patru sau cinci mii de franci. Azi am mai făcut niște cumpărături: o brichetă (10 franci), o cartelă telefonică (42 de franci) și un aparat de radio (290 de franci). Alte cheltuieli importante nu mai am de făcut, doar eventual, niște pantaloni, mai încolo. Înseamnă că începe procesul de acumulare. Mărcile nu cred că o să le schimb, le port deocamdată la mine (am schimbat doar 100 de mărci), cred că îmi voi lua un lacăt la dulapul din cameră și o să le las acasă, până vii tu, să le iei cu tine înapoi. Nu am reușit să le schimb în franci, cu toate că aş primi dobândă, la reconversie, ce dau pe mere voi lua pe pere. Nu mai pun umblătura prin bancă. A început să-mi curgă nasul, strănut, groaznic! Azi am mâncat o supă de legume (din plic) și un iaurt. Mi se face foame, voi mânca niște biscuiți, iar pentru școală, mâine, îmi fac un sendviș cu unt și cașcaval. Mâine este ziua cea mai grea, am ore între 10,30-15,00, nu știu dacă voi rezista până la sfârșit.

Paris, Prefectura

Încă ceva! Am rugat-o pe Eliza să se intereseze la Consulatul nostru, pentru eventualitatea că m-ar putea ajuta cu viza de long séjour. Răspuns: Nu! Dacă se ocupă administrația, este cel mai bine, dar durează două-trei luni! Mâine voi face niște fotocopii după invitațiile în Italia și Germania și le voi trimite prin poșta doamnei Routier, poate ajută la ceva, să-mi dea mai repede viza.

Mai telefonează-i, te rog, lui Alexandru Gafton și spune-i să-mi scrie urgent, dă-i numărul noii camere 314 și să-mi spună ce a mai făcut cu Grimm, cu Meillet și cu seminariile mele. Insistă, spune-i că îl rog să-mi scrie imediat. Mi-am cumpărat astăzi, de la un buchinist de pe Boulevard Saint Michel, *Les Misérables* de Hugo. Printr-o stranie coincidență, am găsit volumul al cincilea (10 franci), ultimul, pe care îl reciteam mereu în copilărie, în românește, căci se găsea în cușorul cu cărți al tatei, de la Seimeni. Mă apuc să citesc volumul, cu un sentiment intens de nostalgie. Groaznic, îmi picură nasul, nu știu cum am să fac mâine: am 5 ore! Revin la Hugo: cred că acel volum al cincilea este poarta mea de intrare în spiritul francez, atât de greu de definit. Franța este o idee alcătuită din mii de frânturi adesea contradictorii. Radioul nu prea mă satisface, totuși: debateri, interminabile, pe probleme de șomaj, inflație, scăderea nivelului de trai. Pe de altă parte, o intensă preocupare pentru conservarea gloriei Franței. Franța înseamnă și o politețe spontană și banală - azi întreb o cerșetoare, în centru (Saint Germain), unde este FNAC (magazin de electrice, muzică), dialog complex, fraze ceremonioase, la sfârșit plec, mă strigă, monsieur, monsieur, quoi? Uitasem să spun Au revoir! Dar mai este și mitocănia și evidentă xenofobie a funcționărimii. Paris este visul de frumusețe al oricărui intelectual din lume, dar și sărăcia și tensiunea mocnită a banlieu-urilor!

Nu știu dacă ți-am spus în scrisoarea trecută, vara mea Mariana (de la Medgidia) s-a călugărit cu ambele fete (Gina și Magda), la mănăstirea Bistrița, Vâlcea. Știi, am trecut astăzi vară pe acolo! Am altă informație, de la Eliza: Virgil Tănase, fostul dizident, încă director la Centrul Cultural, a trecut pe la ei astăzi și a vorbit cu Hăulică să-l primească un fel de funcționar la el, în caz că îl dau afară de la Centrul Cultural! Eliza se teme de unele intrigi care să conducă în cele din urmă la excluderea ei. Cum spuneam, la Paris, nu moare nimeni de foame, dar cam toți românii au o situație foarte precară! Această situație

este creată anume de oficialități, pentru a stopa asimilarea. Venitul meu de plus/minus 8000 de franci este considerat onorabil, salariul minim garantat fiind de 5500 de franci. Un măturător de noapte primește șase mii de franci pe lună, un profesor universitar plin între 14 și 20 de mii de franci. Salariul meu este considerat un salariu de stagiar, atât primește aici un asistent în primii ani de lucru, deci 1300-1500\$. Pentru asta, majoritatea celor cu sau fără familie preferă să trăiască în împrejurimi, la 40-50 km de Paris, unde chiria este puțin mai ieftină (nu cu mult!). Voi vedea în timp, ce soluție voi adopta. Deocamdată, chiar cu 2400 chirie în rue Citeaux (foarte mulțumitor, cu atâți bani în oraș găsești doar o chichineață insalubră!), tot pot economisi minimum trei mii de franci pe lună, ceea ce este foarte bine (600\$ de dolari). Hai să nu spun 600 de dolari, dar măcar 450 sau 500 tot pot pune deoparte!

Miercuri, 5 martie 1997. Nu mi-ai spus dacă ai primit plicul mare, cu afișul de la Operă. Nici ecouri mai concrete la scrisorile mele nu sunt! Oare chiar le citești sau te-ai plictisit? Vederile ai început să le primești? Spui că mi-ai trimis adresele prietenilor, dar nu le-am primit. E posibil ca o scrisoare să se fi pierdut? Numerotează-le! Lui Scorțanu nu îi da liber pentru dicționar, doar eu pot decide dacă, în ce condiții și când îl vom publica. Așa să-i spui! Avădanei mi-a răspuns la scrisoarea pe care i-am trimis-o și mi-a spus că Andrei Hoișie a văzut cartea noastră la Lupescu. O fi văzut coperta, ca și noi, sau chiar a apărut? Când apare, îmi trebuie neapărat vreo 10 exemplare, să împart pe aici. Gata, mă opresc, peste două ore îți dau telefon, voi scrie impresiile. Ba nu, am uitat să spun cum a mers la școală. Greu de tot, primele două ore credeam că mor, plin de transpirație: lexicul de origine latină, texte din manual și *Miorița*. Nu am îndrăznit să o scurtez, de teamă să nu-mi fac nume rău. A nu-ți face orele e grav de tot. Poți lipsi doar dacă ești în misiune (congrese etc.) sau bolnav, o adeverință medicală, ori eu încă nu-mi știu statutul. M-am întâlnit cu profesorul Bec, a acceptat să-i facă o recomandare colegului Constantin Pricop pentru o bursă Tempus. E amabil, dar zgârcit la vorbă. I-am văzut cărțile la bibliotecă: un *Précis de la littérature italienne*, o ediție de *Opere* de Machiavelli (2 volume), bilingvă, alte lucrări filologice. Când o să am cărțile mele, o să i le dăruiesc, ocazie cu care vom intra poate în mai multe amănunte.

Vin de la telefon! În sfârșit, te-am găsit mai calmă! Dar tot mărâi împotriva. Îți repet: nu am cum să câștig în țară 4-500 de dolari, plus cărțile pe care le scriu, plus venirea noastră aici pentru cel puțin trei luni pe an! Asta în cazul în care nu vei/vom hotărî să rămâneți cu mine de tot! Contactează-o neapărat pe Felicia, o rog să-mi mai aducă niște cărți ale mele și (neapărat) dicționarul german-român (cel mare!). Dacă o vrea!

Duminică și sâmbătă ar fi urmat să merg la Tours, la Festivalul limbilor. Am renunțat, în starea de gripă în care mă aflu, nu pot risca! I-am comunicat funcționarei de la Ambasadă (Anca Opriș, consilier cultural), regretele mele. Regret cu adevărat, ar fi fost o experiență interesantă, dar e prea riscant. Și apoi Tours este capitala Lorenei, unul din leagănele Franței istorice, țara castelelor. Îmi pare rău realmente! E ora 3:00 noaptea, încă nu pot dormi. Ascult muzică la radio, pe toate canalele doar muzică la ora asta! Îmi pare rău că nu pot lucra. Trebuie să stau lungit în pat. Am citit pe rupelele „Paris Mach” și „Figaro Magazine”, numere depășite de anul trecut. Bine că le-am terminat! Acum, ca literatură de timp liber, mă apuc de *Mizerabilii* lui Hugo. Peste tot, în ziare, lumea se plânge că Franța decade cultural, nu mai sunt idei, oameni-forță, că francezul de rând habar nu mai are de propria tradiție. Doamna Santroud, pensionara, fostă profesoară de engleză și simpatizantă a lui Panait Istrati, pe care am vizitat-o deunăzi, se arăta mirată că studenții mei nu auziseră de Clément Marot, invocat de mine în legătură cu Dosoftei! Când vin cărțile trimise de tine prin Ioana, îi voi dăruia ei o parte din ele, intuiesc că e binevoitoare, la o adică pe ea o voi ruga să vă facă invitația oficială! Vom vedea, poate primesc până la urmă viza în timp util! Azi i-am trimis Doamnei Routier fotocopii cu invitațiile în Italia și Germania, să explice la Prefectură, că am nevoie urgentă de viză să pot intra și ieși. Când o voi obține, imediat vin acasă, poate chiar de Paște, dacă dă Dumnezeu, pentru măcar două săptămâni!

Joi, 6 martie 1997. Bucuria unei noi zile. Azi voi merge la cantină, mi-e cam dor de ceva cald. La trei am ore și gata săptămâna asta. Până la masă mai traduc două - trei fraze din Sf. Augustin. De trei zile, de când cu boala, nu am mai dialogat cu el!

Dionisie VITCU

„Setea de glorie e ca râia...”

Multe prostii oi fi făcut de când sunt. De una îmi pare mai rău; atunci când după '89 am *călcat în altă politică*, nouă, mai lejeră parcă, am *purces* în Parlament și acolo am întâlnit la vremea respectivă oameni deosebiți de la care puteam să învăț câte ceva ce mi-ar fi folosit pe mai departe, în viață. În *lumea aceea* aleasă democratic am întâlnit câțiva veterani, oameni politici care au traversat ani grei din cumplite vremuri trecute, figuri distinse cu aere de noblete Ion Rațiu, Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu, dar și din vremea de curând apusă, Marțian Dan, Petre Sălcudeanu, Ștefan Cazimir, Nicolae Manolescu, Béla Markó, Eugen Barbu, Ioan Alexandru, ..., Ștefan Augustin Doinaș, ..., Dinu Patriciu, Stelian Tănase.

Eram încrezător și chiar convins că voi reuși să influențez oameni de aleasă ținută intelectuală la susținerea unui proiect de recon-

struire a Teatrului Național de pe Calea Victoriei, pe locul unde a fost bombardat în cel de-al doilea război mondial. Mă lăudasem în tren, în una dintre călătoriile mele spre București, unui domn important cunoscut ieșenilor mai vechi ca director la CUG. S-a uitat la mine și m-a privit cu milă. „Tovarășu...” (mi-a zis și s-a corectat) „Domnu’ meu ai să ridici mâna acolo până ai să faci *scurtă* subsuoară! Acolo votezi ce-ți cer acei cu care defilezi!” Nu l-am crezut, dar nici *scurtă* n-am făcut pentru că de multe ori am fost *pentru-contră*. Asta m-a costat. Atitudinea mea neînțeleasă de alții, neclară nici mie, m-a izolat de grup și proiectul meu cu reconstrucția Teatrului Național din București, utopic până la urmă, a devenit banal. Dezamăgit, mi-am pierdut încrederea și mi-a pierit entuziasmul. Simțindu-mă neadecvat și izolat am renunțat la banii din *suma de forfetare*, fiindcă nu trebuia să aduc dovada cum am cheltuit fondul, m-am temut de complicații și, după terminarea mandatului am refuzat *pensia nesimțită de politician*. S-au găsit câțiva să mă denigreze în presă. *Șapui!* I-am ignorat și-am lăsat *timpul* să rezolve.

N-am avut tupeu și îndrăzneală să mă apropiu de personalitățile amintite, să-mi deschid inima, să-i provoc, în mod special pe marele arhitect Dinu Patriciu sau pe academicianul Nicolae Manolescu. Cu Ștefan Cazimir aș fi putut dar... cu șeful Partidului Liber Schimbist aș fi încurcat dialogul. Și fiindcă veni vorba de dialog, în politica românească se încheagă greu și fără coerență. Și nu numai în politică.

Unul dintre cei mai de seamă cărturari, directorul *României literare*, Nicolae Manolescu își exprima regretul că *la noi e putred mărul*, elitele nu mai folosesc dialogul, această formă civilizată de a ne exprima opiniile în folosul și spre binele societății. Dădea exemplu de reviste și personalități care regretă aceeași stare de lucruri. Am întâlnit numele unui mare artist pe care l-am cunoscut cândva, când era la Teatrul Mic și i-am citit cu atenție opiniile în *Viața românească*. A fost tentat într-o vreme să pună în scenă la noi, la Național, un spectacol cu o piesă shakespeariană; din ce motive nu știu, proiectul a căzut. Am regretat, este unul dintre puținii regizori mari de la noi care iubesc actorii, îi cultivă, și se folosește în creație de harul lor. Fac această afirmație cunoscându-i colegii folosiți în spectacole, dar și din însemnările sale, în elogiul adus actorului înzestrat, într-un minunat poem-eseu publicat în *Revista Teatrul azi*, la aniversarea Teatrului Național din Cluj. Înțeleg

nemulțumirile și revolta sa înăbușită provocată de *virusare*, a „artiștilor” *orgolioși, îndrăzneți și obraznici*, doctori și masteranzi care au invadat teritoriul creației (nu numai teatrale). Nemulțumirile creatorului, omului de teatru-filozof n-am să le iau drept... „biciuirea ucenicilor ce nu-și urmează învățătorul!” nu, are dreptate! Trec cu vederea că în expunerea sa, succintă, lipsesc numele unor personalități pe care cu siguranță le prețuiește... Radu Penciulescu, Ion Cojar, Horea Popescu, Lucian Giurchescu... nu mai amintesc actorii, *toți suntem geniali...* dar, după evenimentele din '89 s-au produs mari zdruncinări și-n Teatru. Cei care ocupau cabinetul directorului, deși profesioniști recunoscuți au fost îmbrânciți, și aici mă gândesc la maestrul Radu Beligan. A venit libertatea la putere, au căzut cenzura, viziunile, normele, planul de spectatori, de încasări... s-au înființat școli de ac-

șchioapă primul pe afiș. Nu contează dramaturgul, nu-s importanți actorii; avem alt public, sunt alte cerințe!

„*Setea de glorie e ca râia, de ce o scarpini, de ce te mănâncă*” vorba lui A. Vlahuță. S-au apucat să-l modernizeze pe Caragiale, „scriitorul cel mai grav din literatură română” și au găsit noi coordonate în textele lui „Moș virgulă”. Nicio lege, niciun tribunal nu-i apăra pe marii scriitori, dramaturgii clasici de operațiile binevoitorilor moderni care văd ce n-au văzut autorii când și-au zămislit operele. Și ca să-l citez pe Copeau „nu numai actorii sunt cabotini și regizorii sunt”; *spontaneitatea și inteligența nu se pot simula*. Oamenii de cultură, înțelepții lumii care vin pe linie, încă din sec. VII î.e.n, de la Thespis și Arion, au văzut în Teatru o religie care comunică o idee, *o atitudine, un mesaj, un punct de vedere, o catedră, o tribună* și nu pot să nu-mi amintesc mesajul lui Iancu Văcărescu când ne spunea în „Odă la Saturn”: „V-am dat teatru... În el năravuri îndreptați/ Dați ascuțiri la minte/ Podoabe limbei voastre dați/ Cu românești cuvinte.”

A trecut mai bine de un sfert de secol și dramaturgia noastră nu s-a ridicat la nivelul așteptat. Tot *Steaua fără nume*, tot *Gaițele*, tot *Tache, Ianche și Cadâr* satisfac dorințele actorilor de a gusta plăcerea aplauzelor publicului. Prin dispariția lui Valentin Silvestru, critica de teatru nu promovează *valori*, se povestește frumos despre spectacolele „muzeu”. Actorul român trebuie să-și câștige locul în spectacol. Lumea vine la Teatru, marea ei majoritate, să vadă actorii. Alexa Visarion nu-și mărturisește până la capăt nemulțumirea adunată în suflet, dar ne sugerează să meditam la întrebarea pe care și-a pus-o Eugen Ionescu, reluată de marele cărturar contemporan Nicolae Manolescu: „Cine poate ști care sunt adevărurile de care va avea nevoie posteritatea, adevărurile care o vor reprezenta?”

Flavius PARASCHIV

Nainoa și rechinii

Kawai Strong Washburn este un scriitor american cu o prezență discretă în peisajul literaturii contemporane. Prozatorul s-a născut în Hawaii și așa cum era de așteptat universul lui fictional este puternic influențat de mitologia și religia din zona respectivă (Măui). Washburn a scris în special proză scurtă, dar în 2020 a debutat cu un roman la care a scris timp de 10 ani: *Rechini în vremea salvatorilor* (Editura Polirom, 2023)

Pentru acest roman de debut autorul a primit 2 distincții importante în USA: PEN/Hemingway Award și Premiul pentru carte din Minnesota (2021). Textul este alcătuit din patru capitole, care surprind destinul unei familii din zona Kailua-Kona, Hawaii. Părinții sunt extrem de săraci, dar în ciuda dificultăților materiale reușesc să-și crească decent cei 3 copii. Viața lor este dată peste cap atunci când personajul principal Nainoa (sau Noa, cum îi zic apropiații), în timpul unei excursii pe un vas de agrement, cade în mare. Când toți credeau ce este mai rău, copilul este adus la suprafață nevătămat de niște rechini...

Din acest moment, familia capătă un statut aparte, iar băiatul de 7 ani începe să fie văzut ca un soi de Mesia. Cu alte cuvinte, peste noapte toți devin faimoși. Mai mult decât atât, Noa dobândește și abilitatea de a săvârși miracole, reușind să-i ajute pe oamenii cu diverse probleme sau afecțiuni. Această etapă a personajelor este, de altfel, esența primei secțiuni a cărții, capitol care poartă și un titlu edificator: „Eliberarea”.

Lucrurile bune nu durează mult, iar Noa, treptat, refuză să-i mai ajute pe oameni, ceea ce înseamnă că problemele financiare pun iar stăpânire pe familie.

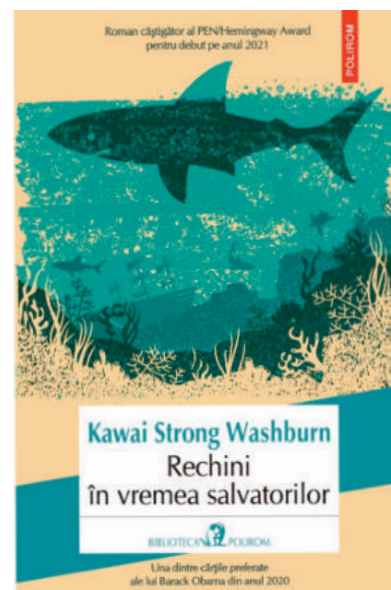
Timpul nu stă în loc, iar Noa, sora Kauî și fratele cel mare, Dean se maturizează, fiecare alegând un drum propriu în viață. Protagonistul Nainoa devine paramedic în Portland, sora se înscrie la facultate, pornind, totodată, într-un drum nebulos de autocunoaștere, în timp ce Dean își dorește o carieră sportivă, urmărind un trai cât mai bun și cât mai luxos cu putință. Așa decurge cel de-al doilea capitol – intitulat, ironic, „Ascensiunea”. În realitate, toți cei trei frați s-au îndepărtat de familie și – mai ales – de tradiții, lăsând în urmă doi părinți care încă își doresc să facă parte din viața propriilor copii.

Noa, Kauî și Dean, așadar, au ales nu numai cariere diferite, dar și moduri complet opuse de a înțelege realitatea. Kauî, de exemplu, după ce a scăpat de privirile părinților s-a decis să-și exploreze cât mai multe dintre „bucuriile” vieții: droguri, alcool și neratatele nopți în pat cu oameni necunoscuți. Dean este mult prea prins în goana după celebritate și bani și uită complet de ceilalți din jur, iar Noa este hotărât să salveze vieți, folosindu-și atât puterile miraculoase, cât și abilitățile de paramedic. La un moment dat, Noa se va întoarce acasă, după un eveniment nefericit care îi schimbă complet viața. Acum simte nevoia de a se reuni cu tărâmul natal și de a intra din nou în circuitul pe care l-a părăsit. Ca de obicei, protagonistul dinamitează iar liniștea familiei, dar de data aceasta consecințele vor fi mult mai mari. Penultimul capitol – „Distrugerea” – urmărește tocmai acest declin social, financiar și spiritual al celor 3 tineri.

Romanul are o direcție captivantă, autorul având inteligenta intuiție de a oferi personajelor un drum propriu până la un anumit punct. Noa este catalizatorul întregului scenariu narativ, iar când acest personaj se stinge pagină cu pagină, Kauî și Dean ies la rampă...

Ultimul capitol – „Reinoirea” – prezintă personajele într-o nouă ipostază. Dacă până acum încercau să fugă de spațiul în care s-au născut, la final vor încerca să reînnoiască legăturile cu tradiția. Vorbim, așadar, de un periplu introspectiv, care ar trebui să ne facă să înțelegem scopul nostru în acest plan finit al realității...

Volumul *Rechini în vremea salvatorilor* discută, înainte de toate, despre natura omului, iar prin această alegere tematică, scriitorul american Kawai Strong Washburn și-a asigurat un debut puternic și convingător ca romancier.

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* De câte ori se întâmplă să trec prin locurile binecuvîntate de prezența acelor ciini de care am fost mai atașat decît de mare parte din omenetul ce mi s-a perindat prin viață, mă simt precum mutilatul căruia îi zvîcnește brațul amputat. Doar că nu brațul, ci, o regiune a inimii, o parte stinsă a constelației sale. Cînd moare un cîine, undeva, într-un loc prin care ai trecut adesea și vei continua să mai treci, pentru că memoria îl ține mai departe, l-a țintuit acolo, deși ea e doar sediul umbrelor acelor bucurii iscate în vatra inimii, un cîine știut de mult, mori și tu, cu fiecare dintre trecerile tale prin acel loc, începînd cu ultima și încheind cu prima, pe care nu ți-o mai amintești. O moarte repetabilă, într-o serie retroactivă, o moarte în lanț, așa cum se întâmplă cu piesele de domino. Amintirea lor e cerul sub care curge viața. Va trebui să fac loc absenței, inelelor ei de creștere concentrice, pînă ce va deveni (și) a mea...

P.S. Ieri (28.04.2021) a fost episodul pilot, prima dată cînd am ajuns pe domeniile Blăniței Unduitoare, știind că ea nu mai este.

* Dilemă pe trei cărări: ce se mai poartă de ziua muncii, mască de corecție, cască de protecție sau centură de anduranță? (1.05.2021)

* 5.05.2021. Și voi descinde din nou în focar, acum doar un crater stins, pustiu. Și mă voi pierde printre cei ce mi-au fost dintotdeauna alături, nefiind niciodată împreună. Cei ce aveau puterea de a-și aminti de mine nu mai sînt. Și vechile străzi mă vor pîndi iarăși, vor fi aceleași tentacule la capătul cărora întrezăresc trecutul, înfățișarea sa meduzată, așa cum umple alte și alte matrițe cu sintaxa sa suplicială, totuși aurorală mereu. Și vîntul, cea mai acută dintre forțele sale de sublimare, îmi va vorbi înmănușînd în cor vocile dispărute, într-o singură limbă, care le face moarte pe toate celelalte. Și vechi topoi, urmînd aceeași alchimie, vor deveni alți tropi. Pînă ce, între viața de acum și poeme scrise demult, orice diferență specifică se va topi și orice asemănare cu realitatea va consfinți o intuiție izbăvitoare. Și va fi evacuare din mundan sau lustrație, totuna. Și va mai fi un pas definitiv spre peretele fluid al poemelor, dincolo de care abisurile se limpezesc. Sîntem (id)entități vagante, adesea mutante, în mișcare și, tocmai de aceea, eminamente precare.

* Gestaltiștii de ieri, distanțiștii de azi. Recte, transgresiștii sans rivages, fără sațiu, fără număr, tulburător de egali cu ei înșiși peste tot, nu însă și pentru oricine. Sînt ai...cui trebuie. Întotdeauna. Now & here, not nowhere.

* Trecutul are metabolismul unui boa. Un (prea)lung-metraj elegiac metabolismul ăsta. Așa că, strînge cureaua, strînge din dinți, strînge-te de pe jos, ca să-l cîntești, să-l hrănești...trăiește! În fond, e serviciu contra serviciu. Amintirile sînt ferestre și uși prin care pătrund lumina și aerul. Altfel, totul ar fi o galerie subterană, săpată la nesfîrșit. Se pare însă că nevoia de cîrțițe e din ce în ce mai mare.

* (24.05.2021) O altă zi în care eu sînt altul...născut în aceeași zi cu mine! COVIDO ERGO SUM (mutații, distopii & distrofii urbane postumane)

* 15.05.2021 (undeva în Păcurari, scenă de gen dintr-o lume dispărută) – Ca și cum/ cînd (pentru temporalisti!) nu ar fi fost destul că e pentru a treia oară cînd ajung aici, de la plecarea Blăniței Unduitoare și pustietatea e usturătoare ca o arsură, iar, în ciuda viermuiei vremelnice de la poalele lor, ziguratele de beton îmi lasă senzația că străbat un canion din Nevada, acel cadru care te duce cu gîndul la locuri în care se fac experimente atomice, tutelate și aflate la dispoziția unui singur ochi, ciclopici (& cu multe alte proprietăți pe care nu ne mai obosim a le enumera, căci, ar fi o invocare care i-ar spori forța)... Văd. La cîteva zeci de metri un tramvai care, după culoare, aduce a omidă metalică. La geamuri, agățate monocord, măști însuflețite. Pe partea de jos a caroseriei, vopsită într-un verde care ar fi invidiat și de arbori, atașat unui chip exaltat pînă la extază, scrie: „Respiră cu toată puterea plămînilor tăi! Tu știi care este vîrsta reală a plămînilor tăi?” Grotesc! P.S. Opa! Reclama e sufletul comerțului? O fi avînd suflet comerțul? Nu cumva e o eroare (de logică) sintactică și reclama a ajuns comerț cu suflute...goale?

* 17.05.2021...La cinema Victoria (se de)rulează coproducția „Vaccinare fără programare” (bănuiesc că și fără frontiere, ca orice coproducție care se respectă!), în regia celebrului Pfizer. Robii lui Dumnezeu, spectatori ca-ntotdeauna, se injectează, apoi se relaxează...

* Nostalgia, călăuza hipnotică, acaparantă pînă la stadiul depozedării de prezent, pînă la a face din acesta din urmă o pojghiță, crusta bicusnică, ciuruită de impenitente ipostaze ale trecutului, un carusel al intruziilor și efuziilor de nestăvilit. Prăbușit cu fața în sus, urmărind fascinat procesiuni de umbre înlănțuite pe pereții peșterii, țintuit, străpuns de covorul de stalagmite. Aici sînt doar masca, paravanul, în spatele cărora îmi fac de cap, mă mișc ilicit prin locuri pentru care memoria definește toate parolele și codurile. De parcă m-aș smulge tot mai greu din convorbiri ce se vor consolatoare, cu cineva aflat departe, care își trăiește, în sfîrșit îndelung visata poveste. Nostalgia mă face să lipsesc nepermis de mult din viața de acum, să dau delete întîmplărilor anunțate sau să amîn în stadiu de draught evenimente, cu speranța secretă, insidios jubilarie, a evanescenței lor fără urmă. Constrînge adorabil, prin oferte ei irezistibile, la concubinajul celui ce ai fost, copleșitor nucleu iradiant, cu cel care ești, prins irevocabil în raza a cărei „sursă” se îndepărtează, dar al cărei vîrf rămîi definitiv. Primul, infatigabil, singurul care, de facto, se mișcă (în reluare?), actorul, celui „prezent”, revenindu-i doar rolul de a bifa un simpl act...de prezență. Pact, adesea pur fiziologic, vegetativ, al rutinei și uzurii. Iar, cînd și memoria are calibrul de calamitate și lucrează full-time, cumular, nelăsînd uitării prerogativele ei sanitare și salutare, de primenire, de minimală igienă, împiedicînd-o, pe cît de sistematic și organic, pe atît de eficient, să-și facă numărul, să-și intercaleze liniile spectrale, să-și infiltreze...filtrele, să selecteze, să dilueze. Densitatea celui ce ai fost, a trecutului, se apropie îngrijorător de aceea a găurilor negre, căci el e o summa în creștere, „repartizată” (cuminecată) unei unități de prezent fixe, iar limita de rupere, de cedare, e orizontul colectorului (al vieții lăuntrice), devenit aproape palpabil. A fi nostalgic pînă la paseism, așa cum ațîia și ațîia sînt „prezenți” pînă la traseism. Cum se vede, „-seismul” e peste tot, e, altfel spus, „transgresist”. Inevitabil, cită vreme nostalgia e geologie & arheologie operate pe sine. Nostalgia, acel perpetuel leading engine (marele motor, motorul pivot) al auto-ficțiunilor, marea producătoare de distopii derulate clandestin, sans rivages, marele sponsor al lung-metrajelor dicteului de sine și pentru sine. Fără prescripții, ca orice delir.

Ioan RĂDUCEA

Stîlplnicul Atlas

Toamnă artistică bogată pe pietonalul Lăpușneanu! Alături de expozițiile care se succed în galeriile situate una lîngă alta, alături de monumentală imagine a Sfîntului Gheorghe ucigînd balaurul (lucrare în metal a lui Vladlen Babcinetchi, preluată după prapuri ce conduceau la izbîndă ostile Sfîntului Ștefan cel Mare și amplasată la înălțime, pe frontispiciul Cinematografului Trianon), în preajma noii întîlniri cu publicul, cu prilejul Noptii Albe a Galerieilor (ediția din 2023, 6-8 octombrie), asistăm și la inaugurarea unui nou proiect, *Atlas*. Inițiat în cadrul UAPR, Filiala Iași, de către amintitul Vladlen Babcinetchi, sculptor monumentalist, ca „expoziție urbană de sculptură”, proiectul constă în fixarea periodică (în principiu, la două luni) a cîte unei lucrări tridimensionale, în capătul de sus al unei coloane – așa precum, odinioară, mulți dintre monahi se nevoiau întru Hristos, fiind și trecuți în calendar, unii dintre ei, ca „stîlplnici”.

Pentru perioada 15 septembrie – 15 noiembrie 2023, cel dintîi dintre expozanți, Felix Aftene, artist aflat în plină vogă, propune o pisică în bronz bleu, cu delicate aripi, a cărei atitudine o scoate (nu de tot) din sfera ludicului și o apropie, de pildă, de Himerale lui Paciurea. Străjuind din înălțime, ea contează și ca enigmă a gestului estetic ori, după cum declară creatorul ei, ca o nouă intenție de atestare a unui spirit al locului. Intenție cu care mereu proaspătul sculptor ne-a obișnuit, de vreme ce surate pisicești din aceeași serie ocupă, de ani buni, balconul atelierului său, aflat alături, fereastra Muzeului Unirii, de peste drum, ba chiar și un snop de țevi de agent termic, înspre malul Bahluiului, în Zona Industrială – trecătorii, consumatori (involuntari) de artă, pot crede că este una dintre pisicile *de pe acoperișul fierbinte*, ca să trimitem și la piesa lui Tennessee Williams...

Alături de insolita prezență, remarcabilă este și istoria coloanei în cauză, înaltă de mai bine de cinci metri, care va servi de acum încolo drept amplasament al „Atlasului” – nume mitologic, de pus însă în relație și cu vertebra cervicală care susține capul, ajută flexiunii gîtului, asigurînd și legătura cu restul trupului. Cu striții dorige, dar cu un capitel mai degrabă corintic, ea face parte din seria stîlpilor de susținere a fațadei nordice a Hotelului Traian, cea dinspre Strada Lăpușneanu, datînd prin urmare de pe la 1880. În urma distrugerilor din vremea războiului (Al Doilea Război Mondial, care a devastat orașul în 1944) a stat multă vreme îngropată, pînă cînd amenajări stradale recente, de la restaurantul denumit acum „Foom by Nemțeanu” (susținător al acestui proiect), au dus la redescoperirea sa, în excelentă stare de conservare (odată, lucrurile se făceau temeinic...). Ca inițiator al proiectului, Vladlen Babcinetchi reușește recondiționarea și reamplasarea ei într-o poziție nu se poate mai bună, în prelungirea fațadei hotelului, a grilajului de la restaurantul amintit și colț cu clădirea istorică ce adăpostește sediul filiației UAPR precum și mai multe săli de expoziții și atelier. Să-i urăm proiectului Atlas, ca și proiectului Piedestalul de la Ateneu, instituit acum doi-trei ani, de către același entuziast sculptor, viață lungă și atragerea unor artiști cît mai inspirați, întru crearea unui climat (artistic) pe cît se poate mai respirabil, demn de un oraș cu tradiție, pîndit însă la tot pasul de jungla urbană!...

Emanuel VASILIU

Reprise

Avînd în vedere recentul succes festivalier al filmului „Cea mai rea față din lume”, regizat de cineastul norvegian Joachim Trier (încoronat cu premiul pentru cea mai bună actriță într-un rol principal la Festivalul Internațional de Film de la Cannes din 2021), m-am gîndit să recenzez prima sa producție din trilogia „Oslo”, care mai cuprinde „Oslo, 31 august”. Intitulat „Reprise”, titlul acestui film a fost tradus în limba română drept „Repriză”, deși o tălmăcire mai adecvată ar fi fost „Reluare”, dată fiind substanța epică.

Realizată în 2006, pelicula urmărește relația de prietenie dintre doi scriitori în vîrstă de 23 de ani, Phillip și Erik, aflați în preajma debutului literar, conturînd și o radiografie e mediului creativ din Oslo, respectiv a raportului dintre cinci amici crescuți în spiritul punk-rock reprezentat de formația *Joy Division* și emulat de trupa în care doi dintre ei cîntă.

Dincolo de ambițiile literare ale lui Phillip și Erik, filmul este marcat de romantismul primului, care îi și cauzează o psihoză venită pe fundalul relației obsesive cu partenera sa, Kari. Acest romantism este utilizat regizoral în secvențe de mare efect, care valorizează jocuri copilărești ale superstiției, cum ar fi pariul că la finalul exact al unei numărări de la 10 la 1, persoana de care-ți place se va uita la tine. Acest lucru chiar se întîmplă într-o secvență de început a relației dintre Phillip și Kari, dînd startul unei reutilizări a procedurii în momentcheie ale filmului. Discursul regizoral este extrem de inventiv, folosind cu generozitate *flash-back*-uri și *flash-forward*-uri, un bun exemplu din prima categorie fiind o amintire din copilărie, care-l împiedică pe Erik să se despartă de prietena lui, Lilian; pe de altă parte, monteur-ul intercalează cadre din viitor între prim-plan-uri în oglindă ale lui Phillip, un procedeu mai rar întîlnit în cinematografia de autor.

Filmul își onorează încadrarea în genul dramediei prin momente de umor presărate de-a lungul progresiei epice, precum și prin secvențe întregi concepute drept descărcare comică. Un astfel de exemplu este secvența de negociere a titlului pentru primul roman al lui Erik, care tocmai fusese acceptat pentru publicare. Personajul directorului editurii este conturat drept o figură mai degrabă neglijentă, luând fără probleme o gustare și vorbind în același timp cu Erik. Își arogă o atitudine parentală, spunîndu-i să lase sentimentele (privind lansarea cărții) în seama lui. Titlul romanului lui Erik este „Prozopopee” (care este o figură retorică prin care autorul pune să vorbească o persoană absentă, defunctă sau un personaj alegoric), un cuvânt greu de digerat pentru directorul editurii, care îi recomandă titluri precum „Foamea” sau „Infernul”. Felul în care joacă gestual concentrarea și inspirația unui personaj lipsit de ambele este, de asemenea, ilar.

Psihoza suferită de Phillip are repercusiuni și asupra viitorului său literar, acesta declarînd, la un moment dat, că nu mai vrea să scrie. O încercare ulterioară, venită în urma unei nopți de petrecere, este în mare parte nereușită. Ambițiile literare și romantice ale lui Phillip îl aduc în mod repetat sub grijă spitalicească, filmul neurmărind, însă, vreun discurs moralist, așa cum ar putea părea din descrierea de mai sus. Este, exclusiv, cronica unor destine, marcată de un procedeu regizoral unic acestui film, acela de folosire în vocea din *off* a naratorului a modului condițional-optativ perfect pentru a evada din realitate și a imagina trasee alternative ale personajelor principale. Exemplul cel mai concludent este că prezentul filmului se sfîrșește cu o nouă internare a lui Phillip în spital, moment urmat de un traseu alternativ, ilustrat în secvențe filmate, în care Erik „ar fi plecat” din Oslo, „ar fi găsit un apartament mic unde putea să scrie”, „după luni de muncă grea și-ar fi terminat romanul”, „după un an, Erik ar fi simțit că e timpul să se întoarcă”, „s-ar fi întîlnit din nou (cu Phillip) la o cafenea. Sau la un restaurant...”. Bine-nțeles că acest traseu alternativ imaginează un final fericit pentru Phillip, care și-a reluat relația cu Kari, fiind îngrijit de ea. Paradoxal, nu realitatea prezentului, învingă a unui Phillip bolnav „în reluare”, urmărit cu tristețe de Erik pe holurile unui spital, este cea care concluzionează filmul, ci imaginarea unui final fericit, față de care, deși îi recunoaștem lipsa de veridicitate, avem totuși o relație mai apropiată avînd în vedere tema literară, bazată pe invenție, a filmului. Iată, deci, o producție realistă care depășește limitele veridicității, o sărbătorire a ce „ar fi fost”, ilustrată cu acorduri de rock alternativ.

„Reprise” poate fi vizionat pe Netflix cu subtitrare în limba română.

Adrian Dinu RACHIERU

redimensionări

Eugen Simion, un arhitect cultural (IV)

De fapt, epoca postdecembristă, printre iluzii și confuzii, printre adeziuni și rezerve, în forfota revizuirilor, obliga la dese ieșiri în arenă, întâmpinând (polemic) alaiul contestatarilor. El, însingurat, „capul apolitismului”, a trebuit să înfrunte zgomotoșii apostoli ai Est-eticii, pe bravi revizionisti în ceea ce s-a numit *epopeea lovinescianismului*, taxat drept „uzurpator”. *Moartea lui Mercutio* poate fi citită ca o „lectură arheologică”, reconstituind atmosfera turbulentă a anilor '90, un vacarm întreținut de spiritele inchiizitoriale, acei procurori din viața noastră literară, „gălăgioși, neobosiți și inutili”, cum se lamenta. Replat, dar nu defensiv, Simion răspunde, invocând – drept reazem – spusele moralistilor. Se spărsese, prin polarizare politică, și grupul *României literare*, cu faimoasa echipă de critici. Unii plecând din țară (Iorgulescu, Raicu), alții despărțindu-se cu tămbălău. „Antiteza exemplară” (cf. M. Iovănel) ar fi divorțul Manolescu / Simion, o „rivalitatea inventată”, credea Alex Ștefănescu. În realitate, dacă primul a ales cariera politică iar celălalt academismul, opoziția a consfințit ruptura. Nicolae Manolescu, cronicar literar *par excellence* al perioadei, cu iluzia unui simț unic (estetic), impresiionase prin viteza de reacție; era prompt, elegant, practicând critica de verdict. Simion, dimpotrivă, se manifesta prudent, era analitic-evaluativ, vădind încetineală. Dar să nu uităm, cei doi, într-o complementaritate benefică, dădeau la iveală cărțile care vesteau recuperarea tradiției: N. Manolescu lansa *Contradicția lui Maiorescu* (1970) iar Eugen Simion, prin *Scepticul mântuit* (1971), invita la redescoperirea lui E. Lovinescu, fortificând câștigurile anterioare, greoaie, ale exegezei.

Dobândind, prin poziții înalt-academice, putere instituțională, Eugen Simion, tenace și exigent, a sunat mobilizarea, lansând numeroase proiecte în serviciul culturii naționale. Autoritatea sa administrativă a rodit în „opere colective”; ostracizat pentru falsul apolitism (clamat pe toate cărările), el a supravegheat eficient inițiative de anvergură, probă fiind faptele. Cărcotașii, firește, i-au reproșat „decăderea morală” și „abuzurile inimaginabile”, făcând „mult rău breslei” (cf. Mircea Mihaieș). Dar realizările, probându-i rezistența launtrică la acest veninos asalt concertat, consfințesc voința de construcție / de autoconstrucție în numele *patriotismului cultural*. Pe agitata noastră scenă politică, Eugen Simion a fost „un stabilizator” (cf. Paul Cernat), în pofida furiilor și potrivnicilor. „Faptele numitului Eugen Simion”, cum reclama un Mircea Popescu, i-au adus, împlinind visul lui Noica, și un denunț penal. Reconstrucția instituțională, pe filieră academică, venea să întărească acest entuziasm convertit în fapte durabile. Simion nu se împăca nicicum cu invocatul destin adamist sau cu eternele justificări, „explicând” eșecurile. Mai presus, însă, de aceste incontestabile împliniri, stă opera sa. Experiența foiletonistică, de un calm impresionism rezumativ, veghea în proximitatea textului, căutând *sunetul intim*, alungând gesturile patetice. Înțelegător față de jocul circumstanțelor, judicios și expansiv, inserând reflexia moralistului, încercând obiectivarea, Simion aspira spre sinteze epice, de minuție reconstitutivă, tentat de a se întoarce spre cei „vechi”, inspirat, probabil, de un gând nicasian: „ridicarea minții la întreg”. Fiindcă, mulându-se „pe obiect”, cum observase I. Negoieșcu, Simion, mereu descriptiv-narativ, curios intelectualicește, ispitit, gravitațional, de teme noi, se supune unor lecturi critice atente, vizând *amplitudinea*. O ultimă dovadă ar fi *Recurs la Natură* (2022), îmbrățișând „o temă nouă și dificilă”: natura ca „obiect estetic”. E un studiu geocritic, cu concluzii provizorii, conspectând teoreticienii francezi, folosind termeni importați; o carte ambițioasă, din unghiul geo-criticii, testând, cu știuta-i prudență, *cultura privirii*, dezvăluind legătura misterioasă cu acel „personaj bizar” (numit natură), estetizat, cu drept la poeticitate. Devenit, în modernitate, „peisaj existențial”

(Simion 2022 : 482) și obligând la o lectură multiplă, inclusiv cosmică. „Însemnările” despre peisaj rotunjesc un studiu tematist, placat pe topoanaliză, provocând meditația estetică. Natura, prin relecturile lui Simion, capătă un rol identitar: ființă metafizică la Eminescu, mitică la Blaga, ca frumusețe sofianică la N. Crainic sau existențialistă la Fundoianu, colcăind de vedenii (la Adrian Maniu). Mesianicii, ne reamintește Eugen Simion, recapitulând cu încântare „dimineața poeticească”, sunt „naturiști”, dincolo de vaietul amoros; uimitul Golescu „măsoară cu ochii totul” în timp ce Sădoveanu, ca mare peisagist, dezleagă „logica secretă a marelui Univers”. Categorical, peisajul literar este tema care coagulează energiile criticului, referentul spațial (ca peisaj-receptacol) definind o imagine specifică: spațialitatea românească. În fond, *Recurs la natură* continuă *Dimineața poezilor* (un pariu critic, atunci), ne avertiza Eugen Simion, convocând geocritica modernă, rulând autori „banalizați de școală”. Natura, prin reverii literare, picturale, muzicale etc. rămâne „materia germinativă” (Simion 2022 : 492) și criticul încearcă să sistematizeze ceea ce, până la el, a fost tratat „fragmentar și aleatoriu”. Deslușim aici efortul sintezei. Meticulos, laborios, de mare mobilitate spirituală, publicând volume tematizate, Eugen Simion pregătea, pe suportul organicismului călinescian, o planturoasă Istorie a literaturii. Dacă ea, inevitabil, cere contracția, e de admirat rezistența creatoare de care a dat dovadă criticul, trecut printr-un complot al tăcerii, calomniat pentru apolitismul suspect, apărător al *establishment*-ului literar. Cu prestigiu „risipit” (crede M. Iovănel) ca iliescist, cu „aere de martir” (cf. Alex Ștefănescu), reacționând cu „vehemență controlată” (se destăinuia lui Andrei Grigor), convins că „dreptate are doar opera literară”. Evident, nu putem respinge o judecată integratoare, cea care implică și autorul, cu toate scăderile lui prea-omenești. Dar modelul lui Eugen Simion, moral și intelectual, a fost, fără tăgadă, Eugen Lovinescu. Și-l apropiază, respectând cultul lovinescian al „resemnării în fața evidenței” (operei). Ca model asumat, acceptă puțința criticului „de a corija și de a se corija”; e drept, pendulând între curiozitate și prudență. Mentorul *Sburătorului*, știm, n-a văzut oameni, ci scriitori; cu viziune de mizantrop, nu a clădit pe afecție. Dintre cei care se perindau pe-acolo, sub ochii lui (adică, vorba lui Arghezi, „mirii unei iluzii”), urma a cerne cu flerul său critic, descoperind talentul (real sau închipuit). Ca iubire secretă pe când era doar un tânăr șomer, Eugen Simion descoperea în Eugen Lovinescu un mare spirit și un destin „fără egal în critica românească”. Personaj „subțire” (cum citim în fișa lui M. Nițescu), cel pornit din Chiojdeanca, răsfrățându-se cu identitatea „ploieșteană”, trecut prin lectoratul de la Sorbona (înțelegându-și, astfel, destinul românesc), a fost un

constructor în vremuri tulburi. Nu doar pentru sine. Meticulos, laborios, cu judecăți cumpănite, viza *extensitatea*. Și-a împlănzit „demonii cupinștii” pentru a-și urma Calea și a avut, recunoștea Mircea Martin, „un rol providențial” în cultura română, sigilând o epocă frământată.

Iovănel (2017) : Mihai Iovănel, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, Editura Muzeul Literaturii Române, București.

Iovănel (2021) : Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane: 1990-2020*, Editura Polirom, Iași.

Simion (2017) . Eugen Simion, *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu*, Editura Tracus Arte, București.

Terian (2013) : Andrei Terian, *Critica de export: teorii, contexte, ideologii*, Editura Muzeul Literaturii Române, București.

Ioan ȚICALO

Americanul...

Îmi povestește într-una din zile nepotul meu iubit o întâmplare prin care a trecut cu iuțeală. L-am văzut că-i amărât și l-am provocat la vorbă. Pe nepotul acesta îl cheamă Apollo, scris numaidecât cu doi de I, așa cum a vrut tatăl său, numit și el cândva Darwin, tot cu consoană dublă. Pe cel dintâi copchilut, când l-au dus la biserică pentru botez și i-au dat părintelui Certificatul de naștere, slujitorul altarului s-a crucit:

– Dar, mă rog, ce mi-ați adus să botez o ra-chetă sau un flăcău? Vă hotărâți pe loc să-i puneți un nume de creștin, altfel nu-l cufund în cristelniță!

Cum pe naș îl chema Vartolomeu, i-au zis băiatului tot așa, care a orăcăit în apă ca un broscan la vreme de primăvară. Acasă, tata Darwin a pufnit și a mârâit nemulțumit ca un curcan gata să treacă în altă specie, dar și-a astâmpărat repede oful cu niște palincă și nu s-a lăsat până nu și-a pupat cumătrul de câteva ori, umplându-i obrazul cu salivă. Ca să vedeți înțelegere în familie: mama îi spunea Vartolomei, era mai ușor de alintat, pentru tata el era Apollo, ceea ce l-a făcut pe cineva la școală să-i zică Americanul și așa a rămas pentru lume până în ziua de astăzi, când tânărul a făcut douăzeci și cinci de ani.

– Moșule, a început el, șopârcai eu ce șopârcai printre femei și într-o bună zi, vorba vine, m-am îndrăgostit de o fătucă trăsnet, pe care, de dragă ce-mi era, aș fi mâncat-o ca pe-o ciocolată elvețiană. Până una-alta, o mâncam din ochi și-o visam în toată noaptea, transpirând ca un harmasar printre iepe-si-repe. Un păr auriu, de părea că-i aura unei sfinte, niște ochișori, să te scalzi în albăstreala lor, un glas de pitulice și o guriță cu adevărat fermecătoare ca o căpșună răscoaptă. Mi s-a părut uneori doar că e venită de dincolo de Cercul Polar. Când într-o vreme mi-am luat inima în dinți și am vrut să simt aroma de căpșună, ea s-a strâmbat, s-a desfăcut alunecând ca o șerpoaică din îmbrățișare, ca să-mi ciripească duios, năruindu-mă cu albăstrelele ei:

– Americanule, te invit să vii cu mine undeva...

Mă aflam deja în al nouălea cer, imaginându-mi că mă cheamă la ea în dormitor, să ne cunoaștem mai bine. Pășeam alături de iubită, imaginându-mi... o, dar ce nu mi-am imaginat și am început să transpir din nou... Și unde crezi că m-a dus? În sfârșit, m-a luat de mână, eu mă prefăcusem într-o vâlvătaie, și m-a tras într-un magazin de bijuterii. S-a oprit în fața unei vitrine și numai ce-o aud pe pitulice:

– Iubi, îmi iei și mie colierul acela?

– V-ar sta foarte bine cu el, a intrat în vorbă vânzătoarea, cu obrazul ca o chiflă.

Eu am înghețat pe loc, iar gestionara a plusat imediat:

– Poate fi un superb dar de nuntă...

Cred că m-am schimbat la față, văzând prețul afișat.

– S-a emoționat dragul de el, a intervenit Consuela, uitându-se galeș la mine.

M-a salvat încă o dată mintea mea cea ascuțită și abia atunci am glăsuț și eu:

– Dragă, mi-a rămas cardul acasă, iar bani, în bancnote, nu am atâția la mine. Revenim mâine și rezolvăm problema.

– Bine, iubi, mâine, a acceptat Consuela. Sărbătorim evenimentul în avans, mergem la restaurant. Mi s-a făcut o foame de lupoaică.

Eu am dat-o înainte, scăpat din prima încurcătură:

– Vino la mine acasă, îți pun la dispoziție tot ce vrei și mâncăm pe săturate. Ai ocazia să-ți dezvălui talentele de gospodină.

– Zgârciobarule, mi s-a adresat cu gurița ei de căpșună. S-o crezi tu că eu îmi bag mânuțele în oale. Eu nu-s făcută pentru așa ceva, să știi tu! Am crezut că ai stofă de american, dar se vede treaba că ești un pârlit de românaș... Te-am salutat din mers, adică adios și n-am cuvinte!

M-a lăsat prost și în momentul acela mi-a scăzut temperatura, spunându-mi:

– Americanule, fă bine și lecuiește-te de obrăzare și caută un suflet de om!

Vasile FLUTUREL

Nasc și la Moldova oameni... ai cărții

“Cred că important a fost că am descoperit repede cărțile, ele m-au subjugat iremediabil și tot așa sunt și acum.”

(Nicolae Busuioc)

Editura ieșeană “Vasiliana_’98” și-a îmbogățit de curând colecția de tipărituri cu un volum de bilanț intitulat *În oglinzile celorlalți*¹, purtând subtitlul *Comentarii despre cărțile lui Nicolae Busuioc*, un volum menit a întregi portretul unuia dintre cărturarii ieșeni care și-au legat viața de vastul imperiu al literelor, al cărții românești și universale (ca lucrător în presă, bibliograf, bibliograf principal și director, inițiator și organizator, timp de un deceniu, al Salonului Internațional de Carte de la Biblioteca Județeană “Gh. Asachi” Iași, făuritor al primului pod de carte peste Prut din anii ‘90, menit a racorda cultural Basarabia la Patria Mamă).

A te număra printre cei care-l cunosc și-l apreciază pe Nicolae Busuioc este, de departe, un privilegiu al sorții și putem spune, cu pioasă modestie și aleasă recunoștință, că ne numărăm printre cei care au avut acest noroc.

Volumul are ca texte liminare *Un altfel de cuvânt înainte*, semnat de Nicolae Busuioc însuși, pe post de prefață, un binevenit și foarte bine alcătuit *Itinerar cronologic* aparținând lui Răzvan Balan și o listă a cărților publicate de-a lungul anilor, toate trei având menirea de a ușura pătrunderea în universul scrierilor busuiocene, la care se adaugă, ca anexe finale, câteva pagini de repere biobibliografice, un indice de nume ale comentatorilor și unul de publicații, trei interviuri luate lui Nicolae Busuioc de Valeriu Stancu, Bogdan-Mihai Mandache și Dumitru Șerban, fotocopii după diplome, ordine, medalii, premii, imagini din viața de familie.

Citarea câtorva dintre opiniile celor care au avut, la un moment dat, în atenție scrierile lui Nicolae Busuioc ni se pare necesară pentru o mai bună înțelegere a valorii acestei cărți, care, asemenea tuturor tipăriturilor, de altfel, “vor rămâne doar mărturie a ceea ce am fost și motive pentru a nu fi uitați o vreme”, după cum opinează cărturarul.

Așadar, Virgil Cuțitaru vede / vedea în primul volum din *Oglinzile cetății* “o carte nu numai polisemică, incitantă și instructivă, ci și documentară, în accepția vie a istoriei”, iar Ioan Holban apreciază că “Dialogurile ieșene” (subtitlul cărții, n.n.) ale lui Nicolae Busuioc se citește pe nerăsuflă, surprinzând, toate, prin actualitatea lor [...] *Oglinzile cetății* este o carte care merită citită și reținută în raftul bibliotecii.”

Același acribios critic Ioan Holban consideră că volumul *Fascinații* “este o elocventă pledoarie pentru călătorie și lectură, înțelese ca exerciții ale spiritului” și că *Basarabia de suflet* aparține “unui scriitor pentru care cartea și dialogul sunt reperele idealismului său renescentist: reconfortant, plin de învățăminte într-o vreme grăbită spre nu se știe ce și într-o lume alergând haotic spre nu se știe unde”.

Constantin Ciopraga, în prefața la cel de-al doilea volum al *Oglinzilor cetății*, ni-l prezintă pe Nicolae Busuioc drept “un intelectual de solidă formație culturală” care “are meritul de a pune pe cititorii acestei cărți dense – în stare de rezonanță cu valoroșii săi interlocutori”, iar Liviu Leonte apreciază calitățile de intervievator ale lui Nicolae Busuioc, omul care “se retrace și își lasă interlocutorii să-și exprime opțiunile, inclusiv cele politice, fără a se deconspira cu cine votează”.

Valentin Ciucă ne asigură că *La pas prin Paris* “este cartea unui intelectual marcat de abundența lecturilor și fidelitate în utilizarea lor”, iar Constantin Dram (referindu-se tot la periplusul parizian al lui Nicolae Busuioc) apreciază că paginile acestei cărți “denotă un scriitor matur, îndrăgostit de misia de reporter cultural, de martor al trecerii prin istorie, pagini scrise de un îndrăgostit și rafinat al genului”.

Daniel Corbu scoate în evidență “bogăția și rafinamentul expunerii” în cazul volumului *Semnele înțelepciunii*, iar pentru Dumitru Spătaru (referire la același volum), Nicolae Busuioc este un autor cu “reale

veleități de prozator, narațiunea fiind fluentă și atrăgătoare”.

Anton Adămuț crede că, în *Jurnalul unei biblioteci*, “cartea (lectura, biblioteca), timpul și călătoria, temele acestea sunt reunite sub semnul înțelepciunii”, Liviu Papuc opinează că Nicolae Busuioc este “om deplin al cărții și al bibliotecii”, iar Claudia Partole apreciază că “are un fel de a scrie care te face să vezi și să simți”.

Pentru Ilie Dan, *Academia de la Pavilion* “reprezintă un «carrefour» al spiritului și al demnității umane, în care se întretaie sensibilitatea temperată, erudiția indusă și congruentă, gândirea personală, fără orgolii sau obstinație, determinând o lectură agreabilă și necesară”. Aceeași *Academia de la Pavilion* este, pentru Valentin Talpalaru, “un fel de jurnal”, “scris cu tușă sigură, mustind de informații cu trimiteri neprevăzute într-un dinamism constant”.

Referindu-se la volumul *Timpul trăit*, Emilian Marcu notează, între altele: “Cu răbdare, dar și cu tenacitate apostolică, Nicolae Busuioc se înscrie printre scriitorii, tot mai rari, dispuși să citească cu atenție cărțile confrăților, ba mai mult să le și comenteze în scris”.

Despre dialogurile din *Cetatea gânditoare*, Ana Dobre opinează că acestea “stau sub semnul exigenței, al respectului pentru valorile autentice” și că “Nicolae Busuioc a imprimat în viața intelectuală ieșeană un spirit care nu este la îndemâna oricui și anume prețuirea celor care, în acest oraș, încearcă și, de cele mai multe ori, reușesc să creeze lucruri de mare și autentică valoare”.

“Cu fiecare nouă carte pe care o editează Nicolae Busuioc, am senzația că redescopăr o lume a inefabilului, pe care o credeam pierdută”, notează admirativ Emilian Marcu, în urma lecturării volumului *Semnele în labirint*, iar Vasile Fluturel, referindu-se la prima parte a aceleiași cărți, remarcă faptul că aceasta este “o adevărată compoziție polifonică în materie de recenzie de carte, rezultând – atât din vocea autorului, cât și din a celor aduși în prim-plan prin cărțile lor – o galerie impresionantă, în ale cărei rame stau cuminți portrete luminoase de oameni care și-au legat destinul de pagina tipărită”.

Toți comentatorii cărții *Biologie și literatură* (George Bădărau, Marius Chelaru, Daniel Corbu, Ion Hurju, Emilian Marcu, Marinică Popescu) evidențiază, între altele, tangența volumului cu transdisciplinaritatea, ca știință a interdependențelor. Cităm remarca lui Daniel Corbu: “De această dată, Nicolae Busuioc ne înveșmântă cu o carte complexă, aflată sub postmoderna incidență a transdisciplinarității, o carte care învață, pe oricine o va deschide, să privească altfel natura și, mai ales, să ajungă în «spațiul transdisciplinar al întâlnirii ei cu literatura», cum se explică autorul.”

Liviu Apetroaie consideră *Între sensibilitate și rigoare* “un adevărat manual care ghidează cititorul, între artă și știință, către spații uneori mai puțin sesizabile ale lecturii”, George Bădărau crede că, în această carte, “eseistul a scris câteva pagini memorabile referitoare la filosofia lecturii, analiza metafizică, conceptul filosofic al lecturii, utopie și echivoci”, Marius Chelaru consemnează că acest volum oferă “o lectură plăcută, un excurs prin meandrele istoriei cărții, înțelegerii și evoluției lecturii”, Mihai Cimpoi evidențiază faptul că “lectura este privită, în mod logic, ca o comunicare, o împărtășire, punere într-un sistem de relații, ca o decriptare de coduri ascunse”, iar Constantin Mănuță o vede / vedea ca pe “o carte de inițiere, un fel de bildungsroman al artei și științei lecturii, în care autorul te conduce parcă printr-un labirint ancestral pentru a deprinde tainele cărții”.

Diana Bobică, în prefața la al doilea volum al cărții *Aperto libro*, ne sugerează că “lumea filtrată de Nicolae Busuioc este armonioasă și coerentă, guvernată de frumos”, semnalând, în cazul acestui cărturar, “o refuzare conștientă a urâtului înconjurător și o refugiere asumată în spatele zidurilor de cuvinte”, iar Diana Vrabie remarcă “acel suflu al generozității care încearcă să scoată la lumină părțile de rezistență ale fiecărui text, pășind elegant peste registrele vulnerabile”.

Amintiri din Bibliopolis este, pentru Ioan Holban, “o carte a fascinației, iubirii necondiționate [...] a *duhului misterios* al Iașului”, Elvira Sorohan consideră că “aici s-au sedimentat lecturile unui om de cultură, confirmând zisa înțeleptului: «închide cartea și gândește singur»”, iar Emilian Marcu o consideră “o carte de patrimoniu”.

Volumul *Din memoriile unei frunze* “se citește ca o poveste seducătoare, instructivă, nici vorbă, care emoționează prin frumusețea evocărilor”, ne asigură Constantin Cubleşan, iar Constantin Dram îl vede ca pe “un solilocviu, ca o narațiune prezentată ca pseudo-narațiune, ca o alegorie (transparentă), ca o metaforă complexă în care viața spirituală și cea materială își dau întâlnire”.

Addenda intitulată “Din istoria localității Ferești”, cu care se încheie volumul are menirea de a rotunji un portret (desfășurat de-a lungul celor peste 400 de pagini) al unei remarcabile personalități culturale (Nicolae Busuioc este ieșean prin adopție, dar vasluian prin naștere – Ferești, 12 august 1939), care a petrecut o viață de om în compania cărților și care tot grație lor a descoperit cu bucurie că se poate mândri și cu istoria satului său natal, al cărui nume s-a legat, din veac, de nume de familii boierești și domnești cu o anumită rezonanță valorică, precum Racovițești, Rosetștii ori Doniceștii. Satisfacția lui Nicolae Busuioc de a se fi născut în aceeași arie geografică moldavă cu vestitul cărturar Nicolae Milescu Spătarul, dar și cu alți oameni de valoare din posteritatea acestuia îi umple inima de bucurie și acest lucru îl comunică cititorului cu îndreptățit entuziasm: “Este mai mult decât reconfortant să afli că locul în care ai pătruns în viață a dat înaintași care au înnobilit istoria și cultura românească.”

Și poate de aceea și Nicolae Busuioc, înscris de-a binelea în pleiada de cărturari ce dau o strălucire aparte vieții culturale ieșene, s-a străduit și se străduiește, la cei 84 de ani de curând împliniți ai Domniei Sale, să înobileze, la rândul-i, prin faptă și cuvânt, blazonul Literelor Românești, spre satisfacția celor care știu să se aplece, măcar din când în când, asupra paginii tipărite, zăbavă preamărită așa de frumos de Cronicarii din veac și de mai apoi, fascinați și ei de universul mirific al Cărții.

În oglinzile celorlalți (Comentarii despre cărțile lui Nicolae Busuioc), ediția a II-a adăugită, Ed. Vasiliana_’98, Iași, 2022.

Național și universal

Ce se întâmplă după momentul respingerii generale a descrierii societății românești ca una a formelor fără fond este important și caracteristic pentru evoluțiile naționale. În *Direcția nouă în poezia și proza română*, apărut în 1872, deci la numai patru ani după *În contra direcției de azi în cultura română*, Maiorescu schimbă tonul și verdictele. E. Lovinescu, în volumul consacrat întemeietorului Junimii considera că „Un studiu ca *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868), adică un studiu pur negativ, nu-și putea găsi îndreptățirea și valoarea dacă nu era urmat de alt studiu, pozitiv, asupra unei direcții noi; nu ajunge să distrugă, ci să și clădești. Acestei nevoi de simetrie, care de data asta răspundea și unei realități profunde, se datorește studiul scris patru ani după aceea, în 1872, *Direcția nouă în poezia și proza română*.” (p.218). Nu știu dacă nevoia de simetrie l-a determinat pe Titu Maiorescu să scrie noul studiu. Reflecția lui Lovinescu pare a veni mai degrabă din grija sburătoristului de a nu atinge orgoliile naționale... Important de reținut e faptul că momentul scrierii studiului „recuperator” coincide cu începutul implicării lui Maiorescu în viața politică din România. Chiar în 1871, când apar primele secțiuni din *Direcția nouă...*, devine parlamentar. Ulterior ajunge să ocupe cele mai importante poziții din statul român. Devine unul din factorii politici determinanți ai epocii; joacă un rol esențial în învățământul românesc; devine un element central în realitatea cultural/politică din țară. Această condiție trebuie să fi avut mai mare greutate decât nevoia de... simetrie despre care vorbește E. Lovinescu. O dată cu schimbarea statutului său ar fi fost absurdă menținerea în continuare pe baricadele analizelor implacabile a condiției țării. Absurdă, dacă nu chiar imposibilă. Nu numai că jucând acest rol accepta societatea... formelor fără fond, pe care tocmai o vestejise, dar se plasa chiar în fruntea ei; căpăta un rol esențial în funcționarea formelor fără fond...

Viziunea globală a condiției României surprinsă într-o analiză implacabilă, condusă cu o logică stringentă, așa cum o realizase Maiorescu, nu e de găsit la prea mulți dintre cărturarii români. Chiar intențiile cele mai bune și mijloacele cele mai adecvate sînt de multe ori alterate de o vaoare patriotardă sau de teama de expunere la oprobriu prin spunerea lucrurilor pe nume. „Patriotismul”, de fapt aspectele encomiastice ale acestuia, sînt la noi cvasi oficiale și a nu le respecta înseamnă excluderea din grupurile, partidele etc. care au achiesat la această linie și care, în consecință, ocupă locurile de frunte în ierarhia colectivității. Refuzînd roluri care veneau în contradicție cu principiile sale ar fi putut fi Maiorescu altceva decât un marginal, un izolat, cu oricîte calități ar fi arătat? Spre deosebire de alte culturi, în care asemenea exemple nu lipsesc, nu avem cazuri care să ne arate că ar fi putut fi altfel... Iese din rînd excepția Caragiale, care datorită talentului literar și complexității operei e, de altfel, un exemplu netipic. Dar și comediile sale au fost la început privite cu multe, multe rezerve și chiar cu ostilitate - mai ales de publicul din Ardeal. Demnitatea națională se simțea lezată de ridicolul situațiilor...

În contra direcției de azi... rămîne un exemplu de maximă luciditate și profunzime - deși uneori concluziile sale au fost vulgarizate cu totul, preluate de unii cărora tot ce e românesc le miroase dezagreabil și își fac din asta o profesie. A analiza profund, cu

atașament față de obiectul analizat n-are nici o legătură cu poliloghiile defăimătorilor (care au cam aceeași valoare ca adulările fanaticilor patriotarzi). Încît e de regretat și astăzi - și poate mai ales astăzi - raritatea analizelor critice de morfologie a culturii române. (De morfologii apologetice ale culturii române nu ducem lipsă...)

E de remarcat că schimbarea de verdict a lui Maiorescu nu privește cultura română în ansamblul ei, ci doar un aspect - literatura -, un aspect în care judecățile rămîn mereu fluide. Nu mai este vorba de o perspectivă globală asupra esențelor autohtone, văzute în articulațiile lor definitorii - ci doar de o componentă a cărei condiție e să rămînă mereu în discuție. Criticii literari au privit această restrîngere a orizontului de cercetare ca pe o reorientare binefăcătoare. Iată, Maiorescu devine critic literar, abandonează în sfîrșit critica culturală (avusese totuși și mai

național. Valorile importante devin valorile naționale importante... Mutația e semnificativă. Este evident că autorii despre care scrie acum sînt mai buni decît cei pomeniți în *În contra direcției...* Dar ceea ce mi se pare semnificativ e schimbarea de fond, trecerea de la o scară a valorilor universale la o scară a valorilor naționale. Pentru că cine sînt autorii pe care îi prezintă ca exemplu al renașterii, ai „direcției noi”? În poezie Eminescu și Alecsandri, din cei din prima linie, Bodnărescu și alții din rîndurile următoare. Ceea ce-l face pe Nicolae Manolescu în serioasa sa carte despre Maiorescu (*Contradicția lui Maiorescu*, CR, 1970) să afirme: „Cinci ani mai tîrziu /după *În contra direcției...* - n.m./ el publică *Direcția nouă* , „inventînd” scriitorii de care literatura română avea nevoie.” (p. 49). Maiorescu „inventează” scriitori importanți - pentru că nu erau într-adevăr importanți. Mulți dintre autorii care ar fi reprezentat o renaștere nu erau mult diferiți de cei pe care îi... umilea prin comparație cu marii scriitori ai lumii, în *În contra direcției...* Un salt în calitatea literară a operelor există (deși adevărata valoare a lui Eminescu, de pildă, se va dezvălui mai tîrziu), nu însă unul care să-l determine pe autor să-și modifice radical viziunea. Ceea ce a fost într-adevăr important e trecere lui Maiorescu la condiția națională a valorilor. Ca și Rădulescu-Motru mai tîrziu, cel care l-a urmat îndeaproape în cercetarea caracteristicilor societății românești și a căutat să o amelioreze, prin diverse inițiative, Maiorescu a devenit unul din acei intelectuali de primă mărime care au lucrat pentru a ridica structurile societății române.

Experiența sa rămîne importantă și din alt punct de vedere. Cel al problemei pe care am amintit-o anterior, aceea a priorităților seriilor de valori. Universale și naționale. Există pînă astăzi o dispută între cele două serii. De fapt, dincolo de dezvoltările teoretice s-a ajuns la o acomodare a lor la condiții pragmatice. Cele două serii devin predominante după *suprafața* pe care o acoperă. În limitele granițelor statelor europene sau structurate după modelul statelor europene devin vizibile valorile planului național. Independent de acestea există o scenă universală pe care evoluează valorile internaționale. În domeniul vieții de fiecare zi - al vestimentației, al alimentației, al unor

domenii culturale care au devenit deja domenii universale (muzică, arte plastice, coregrafie, cinematografie...) se manifestă superioritatea unor criterii supranaționale. Există fără îndoială discontinuități național/universal și în aceste domenii. Apar valori locale care nu pătrund în rîndul valorilor universale - cum sînt valori universale puțin apreciate în anumite medii locale. Dar cele două serii de valori se suprapun în cea mai mică măsură din cele legate de cuvînt - literatura. desigur Este din ce e în ce mai extinsă o piață a traducerilor, apare o piață comună a unor genuri (literatura s.f., polițistă, horror) etc. dar piața literară rămîne cea mai divizată după criteriile limbilor naționale, literatura trece cel mai greu peste granițe. Iar acest lucru e în favoarea națiunilor mici, unde continuă jocul local al... marilor valori. Sînt protejate jocuri ale orgoliilor, ale grupurilor și partidelor literare locale care se prevalează de localismul literaturii și beneficiază, mai mult sau mai puțin justificat, de - încă... - incapacitatea de a depăși cu ușurință barierele lingvistice.

Înainte legături cu comentarea literaturii...)... E considerat un moment semnificativ... Și este firesc să existe un orgoliu profesional, să se aplaude ralierea unui important personaj la ceea ce după criticii literari s-ar afla în centrul universului. Dar Maiorescu se referă doar la literatură pentru că nu găsise exemple de remarcat în alte domenii. După ce remarcă „neliniștea” din politică (însemnînd de fapt o criză reală) observă, în preambul, că „...o literatură încă jună și, în parte, încă nerecunoscută, prin spiritul ei sigur și solid, ne dă primul element de speranță legitimă pentru viitor.” Singură literatura dă speranțe... Speranțe care se vor împlini în anumite condiții. Este adevărat că intuiția critică a lui Maiorescu este în afară de discuție, cu adevărat rară - el simțind prompt valoarea unor autori noi ca Eminescu, Caragiale, Slavici, Creangă care sînt astăzi temelia literaturii române. Că alții au fost în interpretările lor critice mai analitici, mai sugestivi șamd e posibil. Maiorescu a mers direct la țintă. Și în analizele literare - precum în cele sociale.

În *În contra direcției de azi...* judeca realitățile românești din perspectiva valorilor universale. În *Direcția nouă...* trece la sistemul de valori strict

